תלמוד בבלי · אחרונים · בן יהוידע · סדר מועד

בן יהוידע על חגיגה

רבי יוסף חיים מבגדאד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בן יהוידע על חגיגה

רבי יוסף חיים מבגדאד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בן-יהוידע-על-חגיגה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ג. 5
דף ג: 9
דף ד: 12
דף ה. 13
דף ה: 17
דף ו: 26
דף ז. 26
דף ט: 27
דף י. 28
דף יא: 29
דף יב. 31
דף יב: 35
דף יג. 40
דף יג: 42
דף יד. 45
דף יד: 52
דף טו. 56
דף טו: 59
דף טז. 63
דף טז: 66
דף כ. 67
דף כו: 67
דף כז. 67

דף ב.

כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹת כָּךְ בָּא לֵרָאוֹת. מַה לִּרְאוֹת בִּשְׁתֵּי עֵינָיו, כָּךְ לֵרָאוֹת בִּשְׁתֵּי עֵינָיו. פירוש רש"י ז"ל: קשה לאומרו. ונראה לי בס"ד הכונה דשתי חלוקות אלו קאי על האדם עצמו דקרינן ביה יִרְאֶה בחיר"ק תחת היו"ד וקרינן ביה נמי יֵרָאֶה בציר"י תחת היו"ד והכי דרשינן לה: כדרך שבא האדם לראות בעולם הזה בשתי עיניו כי לכך בראו השם יתברך בשתי עינים ולא בראו בעין אחת כך בא ליראות בבית המקדש רוצה לומר להתראות בשתי עיניו, על כן מי שהוא בעין אחת פטור מן הראיה רמז לדבר סָר לִרְאוֹת (שמות ג, ד), **סר** [260] עולה **עין עין** [260].

ונראה לכך בית המקדש נקרא כֶּרֶם דכתיב כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה (שיר השירים ח, יא), וכן כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי (שיר השירים א, ו), וכן כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי בְּקֶרֶן בֶּן שָׁמֶן (ישעיה ה, א), יען כי **כֶּרֶם** [260] עולה 'עין עין' שצריך לקיים מצות ראיה בבית המקדש בשתי עינים, וידוע דחמשה חסדים הם חמשה הויות שעולים מספר עין [130=5×26] רמוזים בעין שמאל והשפע שיבקש האדם צריך שיהיה כלול מן חמשה חסדים וחמשה גבורות שהם רמוזים בעין עין.

ובזה מובן עוד הטעם שצריך ליראות בבית המקדש בשתי עינים ולא באחת מפני ששתי עינים באחת רמוז חמשה חסדים ובאחת רמוז חמשה גבורות והאדם צריך לעבוד את השם יתברך בין אם מתנהג עמו בחסד בין אם מתנהג עמו בגבורה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ס:) על פסוק חֶסֶד וּמִשְׁפָּט אָשִׁירָה (תהלים קא, א), אם לחסד אשירה ואם למשפט אשירה! וכן אמרו במשנה (משנה ברכות ט, ה) חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה ולכן בבית המקדש שהוא מקום עבודה צריך להתראות בשתי עינים ולא באחת.

ובזה יובן רמז הכתוב לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַּלָּה לִבַּבְתִּנִי בְּאַחַת מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד עָנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ (שיר השירים ד, ט), וידוע דאמרו רבותינו ז"ל (מגילה טז:) בית המקדש נקרא צואר וכמו שנאמר וַיִּפֹּל עַל צַוְּארֵי בִנְיָמִן אָחִיו וַיֵּבְךְּ (בראשית מה, יד), וזהו שנאמר **לִבַּבְתִּנִי** בדין **אַחַת מֵעֵינַיִךְ** האמור **בְּאַחַד עָנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ** כלומר דין עין אחת האמור בראיה של בית המקדש למה אין ראוי ליראות שם בעין אחת אלא צריך שתי עינים ומזה תלמדי מוסר איך חייב אדם לעבוד את ה'.

דף ג.

מַאי דִּכְתִיב: "**מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת נָדִיב**", **כַּמָּה יָפִין רַגְלֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וכו'**. נראה לי בס"ד שישראל עושים בירור בניצוצי קדושה הנקראים מיין נוקבין בהליכתם בלבד כמו שאמרו המקובלים במאמר הוו שקלי ואזלי (בבא קמא פא:), לכך מיחס היופי שהוא הבירור לרגלים ונדרש תיבת בַּנְּעָלִים (שיר השירים ז, ב) על עליית מיין נוקבין והיינו **בנעלים** אותיות **עלי במ"ן** [מיין נוקבין].

(**שיר השירים ז, ב**) '**בַּת נָדִיב**'; **בִּתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁנִּקְרָא 'נָדִיב'**. נראה לי הטעם שקרא את אברהם בשם **נָדִיב** שהוא 'בן יד' אותיות 'נָדִיב' מפני שהוא אחוז בחסד דרועא ימינא. ומה שקרא את ישראל בשם **בַּת** ולא בשם בן לרמוז כי עתה יש להם דין בת שנוטלת עישור נכסי דוקא לכך מן השבעים אומות לקחו עישור שהם שבעה עממין אך לעתיד יהיה להם דין בן וירשו הכל ולכן עתה ניתנו המועדים לשמחה שהם פסח וסוכות שבעה ושבעה דעתה שמחים בעישור נכסי שהוא שמחת בת ולא בן ולכך קראם בשם בת.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש כי המשפיע נקרא זכר והנשפע נקרא נקבה הן בגשמיות הן ברוחניות ואברהם אבינו ע"ה היה ראשון בהשפעה ללמד תורה ומצות דכתיב כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט (בראשית יח, יט), לכן הוא נקרא בשם **נָדִיב** לשון זכר וכל זרעו הבאים אחריו נקראים בשם **בַּת** שנשפעים ממנו שהוא המצוה הראשון אבל הוא לא למד מאביו כלום אלא מאליו ועצמו בהופעת רוח הקודש עד כאן דבריו נר"ו.

אֱלֹקֵי אַבְרָהָם, שֶׁהָיָה תְּחִלָּה לַגֵּרִים. נראה לי בס"ד לכך קראו **נָדִיב** דכל המתגייר ראוי לקראו בשם נדיב שעזב אביו ואמו וקרוביו לדבק בדת ישראל וכמו שאמרו במדרש רבא בנשא פרשה כח משל למלך שהיה לו צאן ובקר וכו'.

ומה שאמר **שֶׁהָיָה תְּחִלָּה לַגֵּרִים** שיש צדיקים שבוראין על ידי התורה נפשות לגרים ואלו הצדיקים הם מצד החסד דכל אתערו דנפשין דגיורין הם מצד החסד שהוא אברהם וכו' וכנזכר בשער הגלגולים הקדמה ל"ד יעוין שם. ובזה מובן מה שאמר על אברהם אבינו שֶׁהָיָה תְּחִלָּה לַגֵּרִים, כלומר היה ראשון בצדיקים שהיו בוראין נפשות לגרים מפני שהיה אחוז בחסד ביותר.

והנה התוספות ז"ל פירשו תחלה לגרים לפי שנצטוה על המילה טפי מכל אותם שלפניו. וצריך להבין מה שייכות איכא במילה לענין הגירות באותו זמן דלא הוה להו אלא רק שבע מצות בני נח ועדיין לא ניתנה תורה?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בגמרא (סנהדרין לט.) דאמר לו המין לרבי תנחום תא

ונהוי לעמא חד! אמר לו לחיי ברם אנן דמהלינן לא מצינן למהוי כוותייכו אבל אתון דלא מהליתו מציתו למהוי כוותן על ידי המילה! נמצא על ידי המילה יהיה הכרחה לגר שיוכל לפרוש מעובדי עבודה זרה ולהתגייר ואין יכולים עובדי עבודה זרה להכריח הגר להיות כמותם כיון שכבר נמהל ונמצא המילה היתה קיום לתוספת הגרים.

הַנְהוּ תְּרֵי אִלְמֵי. עיין פתח עינים שהיו גלגול אלדד ומידד ונרמזו שתי אותיות של אלדד ושל מידד באותיות אִלְמֵי. ונראה לי הואיל וגילו נבואתם בדיבור בפיהם נעשו אלמי והואיל והיה זה בעבור משה רבינו ע"ה לכך רפואתם היתה על ידי רבינו הקדוש שהיה בחינת משה רבינו ע"ה וגם אמרו רבותינו ז"ל (גיטין נט.) מימות משה רבינו ע"ה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.

מַה חִדּוּשׁ הָיָה הַיּוֹם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ? נראה לי דהוצרך לפרש **הַיּוֹם** דהם היו אצלו ביום טוב של סוכות כמו שכתב רש"י ז"ל דיום טוב היה, ואפשר כי היו אצלו ביום טוב ראשון של סוכות ובודאי לא אפשר לומר שאותו היום היו בבית המדרש דיבנה ושמעו הדרשה ובאו אצלו לפקיעין אמנם הוא כונתו לשאול על דרשה של יום שבת שובה שהיה קודם יום טוב דאותו היום יש בו חיוב לדרשה שהוא שבת שקודם הרגל שתיקן משה רבינו ע"ה לישראל לדרוש בהם הלכות הרגל קודם שיכנס הרגל (מגילה ד.), ומחמת שבזה היום הדרשה הוא חיוב לכך שאל '**מַה חִדּוּשׁ הָיָה הַיּוֹם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ**' הוא היום הידוע שמיוחד לדרוש בו מתקנת משה רבינו ע"ה והיה המנהג לדרוש בו הנשיא. אך הם הבינו ששאל על חידוש שנעשה בו ביום ממש בית המדרש דפקיעין בלימוד החכמים שגם ביום טוב באים לבית המדרש ללמוד ולכן אמרו לו **תַּלְמִידֶיךָ אֲנַחְנוּ וּמֵימֶיךָ אָנוּ שׁוֹתִין** ומה חידוש ימצא בין החכמים אשר אתה לא תדעהו!

והשיב להם **אַף עַל פִּי כֵן! אִי־אֶפְשָׁר לְבֵית הַמִּדְרָשׁ בְּלֹא חִדּוּשׁ**, פירוש אפילו לפי הבנתכם שחשבתם שאני שואל על לימוד שהיה ביום זה בית המדרש אצל החכמים אין מדרש בלא חידוש ולא כאשר אמרתם דלא ימצא דבר שיהיה חידוש אצלי אמנם אני מעיקרא לא על לימוד שהיה יום זה בית המדרש כאן שאלתי אלא כך הוא כונתי בשאלתי על דרשה שדרש הנשיא ביום הידוע וכך אני שואל דרשת שַׁבָּת זו הידועה שֶׁל מִי הָיְתָה? והשיבו שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָיְתָה שזה הדבר היה אחר שהושיבו לרבי אלעזר בן עזריה נשיא ועשו פשרה ביניהם בענין הדרשה כנזכר בגמרא דברכות (ברכות כה.).

ונראה לי נקיט לשון זה 'שַׁבָּת שֶׁל מִי' כי הוא מדבר על שבת שובה שהוא בתוך עשרת ימי תשובה שבהם מתגלה אור הבינה הנקראת מִי בסוד מִי יַעֲמֹד (תהלים קל, ג), כי היא

סוד תשובה עלאה כידוע, לכן אמר להם **שַׁבָּת שֶׁל מִי הָיְתָה**? רוצה לומר שבת זה שאני שואל עליו הוא שבת של מי שהוא בתוך עשרת ימי תשובה ועל זה השבת של מי? אני שואל של מי היתה כלומר מי היה הדרשן רבן גמליאל או רבי אלעזר בן עזריה והשיבו לו **שַׁבָּת שֶׁל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה הָיְתָה**.

וחזר ושאל **בְּמַה הָיְתָה הַגָּדָה הַיּוֹם הַהוּא**? דגם בזמן הראשונים היה מנהגם בדרשה כמנהג של עתה בזמן הזה שהדרשן פותח תחלה בפסוק אחד מהפרשה של אותו שבת ואחר כך אומר הדרשה וגם דורש על אותו הפסוק שפתח בו וזה הפסוק קורין אותו עתה בשם נושא ולכן אמר בְּמַה הָיְתָה הַגָּדָה הַיּוֹם הַהוּא? כלומר באיזה פסוק עשה הפתיחה של הדרשה והשיבו לו בפסוק **בְּפָרְשַׁת הַקְהֵל אֶת הָעָם**, ומיראתם מכח מעשה שהיה נתיראו לומר מעצמם שכך וכך דרש בו והמתינו עד שהוא שאל אותם **מַה שָּׁדָרַשׁ בָּהּ**.

אִם אֲנָשִׁים בָּאִים לִלְמֹד, וְנָשִׁים בָּאוֹת לִשְׁמֹעַ, טַף לָמָּה בָּאִין? קשא ממה נפשך אם נשים מבינים הדרשה נמצא הם בכלל האנשים שבאין ללמוד ואם אינם מבינים אם כן גם על הנשים יש לשאול למה באים דשמיעה בלי הבנה מה תועלת יש בה?

ונראה לי בס"ד דשמיעה לנשים אף על פי שאינם מבינים הדברים יש להם בה תועלת דאיתא בזוהר הקדוש פרשת שלח לך שראה אותו צדיק היכלות בגן עדן שיושבים שם הנשים דוקא ושם משתדלין הנשים בפקודי אורייתא ובטעמייהו. וחקרנו שם מנין לנשים בגן עדן השגה בעסק התורה מאחר שבעולם הזה אין עוסקים בתורה כלל? וביארנו שם כי בהיותם בעולם הזה ששומעין דברי תורה מאנשים הלומדין או מחכם הדורש בציבור אף על פי שאין מבינים נשמתם קולטת אותם דברי תורה ואז בכח אותה הקליטה שקלטה נפשם אז כשילכו לגן עדן ששם נפשם מתלבשת בגוף רוחני בדיוקנא דהוו בהאי עלמא כנזכר אז יתעורר כח אותה הקליטה בדברי תורה בנפשם ויעסקו בדברי תורה בגן עדן.

ונמצא השמועה בדברי תורה בעולם הזה אף על פי שאין מבינים בדברים יש בה תועלת שתקלוט הנפש אותם דברי תורה וכשיהיו בגן עדן יצאו אותם דברי תורה מן הכח לפועל וילמדו שם בדברי תורה לימוד גלוי. וכל זה התועלת היא בנשים שמטים אזנם לדברי תורה ששומעין בעולם הזה אך הטף הבאים לדרשה אין מטין אוזן לדברי תורה אלא דעתם ולבם פונה לדברים חיצונים כאשר יזדמן בראייתם שרואיי בהיותם שם ועל ידי כך אין נפשם קולטת מדברי תורה כלום ולכן שואל לָמָּה בָּאִין? ואמרי לִיתֵּן שָׂכָר לְמְבִיאֵיהֶם.

ובזה יובן בס"ד לתרץ דקדוק אחר במאמר זה במה שאמר רבי יהושע '**מַרְגָּלִית אַחַת הָיְתָה לִי בְּיָדֶכֶם**' דמשמע יש בדרשה זו דבר הנוגע אליו וקשא מה שייכות יש לרבי

יהושע בדרשא זו דקאמר היתה לי, דהגרסא בעין יעקב שהיא גרסא דתלמוד כתב יד גריס לי, ואפילו לספרים דלא גרסי לי גם כן קשא דמשמע שראה בדבר זה דבר חידוש שהוא יקר מאד אצלו יותר וקשא מה מצא בדרשה זו חידוש שראה בו נחת רוח ושמח בו?

ולפי האמור ניחא דהא איתא במשנה דאבות (משנה אבות ב, ח) בשבח תלמידים של רבן יוחנן בן זכאי שאמר על רבי יהושע בן חנניה 'אשרי יולדתו' ופירש רבינו עובדיה הכונה דמיום שנולד לא הוציאתו אמו מבית המדרש כדי שלא יכנסו באזניו אלא דברי תורה עיין שם, וקשא מה תועלת הגיע לרבי יהושע מאותם דברי תורה שנכנסו באזנו אחר שנולד דעודנו קטן הרבה ואינו מרגיש בשום דבר? וראוי לומר בחנם טרחה אמו להביא עריסתו לבית המדרש מעת שנולד! אך כפי הדרשא זו שדרש רבי אלעזר בן עזריה דנשים באים לשמוע דיש להם תועלת דאף על פי שאינם מבינים בדברים עם כל זה כיון דדברי תורה נכנסים באזנם נשמתם קולטת הדברים הקדושים ורק הטף שמפנים דעתם בדברים חיצונים אין להם תועלת זו של קליטה על כן נמצא גם רבי יהושע בן חנניה כשהיה בית המדרש אחר שנולד היה לו תועלת מאותם דברי תורה שנכנסו באזניו שקלטה אותם נשמתו יען כי הוא באותו זמן לא היה לו הרגשה בדברים חיצונים כי מצד גופו אין לו הרגשה בשום דבר ולכך נפשו ודאי קולטת דאינו כמו הטף שיש בהם דעת שלבם פונה אנה ואנה.

ולכן אמר לו רבי יהושע בן חנניה'**מַרְגָּלִית אַחַת הָיְתָה לִי בְּיָדֶכֶם**' דדרשה זו של רבי אלעזר בן עזריה נוגעת לי! וגם לספרים דלא גרסי 'לי' גם כן יבא נכון דהשביח דרשתו וקראה מרגלית ושמח בה מפני שנוגעת אליו דבזה נודע שיפה עשתה אמו בדבר זה ולא טרחה בחנם אלא היה לו תועלת בודאי ממה שנכנסו דברי תורה באזניו אף על פי שלא היה לו עדיין שום הרגשה מצד גופו.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש אנשים באים ללמוד הלכות ודרשות וטעמי תורה נשים שאין להם השגה בזה הלימוד באים לשמוע דברי מוסר ויראה שעל זה לא יפול לשון לימוד אלא שמיעה עד כאן דבריו נר"ו.

כְּדַי לִתֵּן שָׂכָר לְמַבִּיאֵיהֶם. נראה לי דרך הלצה כיון דהבאים רבים ודחיק להם המקום ודאי המביא את בנו הקטן מוכרח שיושיבו בחיקו שאין מקום פנוי ואם כן האבות נדחקים מאד שיש להם צער בישיבתם שהיא בדוחק וגם בניהם בחיקם ולכן יש להם שכר יותר דלפום צערא אגרא (משנה אבות ה, כג), וכן אמרו בגמרא (ברכות ו:) איגרא דכלה דוחקא.

אַתֶּם עֲשִׂיתוּנִי חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם, וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶתְכֶם חֲטִיבָה אַחַת בָּעוֹלָם. יש להקשות מה שייכות יש לדרשה זו בדרשה של פרשת הקהל שמדבר באסיפת אנשים ונשים וטף? ונראה לי בס"ד דכתבו התוספות ז"ל בשם המדרש בדרשה זו דחטיבה שהקדוש ברוך הוא מעיד על ישראל שהם גוי אחד וישראל מעידין ה' אחד. וידוע מה שאמרו בגמרא דכתובות (כתובות כד.) זה אומר חבירי כהן וזה אומר חבירי כהן אין נאמנים דחיישינן לגומלין ואם אחד מהם כלי אומנתו בידו נאמנים. ופירשו התוספות שם (דף כה:) כלומר שיש בידו כלי גללים וכלי אדמה להרחקת הטומאה דאז מנכרא מלתא ואין צריך לעדות חבירו כל כך עיין שם.

והנה נודע שהתורה מבדלת את ישראל מן העמים ועושה אותם גוי אחד כי ידוע עובדי כוכבים ומזלות שעסק בתורה חייב מיתה ולכן כשישראל עוסקים בתורה ניכרים שהם אחד ונמצא בהיותם עוסקים בתורה חשיב כלי אומנתם בידם.

ולכן אחר שדרש בפרשת הקהל המדברת באסיפת כל ישראל יחד בעסק התורה דחשיב בזה כלי אומנתם בידם אז דרש דרשה זו דחטיבה אחת שישראל מעידין בזה על הקדוש ברוך הוא וכן הקדוש ברוך הוא מעיד על ישראל דעדות זו שרירה וקיימת וליכא טענה דגומלין חס ושלום כיון דישראל כלי אומנתם בידם שהם נאספים תמיד לעסוק בתורה שזהו כלי אומנתם שבה נבדלים ונעשים גוי אחד.

דף ג:

וְאַף הוּא פָּתַח וְדָרַשׁ: (קהלת יב, יא) "**דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת, וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסִפּוֹת, נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד" וכו'**. נראה לי בס"ד נקיט ארבעה דברים: (1) דָּרְבֹנוֹת (2) מַשְׂמְרוֹת וּנְטִיעוֹת (4) וְאֲסוּפוֹת כנגד ד' חלקים פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] שיש בתורה. או יובן כנגד ארבעה חלוקות שהאדם מתחכם מצדם האחת מרבו והשניה מחביריו והשלישית מתלמידיו והרביעית מפאת עצמו מניה וביה כאשר חוזר על תלמודו לשנותו כמה פעמים בזה את זה, וכל אלו הלימודים נתנו מרועה אחד.

ומה שאמר **אִי מַה דָּרְבָן זֶה מְטַלְטֵל אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה מְטַלְטְלִין**? פירש בני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו הכונה שמא תחשוב דברי תורה הם כתורה של פלסופיא שכל דור סותר דברי דור שקדם לו ועושה לו תורה חדשה ונמצא שחכמה מטלטלת מאחד לאחד תחלה היתה של ארסטו ונדחו דבריו ונקראת על שם אחרים וגם אלו נדח דבריהם ונקראת על שם דור שאחריהם וכעל זה הדרך ושמא תחשוד גם התורה כך שכל דור דוחה דברי

תורה שנאמרו בדור שקדם ונקראת החכמה על שם השני וכן על זה הדרך? **תַּלְמוּד לוֹמַר** '**וּכְמַשְׁמְרוֹת**' שהיא קבועה על שם האומרה לדורי דורות. עד כאן דבריו נר"ו.

אַף אַתָּה עֲשֵׂה אָזְנְךָ כַּאֲפַרְכֶּסֶת. הנה נודע דאפרכסת הוא כלי השייך לטחינה שקורין אותו בלשון ערבי דל"ו מאל טוואחי"ן ודרכו להיות רחב מלמעלה וצר מלמטה ותכונת זה הכלי רמז ללימוד שהוא שני לימודים שהם גרסא וסברה והגרסא אין ללמוד אותה אלא מן רב אחד ולא ירחיב הלימוד הזה ללמדו מכמה רבנים כדי שלא ישתבש ולזה רומז צד אחד של הכלי שהוא צר מלמטה ולימוד הסברה נכון ללמדו מן כמה רבנים כדי שיתחכם יותר ולזה ירמוז צד אחד של הכלי שהוא רחב מלמעלה.

ונראה לי בס"ד רמז בשם האפרכסת שני דברים שהם תועלת להשגת הלימוד שהם ענוה ונניעות והיינו אפרכסת היא מלה מורכבת שהוא 'אפר כסת' דהיינו אפר ענוה דכתיב (בראשית יח, כז) וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר, וכסת כסוי וצניעות דכתיב (משלי יא, ב) וְאֶת צְנוּעִים חָכְמָה, וכן אמרו רבותינו ז"ל (מועד קטן טז:) מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר והיינו על לימוד הנסתר.

אַשְׁרֵי הַדּוֹר שֶׁרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שָׁרוּי בְּתוֹכוֹ, שֶׁאֵין דּוֹרוֹ יָתוֹם. נראה לי בס"ד יש חכם דורש ברבים דברים פשוטים והמון העם שהם עמי ארצות יהיה אצלם דרוש זה חידוש ונהנים ממנו כי אלו גם דברים הפשוטים אין להם ידיעה בהם וכשידרשו אותם להם יבינו אותם מחמת שהם פשוטים אך החכמים היושבים גם כן שם לשמוע נעשו יתומים מאותה דרשה כי דברים הפשוטים מה חידוש מוצאים בהם דידועים הם להם ונחשב להם כאלו הדרשן קרא לפניהם אל־ף בי־ת גימ־ל דל־ת דמה חידוש יש להם בקריאה זו? ונמצא נעשו יתומים מאותה הדרשה שלא למדו ולא קבלו ממנה כלום!

ויש חכם שדורש ברבים דברים עמוקים וחריפים ופלפול וסברות רבות ומזאת הדרשה נהנים החכמים מביני מדע כי לומדים חידושי תורה וסברות וחילוקים ועניינים וביאורים נחמדים בדרשה זו אך המון העם שהם עמי ארצות היושבים שם נעשו יתומים מאותה דרשה דאינם מבינים מדברים אלו כלום וכאלו החכם הזה דורש להם בלשון אחרת שאינם מבינים אותו ואין מכירין בו דאין יודעים 'חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר'!

ברם יש חכם שהוא יוכל לדבר דברים עמוקים וחריפים והקדמות יקרות ומלביש אותם בדברים פשוטים אשר יבינום העמי ארצות אך תוכם רצוף אהבה דברים יקרים הנה זה אין שום אדם נעשה יתום מן הדרשה שלו שדרש אותה ברבים כי נהנים ממנה החכמים וגם עמי ארצות דכל אחד לוקח כפי השגתו.

ובזה שיבח רבי יהושע בן חנניה את רבי אלעזר בן עזריה בשמעו הדרשה הזאת אשר

אמרו משמו דלפי הגלוי הם דברים פשוטים אשר יבינום כל עמי ארצות אך הוא ראה שיש בהם דקדוקים המורים על עניינים עמוקים והקדמות יקרות דנמצא גם החכמים אין נעשים יתומים מדרשה שלו שידרוש בה דברים שנראין פשוטים מאד ולכך אמר אשרי הדור שראב"ע שרוי בתוכו שאין דורו הבאים לדרשתו נעשה יתום מן הדרשה שהוא דורש כי הכל מקבלים ממנו כפי השגתם.

פְּשֹׁט יָדֶיךָ וְקַבֵּל אֶת עֵינֶיךָ. יש מפרשים שגזר שיהיו נעקרים ממקומם ויקבל אותם ממש בידו ויש מפרשים קַבֵּל לשון חושך שגזר שיחשכו עיניו בהנחת ידו עליהם שימשך ויצא אור העינים מהם כשיניח ידו שם ופירוש זה קרוב יותר ברם יש להקשות למה הענישו בעיניו? אדרבא יותר נכון להענישו בפיו ולשונו שיתאלם או יתעקם!

ונראה לי בס"ד דרש"י ז"ל פירש הענישו על אשר נתן עטרה לאותו ענין ששבחם בדבר שכבר הוא פסוק ועומד מאנשי כנסת הגדולה עיין שם. וידוע דהסנהדרין נקראים עינים כנזכר במדרש (שיר השירים רבה ד, א) על כן כיון שנגע בדבר זה בכבוד הראשונים שנקראים עינים לכך הענישו בעיניו.

ומה שבכה עתה רבי אלעזר? מפני שהרגיש שגברה מדת הגבורה באותה שעה בראותו שהענישו בעונש קשה ומר לכך רצה למתק מדת הגבורה כדי שיוכל להתפלל עליו לרפואתו וידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י דהבכיה ממתקת הדינין והגבורות.

בָּכָה רַבִּי אֶלְעָזָר וְאָמַר: (תהלים כה, יד) "**סוֹד ה' לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם**". הקשה הרי"ף ז"ל כיון דהקפיד כל כך על רבי יוסי איך באותו רגע אמר לשון שבח על החכמים ושלח להם דברים בדרך חיבה באומרו אַל תְּחוּשׁוּ לְמִנַּיְנָכֶם וכו'? עיין שם.

ונראה לי בס"ד כי עליהם אין לו תלונה כי הם לא קבלו דבר זה וכיון שנפתח הענין לפניהם צריכין להשיב וצריכין לעמוד למנין ואם היה רבי אלעזר יושב עמהם ודאי היו שואלין אותו אם יש לו קבלה בדבר זה מרבו ואם היה אומר קבלתי לא היו צריכין למנין אלא היו פוסקים ההלכה על פי עדותו כהנך דברים דמסכת עדיות. אך על רבי יוסי הקפיד שיודע ברבו שהוא גדול הדור וקבל מן רבי יוחנן בן זכאי וכיון שבא לפניו לא היה לו לומר תחלה מה שפסקו על פי מניינם אלא היה צריך לשאול ממנו תחלה על הדבר הזה לידע אם יש לו קבלה בדבר זה, וכיון דלא שאלו תחלה נראה דלא החשיבו ולא החשיב קבלתו חס ושלום ולכך הענישו אך כיון דידע שבאמת רבי יוסי לפי תומו דבר חזר והתפלל עליו.

ובזה ניחא מה שהענישו בעיניו כי בתלמיד כתוב (ישעיה ל, כ) וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ

כדי שישים כבוד רבו וגדולתו על לבו תמיד והוא שלא פנה לבו להסתכל בכבוד רבו לכך הלקהו בעיניו.

דף ד:

וּמַה תּוֹכֵחָה שֶׁל בָּשָׂר־וָדָם כָּךְ, שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא כָּל שֶׁכֵּן. קשא דהכתוב לא אמר נִבְהֲלוּ 'מִתּוֹכַחְתּוֹ' אלא נִבְהֲלוּ 'מִפָּנָיו' (בראשית מה, ג)? ונראה לי בס"ד דרמז בתיבת מִפָּנָיו על תוכחתו שהיא הטענה שיש לו לטעון עליהם והיינו לפני אותיות 'יוסף' יש אותיות 'טענה' ולזה אמר ומה תוכחה של בשר־ודם שהיא הטענה שיש לו על חבירו כך נבהלו ממנה של הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה!

דִּשְׁמוּאֵל, מַאי הִיא. הנה רבינו האר"י ז"ל פירש דבעלת אוב לא יכלה להעלות אלא חלק נפש הקטנות דעשיה הנשארת בגרמי שבקבר והיא הנקראת הבלא דגרמי וזו היה מבחינת שם אלקים ולכך אמרה אֱלֹקִים רָאִיתִי עֹלִים מִן הָאָרֶץ (שמואל א' כח, יג), עד כאן דבריו בש"ה עיין שם.

ובזה ישבתי בס"ד חקירה אחת איך היה משה רבינו ע"ה נכנס לבית פרעה שכולו מלא עבודה זרה וגם היה עושה עצמו עבודה זרה והלא אסתר כיון שנכנסה לבית צלמים נסתלקה ממנה שכינה? ותרצתי כשהיה נכנס שם היתה מתעלמת הנשמה הגדולה שהיתה בקרבו והיה נשאר בו רק חלק נפש מבחינת שם אלקים דקטנות וכשהיה יוצא מבית פרעה חוזרת אליו.

ולפי זה מובן שפיר מה שאמר לו השם יתברך רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹקִים לְפַרְעֹה (שמות ז, א), אלקים דייקא שאשים בך רק חלק נפש מבחינת שם אלקים דקטנות. ובזה מובן שפיר המדרש (ויקרא רבה כו, ז) שהיה שמואל מתיירא והעלה למשה עמו דאין אלקים אלא משה שנאמר רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹקִים לְפַרְעֹה עד כאן. והיינו רוצה לומר מה שאמר **אַיְתִי לְמֹשֶׁה** רוצה לומר אייתי ממנו ניצוץ נפש דבחינת אלקים דקטנות דעלה אתמר ראה נתתיך אלקים לפרעה.

דִּילְמָא חַס־וְשָׁלוֹם לְדִינָא קָא מִתְבָּעִינָא. קשא איך נעלם משמואל הנביא ע"ה דבר זה שלא ידע מי קורא אותו ואיך חשב שמא מן השמים קראוהו לדון אותו?

ונראה לי בס"ד דודאי ידע ששאול קורא אותו והעלהו על ידי אוב וידע כי עתה שאול עומד בצרה שבא זמן הפורענות שגזרו עליו לפרוע ממנו בשביל עמלק שדבר זה היה גלוי וידוע לשמואל הנביא ע"ה בחייו ורק עתה ידע שבא זמן הפרעון וחשש פן עתה יהיה נתבע גם הוא לדין מצד מחיית עמלק שהיתה מוטלת גם עליו מפני ששמואל היה

טוב של קין ועמלק רע של קין דלכן היה הצווי של מחיית עמלק לשאול ולישראל על יד שמואל וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בפסוק אוֹי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל (במדבר כד, כג) שנאמר בנבואת בלעם על קין דקרינן ביה 'מִשְּׂמוּאֵל' שהוא היה הטוב של קין ולכך הוא צוה לשאול ולישראל למחוק זכר עמלק שהיה רע של קין וגם הוא בידו הרג את אגג ועל זה אומר אוֹי מִי יִחְיֶה את הרע שהוא עמלק מיד שמואל עד כאן דבריו זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] בשער הפסוקים יעוין שם.

על כן חשש פן עתה שדנים את שאול בעבור חסרון שעשה במחיית עמלק אולי יעלה קטרוג גם עליו בזה לומר שהיה לו ללכת עם שאול וישראל ביחד כשהלכו להלחם בעמלק מפני דמחיית עמלק שייכת לו יותר מכולם ואם היה הולך עמהם לא היתה יוצאה תקלה זו שעשו שארית לעמלק ועל דין זה היה חושש, לכך הביא את משה רבינו ע"ה עמו שהוא כתב התורה וכתב פסוק זה של אוֹי מִי יִחְיֶה 'מִשְּׂמוּאֵל' וידע מה הוא החיוב המוטל על שמואל לעשות בדבר זה של מחיית עמלק כי לפי דעתו של שמואל הנביא ע"ה לא היה מוטל עליו לעשות יותר מזה הצווי שצוה את שאול וישראל ולא היה חייב ללכת עמהם למלחמה.

דף ה.

אִי אִיכָּא צוּרְבָא מֵרַבָּנָן דְּמַעֲבִיר בְּמִילֵיהּ מוֹסְפִינָא לְהוּ לֵיהּ. נראה לי בס"ד תרתי בעי חדא עודנו בחור וקטן בשנים דדמו רותח ונח לכעוס ולהקפיד ועוד דהוא חכם דאורייתא מרתחא ליה ועם כל זה מעביר במיליה לכך ראוי הוא למתנה טובה זו.

והתוספות הקשו מהא לרבי עקיבה דסבירא ליה בחזקיהו המלך ע"ה משלו הוסיפו לו והניחו בקושיא. ונראה לי בס"ד מלך שאני דדינו כרבים ולא יתערב עם שנותיו שנים של הדיוט יחיד.

ועוד נראה לי בס"ד גבי מלך לא אפשר להוסיף לו על שנים הקצובים לו כי בזה נמצא נכנס בתחום בנו אשר ימלוך אחריו אחר כלות שנים הקצובים אליו ואין מלכות נוגעת בחברתה דהא מצינו גבי דוד המלך ע"ה שזמנו הקצוב נשלם בשבת ורצה שיפטר באחד בשבת ואמר לו קודשא בריך הוא אי אפשר משום דאין מלכות נוגעת וכו' (שבת ל.), נמצא אפילו על יום אחד בלבד יש קפידא לכן סבירא ליה לרבי עקיבה משלו הוסיפו לו דהיינו משניו הקצובים ולא ניתן לו שנים יותר מן הקצוב לו.

דִּילְמָא מַ"הֵן בְּקָדְשָׁיו לֹא יַאֲמִין" הָוֶה. התוספות הקשו בהך עובדא דאותו תלמיד למה לא השיבו לה דהוה מן 'הֵן בְּקָדְשָׁיו לֹא יַאֲמִין' (איוב טו, טו)? ותרצו דלא היתה תשובה נצחת

עיין שם. וקשה אמאי, והלא היא באה בטענה מכח פסוק גם הם ישיבו לה תשובה מכח פסוק זה? ונראה לי דהיא התחכמה להקדים קרא הרבה ושנה הרבה ושמש תלמידי חכמים הרבה לומר דעל אדם כזה לא אתמר 'הֵן בְּקְדֹשָׁיו לֹא יַאֲמִין' מאחר שכל כך היה אדוק בתורה ודאי היא משמרתו ומגינה עליו שלא יחטא דאם על אדם כזה דהיה אדוק בה כל כך אינה מגינה על מי מגינה?!

עֶבֶד שֶׁרַבּוֹ מְקָרְבוֹ לְדוּנוֹ, וּמְמַהֵר לְהַעֲידוֹ, תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ. קשה אם כן לפי דבריו סובר דאבדה תקוה והלא קיימא לן (בירושלמי פאה א, ה וברמב"ם הלכות תשובה ג, יד) 'אין לך דבר עומד בפני התשובה' וכן יש להקשות באידך דנקיט נמי בהו הכי?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בביאור ברכת מלביש ערומים וברכת הנותן ליעף כח, שיש חוטא שהוא מאבד לבוש הנשמה שלו לגמרי ולזה צריך ליתן לו לבוש חדש בחסדו יתברך ויש שמקלקל באופן שיחלש כח קדושת לבוש נשמתו ולזה אין צריך לבוש חדש אלא יתקן לו הלבוש שלו וכנגד זה מברך הנותן ליעף כח עיין שם. ולזה אמר מי שהגיע למדרגה זו כלום תקנה יש לו דודאי אינו מכלל המברכים 'הנותן ליעף כח' אלא הוא בכלל המברכים 'מלביש ערומים' שצריך לו כל יום מלבוש חדש כי נעשה ערום לגמרי.

או הכונה דרחמנא אמר בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין (קידושין ל:) נמצא יש תקנה לאדם בעסק התורה להטהר מן החטא אך מי שהגיע למדרגה זו דכתיב ביה כך, כלום אותה תקנה שעשה הקדוש ברוך הוא בתורה לחוד די לו? אלא ודאי צריך לעשות סיגופים ותעניות מלבד עסק התורה!

או יובן הכונה כלום תקנה יש לו על ידי גלגול ולא ירד לגיהנם דודאי מוכרח לירד לגיהנם עד שיהא נטהר.

או יובן ישראל נשפעים מן שלשה שמות אל שהם חסד דכתיב (תהלים נב, ג) חֶסֶד אֵ־ל כָּל הַיּוֹם, בזכות שלשה אבות ובזכות התורה שהיא אוריין תליתאי (שבת פח.) ובזכות קיום המצות שהם שלשה הנקראים 'מצות חוקים ומשפטים' וידוע שלשה שמות אֵ־ל במילואם עולים מספר תקנ"ה ולזה אמר מי שכתוב בו כך שהגיע למדרגה זו כלום תקנה יש לו דודאי אינו זוכה להיות נשפע מן ג' פעמים אֵ־ל מלאים שהם מספר תקנ"ה.

כָּל הָעוֹשֶׂה דָּבָר וּמִתְחָרֵט בּוֹ. יש לדקדק תיבת 'בּוֹ' נראה לשון יתר? ונראה לי בס"ד יש חרטה דבוקה דהיינו שמתחרט מכח גופו של אותו דבר שעשה שנמאס בעיניו וזו חרטה דבוקה בגופו של אותו דבר, ויש חרטה נפרדת שהוא לא נתחרט מכח גוף הדבר שנמאס לו אלא נתחרט מפני יראת העונש דחש פן יגיע לו רע ועונש שאם לא היה מגיע

לו עונש לא היה נמנע מאותו דבר, על כן זה גרוע ואין לו מעלה זו דנמחלים כל עונותיו בעבור חרטה זו דוקא ולזה אמר וּמִתְחָרֵט 'בּוֹ' דייקא שהיא חרטה דבוקה בהחטא אז ראויה חרטה זו שכל עונותיו נמחלים בעבורה.

והנה מי שיש לו חרטה דבוקה כאשר אמרנו הנה זה יש לו יראת הרוממות שאינו ירא בשביל עונש אלא משום דקודשא בריך הוא רב ושליט על כולא ולכן יליף זה מפסוק יְרֵאוּנִי (מלאכי ג, ה) שהוא לשון ראיה ולשון מורא.

ובזה יתורץ מה שאמר התוספות ז"ל דלעולם הא אתי נמי כרבי יוחנן דסבירא ליה בלאוין תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר דאיירי בעושה תשובה מיראת העונש ולכך אין בה כח למחול מיד.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש מה שאמר תיבת בּוֹ לומר דמתחרט במעשה אחרת שדומה לאותה עבירה שהיא באותו מקום באותו פרק באותה אשה דאמרו בגמרא (יומא פו:) בכהאי גונא הוי תשובה מעליא! עד כאן דבריו נר"ו.

עֶבֶד שֶׁרַבּוֹ שׁוֹקֵל לוֹ שְׁגָגוֹת כְּזְדוֹנוֹת, תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ. קשא מנא ליה הא דבכתוב לא נזכר מזיד דאמר עַל כָּל נֶעְלָם (קהלת יב, יד) דמשמע שוגג? ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב ברכת טוב דאין אדם חוטא בשוגג אלא אם כן חטא קודם זה במזיד בגלגול זה או בגלגול שקדם ולזה אמר כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ (הושע יד, ב) המזיד, עד כאן דבריו עיין שם. ולכן שוקל שגגות כזדונות דהשוגג נולד מכח המזיד וכיון דאמר עַל כָּל נֶעְלָם שמע מינה דהוה קמי הכי מזיד.

זֶה הַנּוֹתֵן צְדָקָה לְאִשָּׁה בַּסֵּתֶר, דְּקָא מַיְיתֵי לָהּ לִידֵי חֲשָׁדָא. קשא למה נקיט לָהּ והלא גם לעצמו מביא לידי חשד? ונראה לי בס"ד דהוא נותן לה בסתר במחשך או ישנה עצמו שלא תכיר אותו לא היא ולא אחרים כדי שלא תתבייש וזה אף על פי שכונתו להסתיר עצמו כדי שלא תתבייש עם כל זה כיון דאשה היא יוצא לה רעה מזה כי יחשדו אותה שהביא לה אתנן זונה אך לו אין מכירים אותו כדי שיחשדוהו כיון דמסתיר עצמו.

עֶבֶד שֶׁרַבּוֹ מַמְצִיא לוֹ רָעוֹת, תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ. פירוש שאינו מחלק גזרת הרעה לחלקים קטנים כדי שיכולים לסובלה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל משל לאחד שנשבע להשליך על בנו קורה אחת וראה אם ישליך ימות ואם לא ישליך הרי נשבע מה עשה שיבר איתה לחלקים קטנים והשליכם עליו הרי קיים שבועתו ובנו לא מת.

ומה שאמר **רָעוֹת** שנעשו צרות זו לזו שהם הפכיים חד קר וחד חם כגון זבורא ועקרבא נראה דמביא עליהם כזאת בשביל שלא עסקו בתורה שנמשלה לאש שהוא חם ונמשלה

למים שהוא קר. ובזה יובן **בָּאנוּ בָאֵשׁ וּבַמָּיִם** (תהלים סו, יב) שהיו רעות צרות כגון זבורא ועקרבא ועם כל זה **וַתּוֹצִיאֵנוּ לָרְוָיָה** בחסדך הגדול שתוכל על שני הפכיים בנושא אחד. **זֶה הַמַּמְצִיא מָעוֹת לֶעָנִי בְּשָׁעַת דָּחְקוֹ**. פירוש אלו הנותנים מעות בריבית דרכם אם יראו הלוה דחוק רוצים ריוח יותר דהיינו שנים למאה בחודש וכאשר זה העני הוא צריך למעות ורוצה ללות ברבית הן מן הגוי ברבית הן מישראל בהכשר והוא אינו יודע מי מלוה ברבית אך יש סרסורים שעסקם בכך להמציא ללוה מעות מאחרים שיתנו לו ברבית ונודע שאם יראה המלוה את הלוה דחוק מאד אז ירצה רבית יותר ונמצא זה הסרסור שלא המציא ללוה אדם שילוה לו ברבית אלא עד אחר שנתגלה ונודע דוחקו כי רב הוא גרם לו נזק בזה דעל ידי כך המלוה יבקש ממנו רבית מרובה כיון שנודע לו שהוא דחוק מאד דמוכרח ליתן רבית כאשר יבקש.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש מַמְצִיא מָעוֹת לֶעָנִי בְּשָׁעַת דָּחְקוֹ הכונה כשרואהו דחוק למעות ממציא לו סחורה לקנותה בהמתנה עשרים למאה יותר משוויה וחוזר ומוכרה לו במעות מדודים בפחות הרבה ויהיה לו בזה הפסד מרובה וכיון שהוא דחוק מוכרח לעשות כן אף על פי שרואה שהוא מפסיד הרבה באופן זה ואם לא היה זה ממציא לו דרך זה ואופן זה לקנות בהמתנה ולחזור ולמכור במדודים בפחות הרבה הוה טרח ללות מזה קמעה ומזה קמעה בהלואת חן וחסד דכיון שהוא לוה מעט מזה ומעט מזה מארבע וחמש בני אדם אין לוקחים ממנו רבית והיה פורע לפי שעה חוב גדול שצריך לפרוע אותו עתה שהגיע זמן פרעונו ואף על פי שצריך לו טרחה גדולה ללות מכמה בני אדם מעט מעט זה עדיף מאופן זה שעשה לו הסרסור שיש בו הפסד מרובה, עד כאן דבריו נר"ו.

זוֵּי לַעֲלָא, לָא שְׁכִיחַ, לִתְלִיתָא, שְׁכִיחַ. פירש רש"י ז"ל לַעֲלָא לקנות תבואה. נראה לי בס"ד הכונה יש אדם שקונה תבואה בשביל מאכל ביתו בכל השנה כולה ואינו קונה דבר יום ביומו אך אינו מוכרח לכך דאם נמצא לו מעות בנקל יקנה ואם לאו אינו לוקח מעות ברבית כדי לקנות תבואה לצורך השנה כולה על כן אם ללוות מחבירו מעות כדי לקנות לצורך השנה כולה יאמר לו אין לי מעות כי יודע שאין זה דבר הכרחי ואם יבקש ממנו ריוח הרבה בשביל מעות שמלוה לא ירצה ליתן לכן מוכרח שיאמר לו אין לי מעות תחת ידי וזהו לעללא לא שכיח אבל אם יראהו דחוק הרבה כאדם התלוי בשערות עיניו שהוא מוכרח ללות מעות לפדות עצמו אומר לו יש לי מעות תחת ידי להלוות כי יודע שזה מוכרח ליתן לו ריוח על מעותיו כאשר יבקש ממנו אפילו שלשה למאה לחודש וזהו לתליתא שכיח לשון משל הוא זה שאומרים העולם על אדם שהוא דחוק ונצרך

למעות הרבה 'זה תלוי בשערות עיניו'.
ובאופן אחר נראה לי בס"ד שאם יעלילו על אדם עלילה של דם או של גניבה וכיוצא קודם שנידון דאז התביעה היא בסוג עלילה הוא יכול להמלט ממנה במעט שוחד ממון וכאשר יבקש מחבריו ללות לו ממון לפי שעה כדי להציל עצמו מן העלילה בשוחד ממון לא ימצא מי שילוה לו וזהו לַעֲלָלָא לָא שְׁכִיחַ אך אחר שהעלילה נעשית משפט שנידון ויצא חייב הנה להצלתו צריך שוחד ממון הרבה שכבר נגמר דינו לצליבה ואיך ינצל בלי תרקבא דדינרי ובעת זו שצריך לו ממון הרבה ימצא לו בני אדם להלוות לו.
כָּל שֶׁאֵינוֹ בְּ"הֶסְתֵּר פָּנִים" אֵינוֹ מֵהֶם. כָּל שֶׁאֵינוֹ בְּ"וְהָיָה לֶאֱכֹל" אֵינוֹ מֵהֶם. קשא הוה ליה לכלל אותם יחד ולמה חלקם לשתי חלוקות? ונראה לי בס"ד דקא משמע לן אם הוא אינו בהסתר פנים אף על פי שישנו ב'וְהָיָה לֶאֱכֹל' (דברים לא, יז) אינו בכלל גזרה זו וכן כל שאינו ב'וְהָיָה לֶאֱכֹל' אף על פי שישנו בהסתר פנים אינו בכלל גזרה זו.
והנה לפירוש רש"י ז"ל שפירש אינו מהם רוצה לומר אינו מזרע ישראל, קשא איך אמרו רבנן לרבא מַר לָא בְּ'הֶסְתֵּר פָּנִים' אִיתֵּיהּ וְלָא בְּ'וְהָיָה לֶאֱכֹל' אִיתֵּיהּ? אך לפי דברינו שפרשנו אינו בכלל בעלי גזירה זו ניחא.
מיהו יש לומר בס"ד פירוש אחר הא דאמר אינו קאי על אותם הדורות שחטאו בעבודה זרה וגלו וקאמר רב על דורות אלו אף על פי שימצא בני אדם עתה שהם בְּ'הֶסְתֵּר פָּנִים' וגם ב'וְהָיָה לֶאֱכֹל' מפני כי אלו הם גלגול אותם הדורות שעברו עבודה זרה ונגזר עליהם כך כמו שאמרו באיוב שהיה צדיק ולקה מאד בעבור שהיה גלגול תרח מכל מקום הנה כל אדם שאינו בהסתר פנים ודאי אינו מגולגל מאותם הדורות שעבדו עבודה זרה ונגזר עליהם כך.

דף ה:

כָּל מָקוֹם שֶׁנָּתְנוּ בּוֹ חֲכָמִים עֵינֵיהֶם; אוֹ עָנִי, אוֹ מִיתָה. נראה לי הטעם לשתים אלו שיהיו על ידי חכמים בעלי תורה משום דבתורה כתיב אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בְּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד (משלי ג, טז) ולכן נותנת כח ללומדיה להעניש במיתה מצד כח הימין ובעוני מצד כח השמאל.
ובזה פרשתי בס"ד מה שאמר אליעזר ללבן ובתואל וְאִם לֹא תַּגִּידוּ לִי וְאֶפְנֶה עַל יָמִין אוֹ עַל שְׂמֹאל (בראשית כד, מט) כי אליעזר היה בעל תורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (יומא כח:) על פסוק 'הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר' (בראשית טו, ב) שדולה ומשקה מתורת רבו לאחרים ועל כן יש לו שני כוחות להעניש במות מצד ימין ובעוני מצד שמאל ולזה אמר ברמז שאם לא

תתנו, הגידו לי ואז אפנה על ימין להעניש אתכם במיתה או על שמאל להעניש אתכם בעוני! וסוף דבר באותו הלילה העניש במיתה שמת בתואל מפני שלא היה לבם שלם בדבר זה שחשבו להערים.

והא דקאמר '**יְהָבוּ בֵּיהּ רַבָּנָן עֵינַיְהוּ**' אין הכונה שהיה ברבנן קוין של עין הרע כדרך בני אדם המטילים עין הרע אלא מכח דיבורם זה נתקנאו הקליפות והחיצונים והם הטילו עין הרע אך מחמת דהטילו עין הרע מכח דברים אלו שדברו רבנן לרבא לכך מייחס הטלת העין להם ואמר יְהָבוּ בֵּיהּ רַבָּנָן עֵינַיְהוּ וכך הענין בכל מקום שתמצא בתלמוד דברים כיוצא כאלו.

רַב יוֹסֵף אָמַר: יָדוֹ נְטוּיָה עָלֵינוּ. נראה לי בס"ד השפעה מן שלשה ראשונות שהם חב"ד [חכמה בינה דעת] נקראת בשם פנים כי הם בראש אך השפעה מן חסד וגבורה נקראת בשם ידים כי חסד דרועא ימינא גבורה דרועא שמאלא. וקאמר רב יוסף אף על פי שלפעמים נסתרה מאתנו הארה זו של פנים שהיא מן שלשה ראשונות ועם כל זה ידו נטויה עלינו דהיינו מן חסד ולמטה שהוא יד דאין להשפעה זו הפסק וזהו ענין הרמז שרמז רבי יהושע בן חנניה לאותו המין.

ונראה לי בס"ד אומרו יָדוֹ נְטוּיָה עָלֵינוּ כי שלשה ראשונות הם בסוד אותיות י־ה וחג"ת [חסד גבורה תפארת] מקבלים שפע מן ג' ראשונות ומשפיעים לנו וזהו שאמר **ידו** שהם חסד וגבורה **נטו י־ה** רוצה לומר נטו לקבל מן י־ה ו'**עלינו**' רוצה לומר בשבילינו כדי להשפיע לנו.

רַבִּי אִילָא הֲוָה סָלִיק וְאָזַל בְּדַרְגָּא דְּבֵי (**רבא**) [**רַבָּה**] **בַּר שִׁילָא**. קשה למאי הוצרך בעל המאמר לפרש דהוה סליק בדרגא? ונראה לי בס"ד להודיענו שבחן של חכמים כי בזמנם לא היה להם מדרגות בבנין כמו שלנו אלא היו עולין בסולם וידוע כי העולה בסולם צריך לתת דעתו היטב בעלייתו שלא יפנה לבו לדבר אחר פן יפול אך רבי אילא אף על פי שלבו טרוד בעלייתו בסולם עם כל זה פנה לבבו לשמוע ולהבין דברי תורה שיצאו מפי התינוק ונתפעל מאלו הדברים שלקח מהם מוסר השכל.

אָמַר: עֶבֶד שֶׁרַבּוֹ מַגִּיד לוֹ מַה שֵּׁחוֹ, תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ. מקשים וכי רבי אילא עדיין לא קרא פסוק זה ומה נתחדש לו עתה על ידי קריאת התינוק?

ונראה לי בס"ד דרבי אילא לא הוה מפרש הכתוב הזה על דין וחשבון אלא מפרשו על דרך מה שאמר הכתוב (משלי טז, א) 'לְאָדָם מַעַרְכֵי לֵב וּמֵיְהוָה' מַעֲנֵה לָשׁוֹן' והכי קאמר היא יתברך מגיד לאדם מה יהיה שיחו שישים בלבו הדברים אשר ישיח בפיו.

או מפרשו על פי מה שתרגם התרגום 'לחזאה לאנשא מה עובדוהי' דלפי זה קאי על

המעשים ולא על הדברים אך התינוק היה לו פירוש אחר בפסוק זה ששמעו מרבו או חדשו מעצמו דמפרש כונת הכתוב לומר אפילו על שיחה קלה עושין חשבון בדין לאדם דמפרש תיבת מַה לשון קלות וגרעון וחסרון כמו מה שאמר הכתוב וְאַהֲרֹן מַה (במדבר טז, יא), וְנַחְנוּ מָה כִּי תַלִּינוּ עָלֵינוּ (שמות טז, ז) וכמו שכתב מהרש"א ז"ל לכך נתחכם התינוק לפרש בקריאתו משמעות זו וביאור זה שלא חיבר תיבת מַה עם תיבת שֶׁחוֹ כפי מה שרשום בנביאים אלא עשה תנועה בקריאתו להפריד תיבת מַה מן תיבת שֶׁחוֹ כדי שלא יהיה משמעותה לומר 'מהו שיחו' ששינה בקריאתו ולא קראה דבוקה עם שיחו ובזה נרגש רבי אילא בביאור זה החדש של התינוק אשר מקדמת דנא לא בא על דעתו ומזה הביאור לקח מוסר אם מגיד לו ועושה עמו חשבון על שיחה קלה שהוא שיחה של מה תקנה יש לו דמאן פליט מהא.

מָקוֹם יֵשׁ לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבּוֹכֶה בּוֹ וּ'מִסְתָּרִים' שְׁמוֹ. הנה כל משכיל יבין שדברים אלו אינם כפשוטן! ונראה לי בס"ד סוד הענין הקרוב לפשט על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י בסוד מאמר שערי דמעה לא ננעלו (בבא מציעא נט.) כי הדמעות הם רמז לשורש הדינין וכאשר יבכה האדם ויוריד דמעות צריך לכוין למתק הדינין דעל ידי זה יתבסמו ויתמתקו הדינין ואין שטן ואין פגע רע והרחמים מתרבים! דהאדם הוא צורת אור הקדושה העליונה וכאשר יתעורר למטה כן יהיה התעוררות בקדושה למעלה והנצח והוד שבחכמה הם הנקראים שערי דמעה ועל ידי דמעות האדם התחתון אז יורדין אורות מנצח והוד שבחכמה למתק הדינין, עד כאן דבריו והרחיב רבינו ז"ל הדברים בזה יותר יעוין שם.

נמצא ענין הבכיה הוא מיתוק הדינין ולכן בכל צרה יש תועלת בבכיה דהצרה תהיה על ידי תגבורת הדינין ובבכיה יתמתקו הדינין ויתבסמו להיות רחמים ולכן מאחר שירידת הדמעות מעיני האדם התחתון נקראת בשם בכיה כן הפעולה שתהיה למעלה במיתוק הדינין גם היא נקראת בשם בכיה והוא לשון מושאל מן הבכיה של אדם התחתון ולפי זה כל מה שתראה בלשון חז"ל שם בכיה למעלה אפילו על המלאכים קאי על פועל של מיתוק הדינין ובסומן מפני כי על ידי הבכיה המעשית של אדם התחתון היו יהיה למעלה מיתוק הדינין לכן הפעולה הזאת של מיתוק הדינין אשר תהיה למעלה נקראת בשם בכיה בלשון מושאל.

ומה שאמר המאמר הזה מָקוֹם יֵשׁ לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבּוֹכֶה בּוֹ וּ'מִסְתָּרִים' שְׁמוֹ, הכונה ששערי דמעה הם בעשר ספירות של חכמה כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל וידוע דחכמה נקראת מסתרים בסוד הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹקֵינוּ (דברים כט, כח).

ואם תשאל איך יהיה בבכית האדם התחתון מיתוק וביסום הנה מלבד הסוד הנעלם שיש בדבר זה? אַשְׁכִּילְךָ וְאוֹרְךָ שגם בגשמיות יש דוגמה זו כי הלא תראה כל מי שיש לו צער גדול מחמת איזה דבר אז אם יבכה ירווח לו והצער שבלבבו יתמתק דלכן התירו חז"ל לבכות בשבת לאדם שיש לו צער גדול כדי שירווח לו ונמצא גם בגשמיות עושה הבכיה מיתוק וביסום והוא מעין דוגמה לפעולה הנעשית ברוחניות למעלה שהיא פעולת המיתוק וביסום הדינין.

והנה מקשי הש"ס וְהָא אָמַר רַב פָּפָּא '**אֵין עֲצָבוּת לִפְנֵי הַמָּקוֹם**' פירוש הנה המיתוק הנקרא בשם בכיה למעלה יאמר על מיתוק הדינין הקשים ביותר הנקראים בשם עצבות מפני ששם נאחזים הקליפות הנקראים בשם עצב בסוד וְלֹא יוֹסִף עֶצֶב עִמָּהּ (משלי י, כב) ובמקום דאין אחיזה לקליפות אין שם תגבורת דינין כדי שיהיו צריכין למיתוק המכונה בשם בכיה בלשון מושאל?

ומשני **הָא בְּבָתֵּי גַּוְואֵי הָא בְּבָתֵּי בָּרְאֵי** פירוש בבתי גוואי שהם חג"ת [חסד גבורה תפארת] שנקראים גוואי לגבי נה"י [נצח הוד יסוד] אין אחיזה לקליפות אבל בבתי בראי שהם נה"י יש אחיזה לקליפות וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל דתפילת העמידה בלחש וחזרה בקול רם מפני דההחזרה היא בחג"ת [חסד גבורה תפארת] ואין שם אחיזה לקליפות לכן אין לנו פחד מהם אם נאמר אותה בקול רם.

והדד מקשי **וְהָא כְּתִיב**: וַיִּקְרָא אֲדֹנָי־ אֱלֹקִים צְבָקוֹת בַּיּוֹם הַהוּא לִבְכִי וּלְמִסְפֵּד וּלְקָרְחָה וְלַחֲגֹר שָׂק (ישעיהו כב, יב) וכיון דזכר בבכיה שם הוי־ה גם כן משמע דקאי גם על מקום התפארת שהוא בבתי גוואי הנקרא בשם הוי־ה בסתם ואם כן כיון דנקיט לשון בכיה המורה על מיתוק הדינין בבתי גוואי משמע דמגיע אחיזה לקליפות שם גם כן?

ומשני **חֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁאנִי** שנעשה בו שינוי זה דהיה אחיזה לקליפות בעונותינו הרבים גם במקום שלא היו יכולין להתאחז מקמי הכי. ומייתי סייעתא לדבריו דבחרבן בית המקדש נעשה שינוי טפי דהא מצינו אָפִלּוּ מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם נאמר בהם בְּכִיָּה אף על גב דאין דרכם בכך ולכן כיון דהוה בחרבן שינוי בעונותינו הרבים שנעשה לפי שעה אחיזה לקליפות גם במקצת בתי גוואי לכך נאמר שם לשון בכיה המורה על מיתוק הדינין כי כיון דהוה אחיזה לקליפות נעשה תגבורת הדינין דהא תליא בהא וכיון דנעשה תגבורת הוצרך שם פעולת המיתוק והביסום המכונה בשם בכיה בלשון מושאל.

ודע דכל זה אני מפרש לפי גרסת תלמוד כתיבת יד שהביאו בספר דקדוקי סופרים דגריס ובבתי גוואי לא והכתיב וכו' וכתב שם דכן היא הגרסה בילקוט אבל לפי גרסה של רש"י יש לפרש בתי גוואי ובתי בראי בענין אחר ואין להאריך כאן יותר.

וּמַאי, 'מִפְּנֵי גֵּוָה'? אָמַר רַב [שְׁמוּאֵל בַּר] יִצְחָק: מִפְּנֵי גַּאֲוָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּטְלָה מֵהֶם וְנִתְּנָה לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם. נראה לי בס"ד דריש תיבת 'גֵּוָה' לשתי חלוקות 'ג' וה' דהיינו 'וה' לשון שמחה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (איכה רבתי א, לב) בין וי לוה ניצול רבן יוחנן בן זכאי. ובזמן שבית המקדש קיים היה לישראל שלשה שמחות בשלשה מועדים שיש בהם עליה לרגל שהם פסח ושבועות וסוכות ועתה ניטלו שלשה שמחות של עולי רגלים ונתנה השמחה לאומות העולם שכל ימיהם שמחת חגים ומועדים.

ומה שאמר רבי שמואל בר נחמני **מִפְּנֵי גַּאֲוָתָהּ שֶׁל מַלְכוּת שָׁמַיִם שֶׁנִּטְלָה** נראה לי גאותה של מלכות הוא שלשה אורות המוחין לצורך חיבור וא"ו עם ה'א ודריש גוה 'ג' וה' כלומר ג' אורות של חיבור 'וה'.

שְׁלֹשָׁה, דְּבָרִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בּוֹכֶה עֲלֵיהֶם בְּכָל יוֹם. פירוש מחמת שלשה דברים אלו מתעוררין כוחות הדינין ועל ידו יתברך נעשה להם מיתוק המכונה בשם בכיה בלשון מושאל כמו שביארנו לעיל ואם לא היה נעשה על ידו יתברך מיתוק וביסום לתגבורת הדינים שמתגברין מחמת שלשה דברים ההם לא היה מתקיים העולם מחמת הקטרוגים. ונראה לי בס"ד הטעם שדברים אלו הם קשים לענין זה דידוע מה שאמר רבינו האר"י בשער רוח הקודש וזה לשונו: עיון ההלכה הוא שיכוין האדם שיש קליפת האגוז החופפת על המוח שהוא ענין הקדושה וזו הקליפה היא ענין הקושיא שיש בהלכה ההיא כי הקליפה חופפת על ההלכה ואינה מניחה אל האדם שיבין אותה וכאשר האדם מתרץ הקושיא ההיא יכוין לשבר כח הקליפה ולהסירה מעל גבי הקדושה ואז יתגלה המוח שהוא ההלכה ואם אין האדם מתמיד לעיין ולשבר הקליפות איך יתגלה לו המוח וכו' עד כאן לשונו עיין שם. ולפי זה מי שאפשר לו לעסוק בתורה בחכמת העיון של התורה לתרץ הקושיות ואינו עוסק גורם בזה תגבורת לקליפות וממילא יתעוררו כוחות הדינין וירבו הקטרוגים בעבור עונות הדור ולכך צריך להיות פעולת המיתוק והביסום לכוחות הדין כדי שיכנעו הקליפות וישבתו הקטרוגים.

וכן מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק דהיינו שאין לו לב מבין לתרץ הקושיות והוא עוסק בתורה בדרך העיון לבדו שאז ישאר בקושיות בלבד שמתרבים אצלו ואין מוצא להם תירוץ אפילו לקושיא אחת כי הוא אינו בר הכי וגם אינו לומד לפני רב וחכם כדי שהוא יתרץ לו קשיותיו דנמצא נשאר זה נבוך תמיד ברבוי הקשיות הנה גם זה גורם תגבורת לקליפות מאחר דאינו מוצא תירוץ לשבר הקליפות ואז ממילא יתגברו כוחות הדינין וצריך לתקן הדבר על ידי מיתוק וביסום לכוחות הדינין כדי להכניע הקליפות.

ומי שהוא פרנס המתנאה על הציבור בחנם גם זה גורם תגבורת הקליפה כי טבעה כמו

הקוף שמתאוה לעשות כאדם ולכן כשרואה זה מתגאה בחנם גם היא מתגאית בחנם שתרצה ליכנס בתחום שאינו שלה ולהתאחז במקום שאין לה רשות לבא שם וחושבת שפחה כי תירש גברתה חס ושלום על כן שלשה דברים קשים מחמת טעמים אלו דאית בהו ולאו משום חומר עצמן ולכך בעבור דשלשה אלה גורמין תגבורת הקליפה אשר מחמת כן ממילא יהיה תגבורת הדינין משום הכי צריך לעשות פעולת המיתוק והביסום המכונה בשם בכיה כאשר ביארנו בס"ד.

מַאיְנָא רָם לְבִירָא עֲמִיקְתָּא. קשא שיעור נפילה המפורש בכתוב גדול אלפים ורבבות על שיעור דנקיט רבי שהוא מאגרא לבירא, ומנא ליה להקטין השיעור כל כך?

ונראה לי בס"ד דהפסוק אמר 'הַשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ' (איכה ב, א) והאי ארץ שהיא מקום הנפילה דנקיט קרא יש לפרשו בשני אופנים האחת האי ארץ קאי על קרקע הקדושה שהיא בחינת סופא דכל דרגין שמכונית בשם ארץ, וזה הפירוש הוא חצי נחמה דנמצא הנפילה במדור הקדושה הנקרא רשות היחיד ורק הוא מקום סוף הקדושה. והפירוש השני הוא האי ארץ היא ארץ אחרת שהיא מדור הקליפה הנקראת רשות הרבים ודבר זה קשה מאד.

על כן עתה כשהיה רבי יושב במקום אחד גבוה כמו כותל דצידו אחד היה רשות הרבים וצידו אחד היה רשות היחיד והיה קורא שם במגילת איכה וכשהגיע לפסוק זה של 'הַשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ' נפל הספר מידו אך לא נפל לרשות הרבים אף על פי שהיה קרוב ליפול שם יותר כי קרוב הוא אלא נתגלגל בהשגחה פרטית ונפל לרשות היחיד אמר ודאי מן השמים הודיעו לי כונת הכתוב דהאי ארץ לא קאי על ארץ אחרת שהיא רשות הרבים מדור הקליפות אלא האי ארץ קאי על מדור הקדושה שהיא רשות היחיד אך היא מדרגה התחתונה דקדושה שהיא סופא דכל דרגין, ולכן אמר נפילה זו האמורה בכתוב הזה היא מאגרא רמה לבירא עמיקתא דהבירא הוא ברשות היחיד ומקום שהיה בו הספר הוא רשות היחיד וכן האי ארץ קאי על מדור הקדושה ומעולם לא יצאה בנפילה זו ממדור הקדוש.

ועוד נראה לי בס"ד שרמז רבי בזה על סדר מדרגות הספירות שירדו ישראל מהן דידוע ישראל בגדולתם יהיה להם השגחה מצד התפארת אך בירידתם תהיה השגחתם שלהם מצד המלכות וכמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בדרוש הפורים על מה שאמר המן 'ישן האלוק שלהם' יעוין שם ונמצא כשתהיה השגחתם מצד הוד המלכות ירדו בזה ארבעה מדרגות שהם תפארת נצח הוד יסוד לכן עשה דמיון בזה מאגרא רמא לבירא עמיקתא ולא אמר מאגרא לבירא כדי לעשות בזה ירידה בארבעה מדרגות כי

הבור הוא מדרגה תחתונה תחת מדרגת החצר דלמעלה ממנו היא מדרגת החצר וזו אחת ולמעלה מן החצר הוא גג הבית שבחצר וזו שניה ולמעלה מגג הבית הוא גג העליה וזו שלישית ולמעלה מן גג העליה הוא גג עליה אחרת שקורין כבשכא'ן וזו רביעית כי יש דרכם לבנות עליה על גבי עליה וגג של זו העליה השנית נקרא אגרא רמא לכך דקדק לומר מאגרא רמא עד בירא עמיקתא כי כן הוא ענין ישראל שהיתה השגחתם מצד התפארת ועתה היא מצד המלכות דירדו ארבעה מדרגות שהם תפארת ונצח והוד ויסוד.

אִי אִיכָּא צוּרְבָּא מֵרַבָּנָן הָכָא, נֵיזִיל וּנְקַבֵּל אַפֵּיהּ. יש להקשות תיבת נֵיזִיל לשון יתר הוא ודי לומר 'נְקַבֵּל אַפֵּיהּ' שאם לא ילכו איך יקבלו אפיה?

ונראה לי בס"ד דאיתא בשבת (שבת קנב.) דאמר לו רבי לרבי שמעון בן חלפתא: מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל וכו' ופירש רש"י ז"ל דרך ענוה קאמר לו בלשון זה ורצונו לומר למה לא הקבלת פני? עיין שם. נמצא הגדול מדבר בלשון ענוה בזה להפך הדברים וכן כאן אם לא היו אומרים נֵיזִיל אלא אומרים נְקַבֵּל אַפֵּיהּ דוקא היו חושבים כונתם לומר שהוא יבא אצלם להקביל פניהם ובלשון ענוה דברו להפך ואמרו נְקַבֵּל וכאשר אמר רבי לרבי שמעון בן חלפתא למה לא הקבלנו פניך, לכך אמרו בפירוש נֵיזִיל וּנְקַבֵּל אַפֵּיהּ שאנחנו נלך אצלו ולא יבא הוא אצלינו.

ומה שאמר **הָוּ שַׁקְלֵי וְאַזְלֵי** נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בגמרא דחולין (חולין צה:) רב הוה בדיק במברא ושמואל בדיק בספרא ורבי יוחנן בדיק בינוקא כשהיו יוצאין לדרך לדעת אם יש רצון מן השמים בדרך זה שהולכים בו עיין שם. ולזה אמר הָוּ שַׁקְלֵי ידיעה וסימן מפי תינוקות או מן פתיחת ספרים.

או יובן כי הצדיק שהולך בדרך הולכים זכיותיו עמו ללוותו ולשמרו דכתיב וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ (ישעיהו נח, ח) כי זהו טעם של לויה שיקח המתלוה עזר ושמירה מן מצות שיעשו המלוים אותו וזהו שַׁקְלֵי זכיות משלהם ומשל אחרים המלווים אותם דמסתמא היו מלוים אותם אנשים גדולים חכמים וצדיקים. או קרוב לזה שַׁקְלֵי מלאכים עמהם לשומרם דכתיב כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ (תהלים צא, יא).

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש שהיו שוקלים בדעתם שכר מצוה כנגד הפסדה דהיוצא לדרך אי אפשר שלא יהיה לו ביטול תורה לכן צריך לשקול זה במאזני משפט עד כאן דבריו נר"ו.

תֵּיב אַתְּ הָכָא, וְלָא תְּזַלְזֵל בִּנְשִׁיאוּתָךְ. הקשה הגאון יהונתן ז"ל ביערת דבש הלא נראה דמתחלה הסכימו ללכת שניהם ולא אמר לו רבי חייא 'תֵּיב וְלָא תְּזַלְזֵל' ולמה אחר ששמע שהוא מאור עינים אמר לו כן? עיין שם.

ונראה לי בס"ד דבתחלה חשב ליכא זלזול משום דודאי ירוצו השומעין ויגידו לאותו חכם דרבי אתיה לביתיה והחכם ימהר לצאת חוצה מביתו לקבל פניו וגם אחר שיכנס רבי לביתו יעמוד לפניו וישמש משום כבוד תורתו וכבוד נשיאותו ואם כן ליכא בזה זלזול אך אחר ששמע שהוא מאור עינים אמר ודאי זה לא יצא לחוץ להקביל פני רבי ולא יזוז ממקומו ולא ישמשנו אחר שיבא לביתו ולהכי חש לזלזול נשיאות מפני הרואין.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש כי תחלה אמר אם יראו בני אדם דרבי נכנס לביתו של אותו חכם חושבים שאותו חכם כבר הלך אצל רבי והקביל פניו ועתה רבי חזר ובא לביתו להחזיר לו וזית'א [ביקור גומלין] ואין בזה זלזול כי כן דרך הגדולים מחזירים וזית'א לקטנים אך אחר ששמע שהוא מאור עינים אמר ודאי הרואין לא יעלה על לבם לומר שזה החכם כבר הקדים לבא אצל רבי ולכן חש בזה עד כאן דבריו נר"ו.

תַּקְפֵּיהּ וְאָזִיל בַּהֲדֵיהּ. פירוש תקפיה בטענות בדברי תורה דאפשר דרבי חייא סבירא ליה נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול ורבי סבירא ליה מחול והביא לו ראיות לסברתו עד שהודה לו בעיקר הדין.

אי נמי רבי חייא סבירא ליה דבר זה חשיב זלזול בעבור הנשיאות ורבי לא סבירא ליה כן ותקפיה בראיות שהודה לו בהם.

תִּזְכּוּ וּתְקַבְּלוּ פְּנֵי שְׁכִינָה, הֲרוֹאָה וְאֵינָהּ נִרְאָה. נראה לי בס"ד דידוע דלאה יש לה אורות עינים וגם נקראת עלמא דאתכסייא ולפי זה פנים הרואין ואינם נראין קאי על לאה וידוע כי לימוד תורה לשמה עושה תיקון בלאה לשם ה"א לכך ברכם על ידי עסקם בתורה לשמה יקבילו פני שכינה סוד לאה הרואה ואינו נראה.

וְהָוָה יָתֵיב חַד יוֹמָא בְּאַשְׁפִּיזֵיהּ וְחַד יוֹמָא בְּבֵי רַב. מדברי רש"י ז"ל נראה דהיתה עירו רחוקה שלשה חדשים, ודבר זה רחוק מאד מכמה טעמים.

ונראה לי בס"ד דלעולם עירו היתה קרובה לבי רב מהלך עשרים יום או שלשים יום אך הוא היה בעל מלאכה של צורף או מלאכה אחרת ולא היה עוסק בה בעירו מפני שהיו הרבה אנשים עסקם בכך והיה הולך לעיירות קטנות לעסוק שם ובשביל שאנשי הכפרים מועטים היה די להם עסק בכל מקום משך חודש אחד בקיץ וחודש אחד בחורף והוא היה הולך באלו המקומות שבין עירו לעיר בי רב ויושב בכל מקום חודש אחד מכל מקום ועוסק במלאכתו בשביל פרנסת אנשי ביתו וכשהיה מגיע לעיר דבי רב היה נכנס לבי רב יום אחד וחוזר לעירו ובחזרתו גם כן היה עוסק במלאכתו באותם המקומות שלא עסק בהם בהולכה והיה מגיע לביתו במועד ונמצא הליכתו עיקרה כדי לעסוק במלאכה באותם המקומות אך כיון שמקומות אלו שמכירים אותו ומביאים לו עסק שלהם הם

מגיעים עד אותה העיר של בי רב היה נכנס לאותה עיר של בי רב ללמוד ולא יכול להתעכב שם יותר כדי שיגיע לביתו במועד.

כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עָסַק כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל מנא ליה דיום אחד חשוב שנה דילמא חשוב חודש דתפסת מועט תפסת? עיין שם. ואני אוסיף על דבריו דטפי משמע לומר חשוב חודש מפני שהחודש אינו נמנה אלא לימים וקרא יום יום קתני אך השנה נמנית לחודשים גם כן וכמו שכתב רש"י ז"ל בראש השנה דף יו"ד ע"ב.

ומה שתירץ הרב בשם כלי פז יש לגמגם דימים לחוד ויום לחוד דימים נאמר על שנה כתרגומו עידן בעידן וכמו שאמרו על פסוק תֵּשֶׁב הַנַּעֲרָ אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר (בראשית כד, נה).

ומה שתירץ הרב עצמו גם כן דוחק דאם כן למה הביא דרשה זו דיום יום ידרשון ונקוט דרשה דמרגלים בלבד? ונראה לי בס"ד דהכא רבי יוחנן אזיל בתר סברת רבי מאיר בראש השנה (ראש השנה יז.) דאיתא התם אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו וַיְהִי בְּאַחַת וְשִׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ (בראשית ח, יג) רבי מאיר סבר מדאכתי יום אחד הוא דעייל בשנה וקא קרי ליה שנה שמע מינה יום אחד בשנה חשיב שנה, עיין שם. וכיון דסבירא ליה דאיכא ילפותא מן הכתוב דיום אחד בשנה חשוב שנה לכך דרש כאן בפשיטות על יום דהכא שהוא שנה.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּמִדַּת פּוּרְעָנוּת. יש להקשות למה לא הביא הוכחה מפסוק יחזקאל (יחזקאל ד, ו) לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה נְתַתִּיו לָךְ? ונראה לי על כפרה קאמר לו דצער של יום אחד יכפר על שנה אחת דחטאו ישראל ואין כונתו לומר אחשוב לך כאלו נצטערת שנה אחת. ומה שהביא הוכחה מן מרגלים היינו דיליף יתורא דקרא דכתיב בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תַּרְתֶּם אֶת הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה (במדבר יד, לד) וקשיא ליה למה אמר 'יוֹם לַשָּׁנָה' מאחר דאמר אֲשֶׁר תַּרְתֶּם אֶת הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם תִּשְׂאוּ אֶת עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה? אלא ודאי נקיט נמי 'יוֹם לַשָּׁנָה' ללמדינו למנין בעלמא דיום בשנה חשוב שנה. והנה לדעת רבי יוחנן שדרש יום אחד בעסק התורה חשוב שנה בזה מובן הכתוב אַשְׁרֵי אָדָם שֹׁמֵעַ לִי לִשְׁקֹד עַל דַּלְתֹתַי יוֹם יוֹם (משלי ח, לד) כלומר אפילו בכהאי גונא נמי אשריו.

כָּל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת, אֲפִלּוּ יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עָבַר כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ. פירוש שנשתקע בעבירה יום אחד כגון שלבש כלאים כל היום כולו וכן כיוצא בזה ולהכי שפיר יליף מינה על עסק התורה דקאי על כל היום כולו.

דף ו:

בָּעֵי רַב חִסְדָּא, הַאי קְרָא הֵיכִי כְּתִיב? (שמות כד, ה) **וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת**. הנה בודאי כונת רב חסדא בבעיא זו כמו שאמר מר זוטרא דשאל לענין פיסוק טעמים דלשון הֵיכִי כְּתִיב דקאמר משמע 'כן' אך עם כל זה אתא רב אחא לעשות נפקותא אחרת שיוצאה מבעיא זו.

ואנא עבדא נראה לי לעשות נפקותא אחריתי והוא לאחד שכתב בשטר שהוא חייב לפלוני או שכתב בצוואה שיתנו לפלוני מאה לירא'ס ומאה רייא'ל מטבע 'עתמלי' דיש להסתפק אם מה שאמר מטבע עתמלי קאי רק על הרייא'ל ולא קאי על לירא'ס דאז בפי הדין לירא בסתם יתנו לו מן לירא הקטנה בערכה דהיינו לירא פרנסא'ווי ולא עתמליי או דלמא מה שאמר מטבע עתמלי קאי גם על לירא'ס ויתנו לו לירא עתמלי? ועיין בגמרא ראש השנה (ראש השנה י:) סברת רבי מאיר ורבי אליעזר בפסוק וַיְהִי בְּאַחַת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ (בראשית ח, יג) ויש לעשות מזה נפקותא אחרת ודי בזה.

דף ז.

רַבִּי לֵוִי רָמֵי, כְּתִיב: (משלי כה, יז) **"הַקַּר רַגְלְךָ מִבֵּית רֵעֶךָ"**, **וּכְתִיב**: (תהלים סו, יג) **"אָבוֹא בֵיתְךָ בְעוֹלוֹת"**. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל דהוה ליה למימר ברישא כתיב 'אָבוֹא בֵיתְךָ בְעוֹלוֹת' דתהילים קודם משלי עיין שם.

ונראה לי בס"ד הקדים קרא דמשלי מפני שהוא בלאו הכי מוקשה מעצמו כיון דקרבנות הם מצוה וכבוד שמים אמאי קאמר 'הַקַּר רַגְלְךָ' ולא הביא קרא דתהלים? אלא כדי להגדיל הקושיא דמצינו בהאי קרא דמשתבח בקרבנות.

ועוד נראה לי בס"ד דמעיקרא ליכא קושיא מקרא אקרא דמנא ליה לפרושי קרא ד'הַקַּר' בקרבנות אדרבה פשטיה דקרא בבית רעהו וחבירו משתעי וכן מוכח מסיפיה דקרא אך מה שנתעורר רבי לוי בקושיא זו הוא משום דהוא הוה יתיב ודריש בהאי קרא ד'הַקַּר' ופירש אותו בדרשתו דקאי על הקרבנות ולכך על פי דרשתו נתעורר להקשות מפסוק דתהלים ולכך נקיט קרא ד'הַקַּר' ברישא דביה הוה משתעי ובדרשה דהבאת קרבנות אוקים ליה ובא להקשות עליו מקרא דתהלים ליישב הדרשה שלו דאוקים ליה בקרבנות.

דף ט:

זֶה שֶׁנִּמְנוּ חֲבֵרָיו לְדָבָר מִצְוָה, וְלֹא נִמְנָה עִמָּהֶם. פירוש רצו שיצטרף עמהם למנין להתפלל וקדם והתפלל ביחיד דאז פרח מיניה מצות תפלה בציבור.

או יובן כגון שנמנה עמהם בצירוף זימון והוא קדם ובירך ברכת המזון דאף על גב דגם עתה חביריו יעשו זימון בצירופו עם כל זה הם קיימו מצות זימון והוא לא קיים וכנזכר בשולחן ערוך סימן קצ"ד.

אָמַר לוֹ בַּר הֵי הֵי לְהַלֵּל. פירשו בתוספות 'גר היה ונקרא בר הי הי' רוצה לומר בן אברהם ושרה שנוסף ה"ה בשמם עיין שם.

ונראה לי לכך שאל מן הלל [65] ששמו גימטריא שם אדנ־י [65] שהוא בסוד השכינה וכתב מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל דהגר הוא תחת כנפי השכינה הנקראת צדק ונקראת אלקים ולכן שאל על פסוק זה של עֹבֵד אֱלֹקִים (מלאכי ג, יח) אשר שייך לו דחלוקה של צדיק ורשע קאי על ישראל צדיק ועל יהודי רשע וחלוקה ד'עֹבֵד אֱלֹקִים' קאי על הגר ו'לֹא עָבָדוֹ' קאי על גוי גמור.

אֲבָל אֵינוֹ דּוֹמֶה שׁוֹנֶה פְּרָקוֹ מֵאָה פְּעָמִים, לְשׁוֹנֶה מֵאָה וְאַחַת. הנה רבינו האר"י ז"ל (בעץ חיים שער הזווגים פרק וא"ו) פירש שר של שכחה נקרא **מס** ולכן אמרו רבותינו ז"ל אֵינוֹ דּוֹמֶה שׁוֹנֶה פְּרָקוֹ מֵאָה פְּעָמִים, לְשׁוֹנֶה מֵאָה וְאַחַת עיין שם. אמנם הרמ"ז [הרב משה זכות] ז"ל כתב מיכאל [101] הוא שר התורה מספרו ק"א כמנין י־ה אלקים [101] וזה סוד אינו דומה שונה פרקו מאה דשר שכחה נקרא **פוטה** [100] מספר מאה ומיכאל מאה ואחד עד כאן לשונו ויתכן שיש לשר שכחה כמה שמות.

ולפי דברי הרמ"ז ז"ל להכי קרי לשונה מאה ואחד כמנין מיכאל בשם עֹבֵד אֱלֹקִים כי י־ה אלקים מספר מאה ואחד שיתמתק שם אלקים בשם י־ה ושניהם מספר מיכאל כמו שכתב הרמ"ז [הרב משה זכות] ז"ל.

והנה שני שמות אלו מס ופוטה מספרם מסמס שסופו להסתמס ולהתבטל שגובר כח הזכירה שהוא מאה ואחד הרמוז בשם משה רבינו ע"ה דמלוי משה כזה מ־ם שי־ן ה־א [101] עולה מאה ואחד ושמו כפול שאמר לו הקדוש ברוך הוא 'מֹשֶׁה מֹשֶׁה' (שמות ג, ד) כדי לבטל ממנו שתי שמות של מס ושל פוטה ולכן כפל שמו בתחילת נבואתו בסנה ולכן זכה לקבל כל התורה כולה גם מה שיתחדש בדורות הבאים.

בשם המקובלים ראיתי דכתבו שר שכחה שמו **פורה** ויונק משם אלקים שמספרו פ"ו הרמוזים בשמו ואות ר' מספר רבוע שם אלקים ואות ה' רמז לחמשה אותיות שם אלקים עד כאן דבריהם. ובזה פירשתי בס"ד רמז הכתוב פּוּרָה דָּרַכְתִּי לְבַדִּי (ישעיה סג, ג) דלעתיד

יבטל הקדוש ברוך הוא לשר השכחה הנקרא פורה לגמרי כי הבטיחנו על ידי ירמיה הנביא ע"ה נָתַתִּי אֶת תּוֹרָתִי בְּקִרְבָּם וְעַל לִבָּם אֶכְתֲּבֶנָּה (ירמיה לא, לב) מה הכתוב לא ישתכח כן התורה לא תשתכח עוד מהם. ולזה אמר השם יתברך פּוּרָה זה שר השכחה דָּרַכְתִּי לְבַדִּי בלתי סיוע מעשה התחתונים אלא במדת טובי וחסדי אתקן הדבר הזה!

והנה דבר הנדרך יהיה עיסה אחת וחלק אחד, על כן כל אותיות פורה [291] יהיו עיסה אחת שהוא מספר רצ"א ובהפוך אתוון ארץ [291] לכן התורה נקראת ארץ כמו שאמרו רבותינו ז"ל במדרש ורמז בזה שלסוף ידרוך את פורה ולא ישלוט עוד לשכח התורה מן ישראל!

צֵא וּלְמַד מִשּׁוּק שֶׁל חֲמָרִים. נראה לי בס"ד לרמוז דרך צחות והלצה יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם (בראשית מט, יד) כי ישששכר היה חכם שנתקיימה ונתייסדה בלבו התורה יותר משאר שבטים והטעם 'חמור גרם' רוצה לומר שכירות החמור בשוק של חמרים גרם לו להבין הפרש שיש בין שונה מאה לשונה מאה ואחד ולכן השתדל ונזהר להיות שונה מאה ואחד והצליח בלימודו.

לֹא מָצָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל מִדָּה טוֹבָה אֶלָּא עֲנִיּוּת. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל ממה שאמר בבתרא (בבא בתרא קטז.) קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות עיין שם.

ונראה לי בס"ד קשה בשביל עולם הזה אבל בשביל עולם הבא היא טובה שבה נעשה לו כפרת עונות יותר מכל יסורין! **ועוד** היא מדה טובה מצד קיום העולם אשר קיים על גמילות חסדים ואם לא יש עניות עם מי יעשו גמילות חסדים?! **אי נמי** איירי בעניות שאין מצוי לו לזון עצמו ובני ביתו ורוב הימים רעבים גם צמאים וכאן איירי ביש לו פרנסה בצמצום ומצויה לו ורק בהרווחה לא יש לו שגם זה נחשב בכלל עניות.

דף י.

כֵּיוָן שֶׁיָּצָא אָדָם מִדִּבֵּר הֲלָכָה לִדְבַר מִקְרָא, שׁוּב אֵין לוֹ שָׁלוֹם. נראה לי בס"ד דידוע העוסק בתורה יאירו בו חכמה ובינה שהם ארבע שמות של שילוב הוי־ה אהי־ה [47] שהם אורות חכמה ובינה וכל שילוב יעלה מ"ז שהם סך הכל קפ"ח [47×4=188] ולכן על ידם נעשה האדם 'פקח' ואורות חכמה ובינה אלו שהם קפ"ח ישנם בין בעסק תורה שבכתב שהוא המקרא בין בעסק תורה שבעל פה שהיא ההלכה.

וידוע מה שאמרו בתיקונים מארי מקרא אינון בעשיה ומארי משנה אינון ביצירה ומארי תלמוד אינון בבריאה ומארי קבלה באצילות, ואיתא בדברי רבינו האר"י ז"ל (בשער המצות

פרשת ואתחנן דף מז:) וזה לשונו: ודע כי מה שאמרו שהתלמוד הוא בבריאה הוא פירושן של המשניות עצמן שהם נקראים תלמוד אבל כל המימרות של התלמוד ושאר הדינין של התלמוד אינן בכלל התלמוד והן למטה ביצירה עם שאר האגדות והמדרשים כולם וכו' יעוין שם.

וידוע כמו שיש אורות חכמה ובינה שהם ארבע שמות שילוב הוי־ה אהי־ה בעשיה כן יש ביצירה ובכל עולם וכפי מעלות העולם יגדל איכות האורות ולכן העוסק במקרא שהוא בעשיה יש לו אורות חכמה ובינה שהם ארבע שלובים הוי־ה אהיה אשר בעשיה ואם עוסק בהלכה שהוא המשנה והלכות שבתלמוד ישפיעו לו אורות חכמה ובינה של ארבע שמות שילובים הנזכר שהם קפ"ח מעולם היצירה וזה מוכרח שיהיה לו גם אורות קפ"ח מעולם העשיה כי כל הנשפע מעולם אחד מוכרח שיזכה לעולם התחתון ממנו גם כן.

ונמצא לפי זה יש לו שתי בחינות קפ"ח של יצירה ושל עשיה שהם מספר שלום דשני פעמים קפ"ח עולה שלום [188×2=378] אך כיון שיצא מדבר הלכה לדבר מקרא נמצא אין לו אלא הארות דקפ"ח דעשיה בלבד דשם אינון מארי מקרא ולכן אין לו שלום שהוא שני פעמים קפ"ח כאשר היה לו כבר בעסקו בדבר הלכה ולכן החכם החשוב נקרא 'פקח' של שתי הארות קפ"ח הנזכר שהם אורות חכמה ובינה.

טָבָא חֲדָא פִּלְפְּלָתָא חֲרִיפָא, מִמְּלָא צַנָא דְּקֻרֵי. נראה לי בס"ד הטעם דמדמי למילתא שפירתא לפלפלא כי החכם החריף משפעים בו אורות חכמה ובינה ולכן נעשה חריף ופקח כי מדות חכמה ובינה הוא סוד קפ"ח כאשר בארתי לעיל וידוע דאות אלף שהוא לשון אלוף הוא כינוי לחכמה וכינוי לבינה בסוד מה שאמרו רבותינו ז"ל (שבת קד.) אלף חכמה אלף בינה, ומילוי שני אל־ף הוא פלפל לכן לדבר אשר בחכמה מדמה אותו לפלפל וכן תמצא דנקיט כהאי לישנא בכמה מקומות.

דף יא:

וְלֹא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית בִּשְׁנַיִם. כתב הרב פתח עינים ז"ל שכתב הרב הקדוש מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל שמעתי ממורי הרב זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] דמעשה בראשית הם דרושי עולם התוהו שזה היה בבראשית קודם התיקון ומעשה מרכבה הם דרושי התיקון והתלבשות הפרצופים זה בזה וזה נקרא חידוש העולם והשינויים שיש מזמן לזמן בענייני סדר התלבשות עד כאן לשונו הרב ז"ל עיין שם.

והנה דברים אלו שכתב מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל בשם רבינו האר"י ז"ל הם

מכוונים אל הדברים שכתב רבינו ז"ל בשער מאמרי רשב"י בריש ביאור אדרא רבא במאמר אמר רבי שמעון לחברייא: עד מתי נתיב אקיימא דחד סמכא וכו' עיין שם דהרואה יראה הדברים עולים בקנה אחד.

אמנם לפי דברי רבינו ז"ל דמפרש מעשה בראשית הוא בדברים דקודם התיקון צריך להבין מה הפרש יש בין זה לזה לענין הלימוד דבזה הותר בשנים ובהך ביחיד דוקא?

ונראה לי טעמא משום דהדרוש שדורש הרב לתלמידו במה שהיה קודם התיקון אין דרך הדרושים ההם לדבר בם בעומק הרבה ולא בהרחבת דברים כי אם דרך כלל בקיצור מפני שאין המקראות וסוד המצות והתפילות בנויים עליהם אך בדרושים המדברים בסודות שאחר התיקון מוכרח לדבר בעומק ולהרחיב הדברים ומוכרח שירבה לעשות דמיונות וציורים ומשלים להסביר הענין לשכך את האוזן מפני כי עתה כל המקראות ומעשה המצות ונוסח התפילות בנויים עליהם ומוכרח שהתלמיד ירבה לשאול בהם כמה שאלות ויצטרך הרב להרבות לו תשובות בדרך משל ודמיון וציור. ולכך אמרו וְלֹא בְּמֻרְכָּבָה בְּיָחִיד אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה חָכָם מֵבִין מִדַּעְתּוֹ כדי שלא ירבה בשאלות ויצטרך הרב להשיב לו תשובות בדרך משל ודמיון.

והנה בפסוק שְׁאַל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים (דברים ד, לב) פירשו בזוהר הקדוש דאין מקום שאלה ודרישה וחקירה אלא בשבעה ימי בראשית בלבד שהם שבעה תחתונות אבל בשלש ספירות ראשונות אין מקום חקירה כלל עיין שם. (ועיין ריש שער הקדמות מה שכתב רבינו ז"ל תירוץ קושיא גדולה שנתקשו בה חכמים גדולים עיין שם, והובאו דבריו אלו גם בספר עץ חיים שער עיגולים ועיין דברי שלום מה שביאר בזה בדף ל"א ועיין מקדש מלך דף א') ואין אנחנו רשאין וכדאין להאריך בדברים אלו ולפלפל בהם וזאת אגיד מה שכתב בן סירא (יג.) 'במה שהורשית התבונן אין לך עסק בנסתרות' ענין עסק זה הוא משא ומתן בשאלה ותשובה בין התלמיד ובין רבו ואמר לו התבונן אתה מעצמך אם יש לך כח להבין.

ודע דראיתי לרבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל בשער קדושה שכתב וזה לשונו: והנה זה ענין מראות יחזקאל הנקרא מעשה מרכבה להיות המדרגות מורכבות זו על זו וכו' עיין שם ואין זה סותר למה שאמר בפתח עינים בשמו במשמעות מעשה מרכבה כנזכר לעיל דבאמת הכל עולה בקנה אחד שגם במרכבה של מראות יחזקאל הנביא ע"ה ישנם לסודות המרכבה של אחר התיקון שמרכבה של יחזקאל הנביא ע"ה היה בנויה על סודות אלו שאחר התיקון ושייכי בהו.

וְלֹא בְּמֻרְכָּבָה בְּיָחִיד, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה חָכָם מֵבִין מִדַּעְתּוֹ. קשא הוה ליה למימר 'אֶלָּא אִם כֵּן הוּא חָכָם'? ונראה לי הכונה לומר אלא אם כן ידוע לרב שזה התלמיד חכם דהיינו

מלימוד הפשט שהיה לומד עמו נודע לו שהוא חכם ואז יוכל ללמדו הסוד הזה כי אם לא נודע לו מלימוד הפשט שהוא חכם באמת איך ילמדו בפעם הראשונה הסוד דמהיכא ידע שהוא חכם? ולזה אמר 'אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה חָכָם' רוצה לומר היה מכבר בלימוד הפשט. (דברים ד, לב) "**כִּי שְׁאַל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים**", **יָחִיד שׁוֹאֵל וְלֹא שְׁנַיִם שׁוֹאֲלִין**. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל ודלמא אפילו שנים שואלין והא דכתב לשון יחיד למידק קודם שנברא העולם אפילו יחיד אין לו רשות לשאול? וצריך עיון עיין שם.

ונראה לי בס"ד דאפילו אם היה כותב לשון רבים לא היינו טועין למידק דעל הקודם דוקא שנים לא ישאלו אבל יחיד ישאל, יען כי מצד הסברה אין לנו לחלק ביניהם דמהיכא תיתי לחלק בין יחיד לשנים והיינו יודעים דבא הכתוב למנוע השאלה מן הקודם מכל וכל ומה שאנחנו באים לחלק עתה בין יחיד לרבים הוא ממה שמצינו דנקיט קרא שְׁאַל נָא (דברים ד, לב) לשון יחיד נמצא יש חילוק בין אחד לשנים.

ועוד נראה לי בס"ד דהברייתא סמיך על תרתי דיוקי בתרין זמני דנקיט בהאי קרא לשון יחיד חדא הא ד'שְׁאַל נָא' ועוד בסיפיה דקרא שנאמר 'אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ' לשון יחיד שלא אצטריך למימר אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ ודי לומר לְיָמִים רִאשֹׁנִים לְמִן הַיּוֹם וכו' ועל כן אם נאמר נקיט שְׁאַל נָא לשון יחיד לדייק מזה דעל הקודם גם יחיד לא ישאל למה נחית קרא להזכיר עוד הפעם לשון יחיד אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ אלא ודאי דנחית ללמדינו דגם בזה יחיד שואל ולא שנים.

דף יב.

אָדָם הָרִאשׁוֹן, מִן הָאָרֶץ וְעַד לָרָקִיעַ הָיָה. נראה לי בס"ד רמזו רבותינו ז"ל לפי דרכם על אוצר הנשמות הנקרא גוף דעליו אמרו רבותינו ז"ל (נידה יג:) 'אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף' שהיה אדם הראשון כולל בו כל אותם הנשמות שבאוצר הנקרא גוף ולכך אמרו מִן הָאָרֶץ וְעַד לָרָקִיעַ הָיָה כי מספר שיש בין מספר ארץ [291] למספר רקיע [380] עולה מספר גוף [89].

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שכתבנו בסה"ק 'אדרת אליהו' בפרשת קרח על פסוק וַיָּצֵץ צִיץ (במדבר יז, כג) דאדם הראשון קודם שחטא היה כלול בו נשמות מאלף ספירות כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל עיין שם. וידוע מה שאמרו בגמרא לקמן (דף יג.) אמר רבי יוחנן בן זכאי מן הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה ועביו של רקיע מהלך חמש מאות שנה, נמצא מן הארץ עד שטח העליון של רקיע יש אלף שנה ועל זה רמזו רבותינו ז"ל בנועם לשונם 'אָדָם הָרִאשׁוֹן מִן הָאָרֶץ וְעַד לָרָקִיעַ הָיָה' כלומר היה כולל נשמות מאלף

ספירות כנגד אלף שנים שיש מן הארץ עד שטח העליון של רקיע והיינו עד ועד בכלל. ואחר שחטא וְהֶעֱמִידוּ עַל מֵאָה אַמָּה, פירוש נשארו בו רק עשרה מן אותם האלף ספירות וכמו שאמרו שם בשם רבינו זלה"ה וכאן קרי לאותם העשרה בשם מאה מפני דידוע שכל דבר שבקדושה כלול מעשר ואם כן אותם העשרה נחשבין כמספר מאה לכך דברו ברמז דק ואמרו 'וְהֶעֱמִידוּ עַל מֵאָה' ברוך שבחר בהם ובמשנתם.

ודע כי בשער הפסוקים פרשת בראשית בדרוש ג' כתב רבינו ז"ל בענין אדם הראשון בעצמו ובמעלתו איך היה קודם החטא ואיך נגרע אחר החטא וכתב שבדרוש זה יתבאר מה שאמרו רבותינו ז"ל אדם הראשון נברא מסוף העולם ועד סופו ואחר כך נתמעט על מאה אמה כנזכר במסכת חגיגה פרק ב' וגם יתבאר מה שאמרו חז"ל במדרש רבא (בראשית רבה יז, ח) דאדם הראשון חלתו של עולם היה, ועל כן החלה נתנה לנשים. גם יתבאר מה שאמרו חז"ל בפרק קמא דעבודה זרה (עבודה זרה ט.) תנא דבי אליהו שיתא אלפי שני הוי עלמא וכו' עיין שם שהרחיב רבינו ז"ל הדברים בדרוש זה שם.

ואתה למד מדבריו דאין דברים אלו כפשוטן דקאי על שיעור קומת גופו אלא איירי על סוד הנשמות שהיו כלולות בו וגם הביאור שביארתי במאמר זה יבא נכון כדברי המאמר כי גם ביאור זה הוא בנוי על פי הקדמה של רבינו האר"י ז"ל כאשר כתבתי ואלו ואלו דברי אלקים חיים! והמשכיל יבין שהכל עולה בקנה אחד ופוק חזי מה שאמר רבינו זלה"ה עוד בשער מאמרי רשב"י פרשת קדושים דרוש גדול בענין אדם הראשון איך היה קודם החטא וענין שיעור קומתו ואיך היה עומד, והמשכיל יבין מדעתו. וראיתי בספר אם לבינה שכל הנשמות הם מאימא דבריאה ששם הוא שם ס"ג והנה שם ס"ג ושורשו עולה מספר גוף וכו' יעוין שם וגם בזו ההקדמה יבא נכון הרמז שרמזתי לעיל במספר גוף [89] שיש בין מספר ארץ [291] למספר רקיע [380] והבן.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: אָדָם הָרִאשׁוֹן מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ הָיָה. נראה לי בס"ד סוף עוֹלָם הוא מ"ם אשר במילואה היא שתים אחת פתוחה ואחת סתומה והפתוחה בראש והיא מספר ארבעים והסתומה בסוף והיא מספר שש מאות והפרש שיש במספר בין הפתוחה שבראש לבין הסתומה שבסוף הוא תק"ס כמספר 'מי מנוחות' [560] והוא השפע של שלשה ספירות ראשונות הנקרא מי מנוחות כידוע שעליו התפלל דוד המלך ע"ה עַל מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי (תהלים כג, ב).

וזהו שאמר 'אָדָם הָרִאשׁוֹן מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ הָיָה' כלומר מסוף אותיות עולם שהוא אות מ"ם ועד סופו של האות הזה שהיה נשפע מן שלשה ספירות שהוא שפע הנקרא מי מנוחות שרמוז בהפרש שיש בין מ' פתוחה למ"ם סתומה שהם בסוף שם עולם.

וְכֵיוָן שֶׁסָּרַח הִנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָדוֹ עָלָיו וּמְעָטוֹ, כלומר לא נשפע מן ג' ספירות ראשונות אלא מן ספירות חסד וגבורה ואילך שהם מכונים בשם ידים כמו שנאמר בפתיחת אליהו זכור לטוב 'חסד דרועא ימינא גבורה דרועא שמאלא' ובזה מיעטו שנמעט השפע שלו כיון דנמשך מן חסד וגבורה ואילך ולא מן שלשה הראשונות שהם כח"ב [כתר, חוכמה, בינה].

והנה בפשט המאמר הזה יש להקשות למה נקיט לשתי הקצוות בשם סוף? ונראה לי בס"ד דאתי כמאן דאמר דסבירא ליה העולם מן האמצע נברא והיה מתפשט והולך עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא די ועמד ולפי זה שתי הקצוות שלו הם סוף ששם עמד ונסתיים בעת בריאתו.

אִידִי וְאִידִי מְדָּה אַחַת הִיא. קשא והלא בכלל שטח הארץ הוא ים אקיינוס שהוא שיעור גדול ואיך היה אדם הראשון שוכב בארץ? ונראה לי דקודם החטא היה יושב בגן עדן שהוא ששים פעמים יותר מעולם הזה ואף על פי שגן עדן התחתון הוא בארץ הזאת ממש הנה גן עדן ידוע דאינו תופס מקום מעולם הזה דבנס הוא עומד על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא צט.) ארון וכרובים בנס היו עומדין, וכאשר כתבתי במקום אחר. **קַו יָרֵק שֶׁמַּקִּיף אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ**. נראה לי קו זה נמשך מן המלכות בסוד אסתר ירקרקת היתה (מגילה יג.) ולכך ממנו נמשך חשך לעולם כי היא מדת לילה.

אֵלּוּ אֲבָנִים מְפֻלָּמוֹת. פירש רש"י לשון לחלוח ובפירוש המילות של הזוהר פירש בריאות וחזקות ועוד פירש מנוקבות וזה הפירוש של מנוקבות יבא נכון יותר שמהם יוצא המים. ונראה לי בס"ד דבראם מבירורים של שבירת הכלים ולכן קראם מפולמות שהיא מלה מורכבת 'מפול מות' דאלו הכלים נפלו בקליפה הנקראת מות ונבררו משם ולכן עתה אחר בירורים יוצא מהם מים שהם חיים לעולם.

עָמַד וְגָנְזוֹ לַצַּדִּיקִים. הא דבראו וגנזו אחר כך ולא איחר בריאתו עד לעתיד דהא הוא ידע זה מעיקרא, נראה לי בס"ד כדי שידעו הצדיקים שהם טורחים כדי ליקח מה שמוכן להם מכבר ולא כדי שיכין להם אחר כך. **אי נמי** שצריך להשלים כל הבריאה מעיקרא שכך גזרה חכמתו יתברך דאין כל חדש תחת השמש. **ועוד** הטעם ללמד לבני אדם שאם יש ביד אדם אור תורה ורואה שיש בני אדם אינם מהוגנים יגנוז הדברים בלבו ולא יגלם כמו שנאמר (תהלים קיט, יא) בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא לָךְ.

ובזה יובן בס"ד מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ (תהלים לא, כ) שגנזת את האור בשבילם ואם תאמר למה בראו וגנזו, יבראנו אחר כך כשיגיע זמנו לזה? אמר פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ נֶגֶד בְּנֵי אָדָם שיראו זאת ויעשו כן כאמור.

ומה שאמר כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹר שֶׁגְּנָזוֹ לַצַּדִּיקִים מִיָּד שָׂמַח, נראה לי בס"ד הצדיקים נקראו מלאכים כמו שנאמר (מלאכי ב, ז) כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְהֹוָה צְבָקוֹת הוּא, וכן הוא אומר וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיּוֹצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם (במדבר כ, טז). והנה מספר אור [207] ומספר מלאכים [141] שהם הצדיקים עולה מספר שמ"ח [348].

הָיָה מַרְחִיב וְהוֹלֵךְ כִּשְׁתֵּי פַּקְעִיּוֹת שֶׁל שְׁתִי. נראה לי בס"ד הטעם שדמהו לפקעיות של שתי כי עולם הזה הוא סוד נקבה ולכן נברא באות ה"א שהיא סוד נוקבא והשתי הוא דוגמה לנקבה והערב לזכר וכמו שאמרו בגמרא דעבודה זרה (עבודה זרה יז:) גבי רבי אלעזר בן פרטא דאתרחיש ליה ניסא דאתיא זיבורא זכר ויתיב על פקעית של ערב וזיבורא נקבה ויתיב על פקעית של שתי עיין שם. ואמר שתי פקעיות כנגד שמים וארץ ולכן אמר וַיָּשֶׂת עָלֵיהֶם תֵּבֵל (שמואל א' ב, ח) 'ישת' אותיות 'שתי' והיה מרחיב והולך כדי להתקרב יותר למדור השכינה.

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שָׁמַיִם נִבְרְאוּ תְחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ אֶרֶץ. קשא מאי נפקותא איכא מפלוגתא זו דבית שמאי ובית הלל?

ונראה לי דלבית שמאי מלאכים עדיפי מצדיקים ולבית הלל צדיקים עדיפי כי קלוסו של הקדוש ברוך הוא יוצא יותר מבעלי החומר דלכך סבירא ליה ארץ נבראת תחלה. **ועוד** נראה לי דנפקא מינה לבית שמאי צריך שיעסוק האדם בתורה שהיא תיקון הנפש ואחר כך ישא אשה שהוא תיקון הגופניי ולסברת בית הלל צריך להפך ישא אשה ואחר כך ילמוד תורה.

לְדִבְרֵיכֶם, אָדָם בּוֹנֶה שְׁרַפְרָף, וְאַחַר כָּךְ כִּסֵּא. נראה אף על גב דאין הכונה כסא ושרפרף ממש אלא הוא דוגמא ומשל עם כל זה צריכין אנחנו לדון בנמשל כפי המשל לכך אמר לְדִבְרֵיכֶם אָדָם בּוֹנֶה שְׁרַפְרָף וְאַחַר כָּךְ כִּסֵּא?!

כְּשֶׁבְּרָאָן, בָּרָא שָׁמַיִם וְאַחַר כָּךְ אֶרֶץ. פירוש כשבראן בכח שאין נראין בחוש הראות אך כשנטה כלומר כשיצאו מן הכח לפועל שנראין בחוש הראות נטה ארץ ואחר כך שמים. והא דרצה לעשות קדימה לשמים בבריאה וקדימה לארץ בנטיה פירש **בני ידידי** כבוד הרב יעקב נר"ו כי יש יתרון לשמים על הארץ בדבר אחד ששם אין מות ואין טומאה וכל יושביה הם חיים וקדושים מה שאין כן בארץ לכך עשה לה יתרון שהקדימה על הארץ בבריאה אך בארץ יש יתרון בדבר אחר כי מאחר שיש יצר הרע וחומר יש שבח בעבודתו יתברך שעובדין הצדיקים ומקיימים מצותיו אף על פי שיש מנגד להם מה שאין כן ביושבי שמים אין להם שבח בעבודתם ובקיום מצותו יתברך לכך עשה יתרון לארץ על השמים שהקדים אותה בנטיה עד כאן דבריו נר"ו.

מַאי 'שָׁמַיִם'. קשא אם רוצה לידע משמעות השמות למה לא שאל גם כן מאי ארץ? ונראה לי בס"ד דידע נקראו שמים נטרקון 'אש ומים'. ושאל הוה ליה לקרותה 'שאמים' באות א' אחר ש' כדי שיהיה בה אותיות אש כמו שיש מים? ותרץ שם מים ולכך לא הניח א' בין ש' למ"ם כדי שתתחבר מ' עם ש' ויהיה צירוף שם ותתחבר עוד הפעם אות מ' עם ים ויהיה צירוף 'מים' ואם יניח א' ביניהם לא יהיה צירופים אלו של 'שם ומים'. ונראה לי אף על גב דשמים הם אש ומים ניכר בהם המים שהוא חסד והאש נבלע ולכך האש אין בו באותיות שמים אלא אות אחד אבל אותיות מים כולם בשמים.

ומה שאמר טָרְפָן זֶה בָּזֶה וְעָשָׂה מֵהֶן רָקִיעַ, כי מים בסוד שם הוי־ה ואש בסוד שם אדנ־י ואם תטרוף מספר שני שמות אלו זה בזה בחשבון ההכאה יעלה מספר רקיע [380]. ומספר ההכאה זה בזה מפורש בריש ספר דן ידין.

שָׁאַל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֶת רַבִּי עֲקִיבָא כְּשֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ. יש להקשות למאי הוצרך ללמדינו שהיו מהלכין בדרך? ונראה לי בס"ד דדרשה זו דנחום אתיא כמאן דאמר שמים נבראו תחלה, דלהכי כתיב את ואת. ונראה דרבי ישמעאל נחה דעתו בדרשה זו כששמעה דלא ערער בה כלום נמצא דעתו הוא גם כן כמאן דאמר שמים נבראו תחלה, ולפי זה קשה לתנא דבי רבי ישמעאל שהם תלמידיו איך דרשו משל דנשים משמע דסבירא ליה כמאן דאמר שניהם עמדו יחד דזה הפך הסכמת רבי ישמעאל רבם שהסכים לדרשת נחום דאתיא כמאן דאמר שמים נבראו תחלה? לכך פירש ואמר כשהיו מהלכין בדרך ולא אמרה בית המדרש ושם בהילוכם בדרך לא נמצאו תלמידיו ולכך לא שמיע להו הסכמת רבם בדרשה זו דאתיא כמאן דאמר שמים נבראו תחלה.

"**שָׁמַיִם וָאָרֶץ**", **שְׁמוֹתָן שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵן**. פירוש כמו שמצינו שהקדוש ברוך הוא נקרא שלום וכן אמרו בזוהר הקדוש 'שבת שמא דקודשא בריך הוא' כן הייתי אומר על שמים וארץ שיהיה נקרא בהם הקדוש ברוך הוא על דרך הנזכר.

דף יב:

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת, שֶׁרוֹאוֹת וְאֵינָן יוֹדְעוֹת מָה הֵם רוֹאוֹת. הנה מה שאמר אוי כיון בזה האוי והאבוי על הפלסופים שסומכין על השערת שכלם ומראה עיניהם ובודים דברים מדעתם בענייני השמים וכוכבים ומזלות וגם מדברים אשר בארץ מתחת כפי השערתם ועושים דבריהם ליסוד מיוסד ובונים עליו בנין ומחליטים הדברים לאמת כאלו עלו שמים ובעיניהם ראו ויספרו וכאשר תמצא בכלל דברי הבל שלהם שגזרו בהשערת שכלם שהשמש והירח והכוכבים הם עולמות גשמיים ממש ובהם אדם ובהמה

ואילנות ועשבים כמו שיש בעולם הזה ועל אשר ראו בירח כתמים בגופה גזרו שהם הרים וגבעות וימים שבה ועוד יש להם דברים הבלים ושקרים כאלה שכל אחד בונה במה לעצמו וגוזר איזה ענין שחושבו ומחליטו לאמת על פי השערת שכלו!

והרב ספר הברית מאמר ד' פרק י"א דימה אותם לאדם הרואה מרחוק באיזה גשם בעולם ומסתכל בו נדמה לו כצורת אדם עם חוטם ואזנים ועינים ויד ורגל אמנם בהתקרבו לאותו גשם בעיניו יראה שהוא עץ או דבר אחר פשוט לא תואר ולא הדר לו לא פנים ולא עורף עיין שם. ועוד במאמר ג' פרק ב' דימה אותם לאדם יערי אשר מצא מראה מלוטשת גדולה עומדת בצד הר גדול אשר שכח שמה סוחר אחד וזה האדם היערי הסתכל באספקלריא המאירה וראה בתוכה צורת אדם שחור ומקלו בידו גם צורת האילנות וצורת נהר אחד אשר היה ביער ההוא לנוכח המראה ויגזור בדעתו שיש עולם מלא בתוך ההר הגדול הזה וגזר בדעתו שההר הזה הוא חלולי ובתוכו נמצא יער ואילנות ונהרות ובני אדם וזה הכסיל לא הבין ולא ידע כי בנפשו דבר ואת עצמו ראה שנצטייר הוא והיער וכל אשר בו בתוך המראה וכן קרה למחקרים הפלסופים עד כאן עיין שם.

ובזה בִּין תְּבִין היטב מה שקרא עליהם רבי יוסי אוי ואבוי שרואין מלמטה למעלה ואינם יודעין מה הם רואין! וגם מלמעלה למטה על הארץ מתחת עומדין ואין יודעים על מה הם עומדין! ואמר לשון אוֹי כי השכל נקרא טוב [17] אך להם יתהפך לאוי [17] דהחשבון שוה. גם הלב שלהם שבו מבינים נחלק לשני פעמים וי וי.

הָאָרֶץ, **עַל מָה עוֹמָדֶת**? **עַל הָעַמּוּדִים**. נראה לי בס"ד שזה האויר הממלא את החלל שבין השמים לארץ יש לו כובד ואיך אפשר שנוכל לשאת אותו על ראשינו? אך נודע שהשם יתברך ברא לזה האויר כח המושך שהוא נושא את האויר ולא נרגיש בכובד שלו אף על פי שהוא דבוק ונוגע בראשינו ובגופינו. וזה כח המושך אינו נושא אלא רק את האויר שבחלל הזה אבל את גוף הארץ שהוא העפר אשר עומד למעלה מן התהום אינו נושא כח המושך הזה אלא ברא הקדוש ברוך הוא כח אחר חופף על פני התהום והוא נושא את הארץ אשר רקועה על פני תהום.

ולזה הכח קורא אותו כאן בשם **עַמּוּדִים** מפני שהוא חלוק לשני חלקים, חלק אחד לח וחלק אחד יבש כדי לשאת את גוף הארץ שהוא לח ויבש ואלו העמודים עומדים על המים שהוא התהום ותחת התהום יש הרים גדולים שסובלים אותו.

ועל זה אמר כאן '**וּמַיִם עַל הָהָרִים**' רוצה לומר מים זה התהום עומדים על ההרים ואלו ההרים עומדים על רוח כי תוכם של ההרים חלול ובחלל שבהם יש רוח שהוא אויר רוחני יותר מאותו הכח שעומד למעלה מן ההרים שהוא עמודים שסובלים את

גוף הארץ.

ועל זה אמר 'וְהֶהָרִים עַל רוּחַ' פירוש קיימים ועומדים על זה הרוח שבחלל שבקרבם וזה הרוח שבקרב ההרים תלוי בסערה והיא כח רוחני דק וזך יותר וקרי ליה בשם 'סְעָרָה' מפני שהוא מצד הגבורה.

וסְעָרָה זו **תְּלוּיָה בְּזְרוֹעוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** רוצה לומר תלויה במדת הגבורה המכונית בשם זרוע כמו שאמר אליהו זכור לטוב חסד דרועא ימינא גבורה דרועא שמאלא, וזה הכח נקרא נשמת הארץ שממנו מתפשט חיות לכל הארץ בכללותה בשש קצוות שלה שנאמר וּמְתַחַת זְרֹעֹת עוֹלָם (דברים לג, כז). וקאמר זרועות לשון רבים כי הוא כלול גם מחסד שהוא נקרא זרוע ימין כי לעולם שמאלא אצטריך לימינא כנודע.

עַל עַמּוּד אֶחָד עוֹמֶדֶת, וְ'צַדִּיק' שְׁמוֹ. נראה לי בס"ד כל תיבה אות האחרון שלה הוא יסוד שלה כי יסוד של כל דבר הוא עומד תחתיו והנה אות אחרונה של עולם הוא מ"ם אשר במלואה עולה מספר שמונים כמנין יסוד [80] והצדיק אחיזתו ביסוד. ולזה אמר העולם על עמוד אחד עומד וצדיק שמו, שם ארץ אות האחרון הוא אות צד"י שהוא צדיק וזהו הארץ עומדת על עמוד אחד וצדיק שמו.

ועוד נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל העולם מתקיים בזכות השירה ושירים שאומרים לפני הקדוש ברוך הוא ואמרתי רמז נכון על זה תמצא אחר אותיות 'עולם' יש אותיות 'פזמן' דהשיר נקרא פזמן כידוע ונרמזו אותיות אלו תחת עולם להודיע שהעולם קיים על זכות השיר הנקרא פזמן. וידוע מבחר השירים שיש בהם שבח והודאה ותהלה להקדוש ברוך הוא הם מאה ברכות וארבע קדושות ועשרה קדישים ותשעים אמן. ולזה אמר שהוא שבח אל מלך נאמן, והם רמוזים באותיות 'צדיק' על עמוד אחד עומד דהיינו עמוד השבח והשיר וצדיק שמו.

ודע מה שאמר 'וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַל שְׁנֵים עָשָׂר עַמּוּדִים הִיא עוֹמֶדֶת' הנה רבותינו ז"ל בדבריהם עושין רמז לסוד הארץ העליונה וכדי שתבין סוד המאמר לך נא ראה מה שאמר רבינו ז"ל בשער מאמרי רשב"י בפרשת פקודי דף כ"א ע"ד וינעם לך! ומאותם הדברים הנזכרים שם יוכל המשכיל להבין הכונה של שנים עשר עמודים ושל שבעה עמודים ושל עמוד אחד וצדיק שמו שהוא סוד וא"ו ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, אלו ואלו דברי אלקים חיים!

אָמַר רַב יְהוּדָה: שְׁנֵי רְקִיעִין הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים י, יד) "הֵן לַה' אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם **וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם**". **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: שִׁבְעָה**. נראה לי בס"ד דלא פליגי אלא רב יהודה נקיט רקיע אחד הוא אשר נגלה לעינינו ורקיע אחד לכל אותם רקיעים שאין לעינינו ורוצה לומר

פרט אותם לאותם שאין נגלים לעינינו ועלה בידו מספר שבעה ורב יהודה תפס דרך הכתוב הַשָּׁמַיִם הוא רקיע הנגלה לנו וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם כל אותם רקיעים שאין נגלים לעינינו ועיין בעץ חיים שער ציור העולמות פרק ב'.

'**שְׂחָקִים**', **שֶׁבּוֹ רֵיחַיִם עוֹמְדוֹת וְטוֹחֲנוֹת מָן לַצַּדִּיקִים**. נראה לי בס"ד דאיתא בזוהר (ויחי דף רכ"ג וזוהר וארא דף כ"ח) דמחנות שכינה נקראים בשם ריחים והקליפות הם שפחה אחר הרחים עיין שם.

ועוד נראה לי בס"ד ריחים רמז ליסודות של המלכות כמו שכתב הרמ"ז [הרב משה זכות] ז"ל (בזוהר אמור דף צ"ו) שהיסוד טוחן הגבורות ונעשין נצוצין ועל כן היסוד נקרא רחיים של גרוסות שהגבורות נגרסים בו עיין שם. וכתב רבינו ז"ל בשער מאמרי רשב"י בסוף אדבר זה שני גבורות מן החמשה גבורות שהם נצח והוד נמתקו ברדתם ליסוד ואלו הם סוד שני אותיות מן דמנצפ"ך בסוד המן שטוחנין בשחקים שהם נצח והוד ומתמתקות על ידי הטחינה וטעמו כצפחית בדבש עד כאן לשונו והבן בדברים.

וְחָשׁוֹת בַּיּוֹם מִפְּנֵי כְּבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירָה עִמִּי, תְּפִלָּה לְאֵ־ל חַיָּי". פירוש מה שאומרים ישראל בעמידה שלשה ראשונות ושלשה אחרונות דברי שבח להקדוש ברוך הוא נקרא חסד גדול מאתו יתברך שנתן להם רשות לספר בשבחו וכמו שפירשו הראשונים ז"ל בפסוק טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים שְׂפָתַי יְשַׁבְּחוּנְךָ (תהלים סג, ד) רוצה לומר טוב אצלי החסד הזה יותר מן החיים שלי והוא אשר נתת לי רשות ששפתי ישבחונך.

ולזה אמר **יוֹמָם יְצַוֶּה ה' חַסְדּוֹ** (תהלים מב, ט) רוצה לומר יצוה אותנו בלבד על חסדו שהוא נתינת רשות לשבחו, **וּבַלַּיְלָה שִׁירָה עִמִּי** רוצה לומר יש שירה של מלאכים שתצטרף עמי וזה החסד של נתינת רשות לשבחו הוא ניתן בתוך **תְּפִלָּה לְאֵ־ל חַיָּי** שנתן לנו רשות לשבחו בשלשה ראשונות ובשלשה אחרונות.

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁדּוֹמֶה לְלַיְלָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹשֵׁךְ עָלָיו חוּט שֶׁל חֶסֶד לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁדּוֹמֶה לְיוֹם. יש להבין למה נקיט בלילה? ועוד מה ענין החוט הזה? ונראה לי בס"ד דידוע חצי הראשון נקרא 'ליל' וחצי השני נקרא 'לילה' ומפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דעסק התורה שלומדין בחצי השני הנקרא לילה עושין בו הכנה וחיזוק וכח ואומץ לתיקון הנעשה על ידי התפילות של היום ההוא גם מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל שם דתפילת שחרית נמשך כוחה עד תפילת מנחה דתיקון הנעשה בתפילת מנחה הוא מן הרושם הנשאר מתפילת שחרית. ולכן אין אומרים קריאת שמע במנחה אלא סומכין על קריאת שמע דשחרית כי להיותה

בסוד החסד כוחה עצום ורב להמשך עד תפילת המנחה נמצא קדושת תפילת שחרית הוא כחוט משוך מן הבקר עד הערב לחבר שתי תפילות שחרית ומנחה ביחד והנה ידוע דהתפילות הם נקראים בשם חסד כי חסד גדול עשה השם יתברך עם בני אדם שנתן להם רשות לשבחו בשלש תפילות בראשנות ובאחרונות שבהם שהם שבחו של מקום וכמו שנאמר 'טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים שְׂפָתַי יְשַׁבְּחוּנָךְ' פירוש טוב חסדך יותר מן החיים שלנו ופירש מהו החסד הזה נאמר שפתי ישבחונך בשלש תפילות.

וזהו שאמרו כל העוסק בתורה בלילה דייקא שהוא חצי השני הנקרא לילה אשר עסק התורה שיהיה בו הוא לצורך תיקון התפילות של אותו היום הנה זה זוכה שהקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד רוצה לומר התקשרות תיקון שתי התפילות שחרית ומנחה נמשך עליו כאלו על ידו נעשה זה התיקון של התחברות שתי התפילות של היום.

ועיין מה שכתב רבינו ז"ל בשער הכונות דף נ"ד על דרך וזה לשונו: וצריך להזדרז בכל יכלתו לקום בחצות לילה ממש וכו' והזהר שלא תתבטל מזה אפילו לילה אחת כי הוא ענין רב התועלת, הכלל העולה מכל זה הוא כי נתבאר לך איך כמה גדולה ונפלאה מעלת האדם העושה כסדר שאמרנו שיכוין אל הזווגים הנעשים בכל יום מתחלת תפילת ערבית עד סוף תפלת המנחה ואין ספק שהיודע לכוין כל זה על אמתותו גורם שהזווגים הנזכר נעשים על ידו ממש ואין קץ ותכלית לשכרו וכו' עד כאן לשונו עיין שם.

ועוד נראה לי בס"ד דידוע מה שאמר רבינו הרש"ש [רבי שלום שרעבי] ז"ל כי חצי הראשון של לילה הנקרא לילה הוא ב"ן דב"ן לכן הוא דין וחצי השני הנקרא לילה הוא מ"ה דב"ן לכן הוא חסד וחצי הראשון של היום הוא מ"ה דמ"ה לכן הוא חסד גדול וחצי השני של היום הוא ב"ן דמ"ה. ולכן הוא דין ולפי זה חצי השני של לילה וחצי הראשון של היום שניהם חסד מפני שהם בחינת מ"ה וזהו שאמר כל העוסק בתורה בלילה שהוא בחינת מ"ה דב"ן הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד שהוא מ"ה דמ"ה ביום.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד 'חוּט שֶׁל חֶסֶד' [425] עולה מספר כה"ת והוא שם קדוש משמות ע"ב ויוצא מן ראשי תיבות כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל (תהלים קנ, ו) וסופי תיבות לֹא עֻזְבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ הָ' (תהלים ט, יא) והוא עזר לישראל מאויביהם וכתוב בספר קול הרמ"ז [הרב משה זכות] ז"ל ששם זה הוא במלכות סוד הנפש שהיא אחרי היסוד. לכן שם זה הוא אחר אותיות שד־י שהוא ביסוד והנפש מספר ה' פעמים אלקים שעולים ת"ל [86×5=430] ובהסיר ממנה חמשה אלפי"ן שהם השרשים ישאר תכ"ה [425] עד כאן לשונו.

ובזה מובן הטעם דהעוסק בתורה בלילה שהוא זמן תיקון המלכות ושליטת הגבורות זוכה להיות נשפע משם זה של כה"ת שהוא מספר 'חוּט שֶׁל חֶסֶד' והא דהביא מאמר זה

דריש לקיש של עסק התורה בלילה באמצע מאמר של ז' רקיעים אחר מאמר של מעון ללמד טעם שכיבדם ביום מפני שעוסקין בתורה בלילה.

כָּל הַפּוֹסֵק מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וְעוֹסֵק בְּדִבְרֵי שִׂיחָה, מַאֲכִילִין אוֹתוֹ גַּחֲלֵי רְתָמִים. נראה לי בס"ד התורה נקראת מים כמו שאמרו רבותינו ז"ל והטעם מפני שניתנה מסטרא דחסד דכתיב מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ (דברים לג, ב) וכן הוא אומר וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ (משלי לא, כו) והחסד נקרא מים.

ונודע דשיחה בטלה היא מדרגא דשקרא ונמצא זה השח שיחה בטלה שהיא מדרגא דשקרא עירב שקר [600] שהוא מספר ת"ר עם מים שהוא חסד המתייחס לתורה ולכן מאכילין אותו גַּחֲלֵי רְתָמִים שהוא תערובת ת"ר עם מים [90] הרי צירוף רְתָמִים [690] 'ר־ת מי־ם'. ואומרו גחלים מפני שבעסק התורה יהיה חיבור הוי־ה אדנ־י שעולים צ"א כמנין גחלים [91] ולכן זה שעירב פסולת עם דברי תורה שבהם יהיה חיבור הוי־ה אדנ־י שהם מספר צ"א כמנין גחלים לכן נידון בגחלים של רתמים.

דף יג.

רָשָׁע בֶּן רָשָׁע. בֶּן בְּנוֹ שֶׁל נִמְרוֹד הָרָשָׁע. פירשו התוספות לאו מזרעו היה אלא מעשיו דומין לו. ונראה לי שמו [נבוכדנצר=422] מספר 'בצל נמרוד' [422] דכל מה שעשה זה עשה כמשפט הצל. ואומרה אַךְ אֶל שְׁאוֹל תּוּרַד אֶל יַרְכְתֵי בוֹר (ישעיהו יד, טו) נראה לי אותיות 'בור' ישנם בשם נבוכדנצר ושאר אותיותיו הם מספר 'ירד' נמצא מספר שמו הוא 'ירד בור'.

אֵין מוֹסְרִין סִתְרֵי תּוֹרָה, אֶלָּא לְמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים (ישעיהו ג, ג). נראה לי בס"ד בכולהו איכא טעמא **שַׂר חֲמִשִּׁים** יש לו משרתים רבים שעושין לו עסקיו ולכן לא יהיה לבו טרוד בעסקיו אלא יהיה פנוי ללימוד התורה. **וּנְשׂוּא פָנִים** רוצה לומר אינו כעסן דהכעס מכונה בשם פנים דכתיב פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ (שמות לג, יד) לכן הכעס ניכר בפנים ומי שאינו רגזן נקרא 'נשוא פנים' וזהו צורך לענין הלימוד דכעסן חכמתו מסתלקת ונפשו נטרפת ואיך ישיג הלימוד.

וְיוֹעֵץ זה המבין דבר מתוך דבר כי סתרי תורה מוסרים אותם ברמז והשומע יבין דבר מתוך דבר. **וַחֲכַם חֲרָשִׁים** מלשון אַל תַּחֲרֹשׁ עַל רֵעֲךָ רָעָה (משלי ג, כט) שיודע לחשוב מי ראוי ללמדו ומי אינו ראוי שלא ילמד מאנשים שאינם מהוגנים.

וּנְבוֹן לָחַשׁ דידע לאשתמרא ארחוי וכמו שאמרו על רשב"י ע"ה בסבא דמשפטים דף ק' בריה דיוחאי ידע לאשתמרא ארחוי, ופירש רבינו ז"ל בשער מאמרי רשב"י הכונה

דכל אותם שהם מאור מקיף יש בהם כח לדבר בסודות התורה דרך כינוי והעלם גדול כדי שלא יובנו אלא למי שראוי להבינם ולכן ניתן רשות לרשב"י לכתוב ספר הזוהר ולא ניתן רשות לרבותיו או לראשונים שקדמו לו והטעם בשביל שלא היה בהם כח להלביש הדברים כמוהו עד כאן לשונו. ולזה אמר וּנְבוֹן לָחַשׁ כלומר שיודע ללחוש ברמז.

אֵין מוֹסְרִין דִּבְרֵי תּוֹרָה לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים. הקשו התוספות והלא בלאו הכי חייב מיתה? ואם תאמר דאיירי בשבע מצות דידהו זה מותר עיין שם. ונראה לי בס"ד לעולם קאי הכא על שבע מצות דידהו דאינו מותר אלא רק לומר להם הלכות פסוקות זה אסור וזה מותר אבל אינו מותר למסור להם טעמים.

ועוד נראה לי בס"ד האי דברי תורה דאסר כאן אינה על הלכות דגופם תורה אלא על ענייני חכמה ודרך ארץ שיש להם רמז בתורה כהך דאמרו נחש לכמה מוליד? לשבעה שנים! ואמר לו רבן גמליאל לרבי יהושע מנא ליה? ואמר אנחנו למידין זה מן הכתוב בתורה גבי נחש אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה (בראשית ג, יד) וכו' וכנזכר במדרש רבא (בראשית רבה כ, ד) דאלו הם דבריה חיצונייה אך לומדין אותם מפסוקי התורה דאסור למסור אותם לעובדי כוכבים ומזלות לומר לו דבר זה יוצא מפסוק פלוני כך וכך ודבר זה יוצא מפסוק פלוני כך וכך. כי באמת אין לך דבר שאינו נרמז בתורה וכמו שאמר התנא (משנה אבות ה, כב) 'הֲפֹךְ בָּהּ וַהֲפֹךְ בָּהּ דְּכֹלָּא בָהּ' וכן נמי יש ענייניס של דרך ארץ שהם נלמדים מפסוקי התורה כהנך הנזכרים בגמרא דקמא (בבא קמא צב:) מנא הא מילתא דאמרי אינשי ויליף לכלהו מקראי דאסור ללמד לעובדי כוכבים ומזלות איך דבר זה יוצא מזה הפסוק ודבר זה מפסוק זה.

ועוד נראה לי חיוב מיתה הוא על פסוקים של הלכות אך כאן איירי על ספורי דברים אשר בספר בראשית כולו שאין בהם הלכות דאסור למוסרם לעובדי כוכבים ומזלות.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו תירץ דדוקא בהלכות יש חיוב מיתה אבל בכללים שדורשים בהם פסוקי תורה כהנך כללי די"ג מידות וכיוצא בהם אין חיוב מיתה אלא רק איסורא איכא, עד כאן דבריו נר"ו.

(**שיר השירים ד, יא**) "**דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ**"; **דְּבָרִים שֶׁהֵן מְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְחָלָב, יִהְיוּ תַּחַת לְשׁוֹנְךָ**. נראה לי בס"ד תחת אותיות לשון שהם היוצאים במבטא יש אותיות סתם ולזה אמר יִהְיוּ תַּחַת לְשׁוֹנְךָ כלומר עשה אותם כפי הרמז הרמוז תחת לשן.

או יובן בס"ד הדיבור יוצא לחוץ מן השפתים ושיניים ולשון אך מן חיך וגרון אינו נרגש הדיבור בחוץ להשומע וכפי תבונת האדם החיך והגרון הם תחת הלשון ולזה אמר יִהְיוּ תַּחַת לְשׁוֹנְךָ שלא תוציאם לחוץ להשמיעם לאחרים.

ואומרו **מִדְּבַשׁ וְחָלָב** נראה לי בס"ד אם תערב אותיות דְּבַשׁ עם אותיות חָלָב יהיה מהם שלשה תיבות אלו שהם 'שח לב בד' כלומר תלמיד חכם הנקרא לב יהיה שח עם בד, רוצה לומר אדם יחידי ולא עם שנים וקרי להו דבש וחלב כי מספר דְּבַשׁ חָלָב [346] עולה מספר רצון [346] שדברים אלו עולים עד הכתר ששם הוא בחינת הרצון בסוד וַאֲנִי תְּפִלָּתִי לְךָ ה' עֵת רָצוֹן (תהלים סט, יד).

רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר: **מֵהָכָא**: "**כְּבָשִׂים לְלִבּוּשֶׁךָ**". נראה לי בס"ד דאמר לקמן הוה ההוא ינוקא דריש בחשמל ונפק נורא מחשמל ואכלתיה וידוע חשמל [378] עולה מספר מלבוש [378] לזה אמר כְּבָשִׂים לְלִבּוּשֶׁךָ (משלי כז, כו) פירוש דברים של לבושיך שהוא חשמל יהיו כבושים ונסתרים.

דף יג:

כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם: **בְּיַד אֻמָּה שְׁפָלָה מָסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בָּנָיו**. קשא כמה נחשב בזיון דבר זה כנגד רבויי בזיונות שנעשה לישראל?

ונראה לי בס"ד הכונה בשביל כבוד שמים דאומה המושלת בהם מוכרח שהיא תקח השפע שהיה ראוי להם ולכן כשאומרים ביד אומה שפילה מסר את בניו יצא זלזול לשפע הקדוש של הקדוש ברוך הוא שאז גם השפע נמסר ביד אומה שפלה. **או** יובן הכוונה כי יאמרו כן כדי להכריח שאינם נחשבים בניו דאם הם בניו כיצד ימסרם ביד אומה שפלה ולא יחוס על כבודו.

לְמַה יְחֶזְקֵאל דּוֹמֶה? **לְבֶן כְּפָר, שֶׁרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ**. נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל מרכבת יחזקאל היתה ביצירה ושל ישעיה בבריאה עיין שם. ולכן לישעיה קראוהו 'בן כרך' וליחזקאל הנביא ע"ה קראהו 'בן כפר' כי היצירה לגבי בריאה נחשבת כפר ונראה לי הכפרי [315] עולה מספר יצירה [315].

מַלְאָךְ אֶחָד, שֶׁהוּא עוֹמֵד בָּאָרֶץ וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ לְבֵין הַחַיּוֹת. האי 'אֶרֶץ' קאי על עולם העשיה שנקראת 'ארץ' וכתוב בעץ חיים שער סדר אבי"ע [אצילות, בריאה, יצירה, עשיה] פ"ו, דהנפש של מלכות דיצירה הוא סַנְדַּלְפוֹן ועל זה נאמר וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ (יחזקאל א, טו), בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: סַנְדַּלְפוֹן שְׁמוֹ וכו' ולהיותו נפש דמלכות הנקראת ארץ לכן עליו נאמר 'וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ' וסוד רישא דעשיה הוא עצמו המלאך הנזכר שהוא הנפש דמלכות דיצירה ולהיות שבשאר עולמות לא היה כן שהוא עצמו ישמש לתתא לכך עליו נאמר 'וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ' להיותו רישא של עשיה וכו' יעוין שם. ולפי דברי רבינו ז"ל יומתק אומרם וראשו אצל החיות יען דחיות הקודש הם ביצירה כנזכר בעץ חיים.

ומה שאמרו **וְעוֹמֵד אֲחוֹרֵי הַמֶּרְכָּבָה וְקוֹשֵׁר כְּתָרִים לְקוֹנוֹ**, הכונה דכיון שהוא מלכות דעולם היצירה הנה הוא רישא דעשיה שהוא בחינת הכתר דעשיה לכך הוא קושר כתרים דייקא דמעלה אורות אלו עד בחינת הכתר דאצילות ולזה אמר לקונו. ומקשי **וְהָא כְּתִיב** (יחזקאל ג, יב) **בָּרוּךְ כְּבוֹד ה'** מִמְּקוֹמוֹ, כלומר מקומו הוא האצילות הנקרא מקום דליכא דידע ליה ומשני **אָמַר שֵׁם וְסָלֵיק וְיָתֵיב אַרִישֵׁיהּ**, רוצה לומר דאור הכתר עולה מאיליו על ידי שם ויתיב באצילות הנקרא ראש.

והנה לפי דברי רבינו מורינו הרב שלום שרעבי בנהר שלום דף ל"ד, המלאך הנזכר הוא בחצוניות דחצוניות עיין שם. ולפי זה שפיר אמרו עליו שעומד אחורי המרכבה דהמרכבה קאי על חצוניות ואחורי המרכבה חצוניות דחצוניות.

יְחֻזְקֵאל בִּקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים, וַהֲפָכוֹ לְכָרוּב. נראה לי בס"ד 'נערה' שהיא רמז ל**דין וגבורה** [280] עולה מספר רע"ט ואם תסיר מספר רע"ט מן מספר **שור** [506] ישאר **כרוב** [228] והיה זה על ידי בקשת **רחמים** [298] שהוא מספר רצ"ח כמנין '**אך נערה**' [299] והיינו אך מיעוט כלומר המעיט וחיסר כמנין נערה מן שור ועל ידי כך נשאר כרוב.

והנה מתחלה היה סופי תיבות שלהם אותיות '**מררה**' שהוא ענין מרירות שהיה להם מחמת הקטרוג בעודו שור ואחר כך נהפך לכרוב ונעשה סופי תיבות שלהם '**מה רב**' והיא טובת ישראל הרמוזה בפסוק מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ (תהלים לא, כ).

גם מתחלה היה ראשי תיבות שלהם '**אשנא**' שהוא ענין שנאה המתהווה מחמת הקטרוג בעודו שור ואחר כך נעשה ראשי תיבות שלהם '**אאנך**' שהוא ראשי תיבות **א**גודת **א**ורות **נ**צוצות **כ**לים כנודע ובסוד אנ"ך כדברי רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים. גם א' לשון אלוף שהוא שררה וחשיבות וכן אנ"ך לשון חשיבות הוא בלשון התלמוד שהוא אבן טובה.

ובזה נראה לי בס"ד מה שאמר לבלעם (במדבר כב, יב) לֹא תָאֹר אֶת הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא, שרצה להגביר הקטרוג בראותו שור במרכבה ואמר לו לֹא תָאֹר כי השור עתיד להיות כרוב וזהו '**בָּרוּךְ הוּא**' אותיות '**כְּרוּב הוּא**' וכל העומד להגזז כגזוז דמי!

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב (איוב ג, יט) 'קָטֹן וְגָדוֹל שָׁם הוּא וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדֹנָיו', פירוש עתיד שיתהפך שור לכרוב ואז יהיו במרכבה אפי רברבי ואפי זוטרי שהם אדם וכרוב ובזה עבד הם ישראל יהיה חפשי מאדוניו כי יוסר מעליהם הקטרוגים.

אֶלָּא מֵעַתָּה, דִּכְתִיב (יחזקאל י, יד): **פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוּב וכו'**.. מקשים למה הוצרך המקשן להזכיר הכתוב בדבריו מאחר דתלמודא הוא קאי בהאי קרא גופיה ומשתעי ביה, והכי הוה ליה למימר בקיצור הַיְנוּ 'פְּנֵי־כְּרוּב' הַיְנוּ 'פְּנֵי־אָדָם'?

ונראה לי בס"ד דעיקר קושייתו מסדר שסדרן הכתוב בהאי קרא כי בתחלה כשהיה שור

היה מפסיק אריה בין אדם לשור ועתה כשנהפך שור לכרוב אם היה גם כן אריה מפסיק ביניהם אין להקשות הַיְנוּ 'פְּנֵי־כְּרוּב' הַיְנוּ 'פְּנֵי־אָדָם' דמה בכך אם יהיו שתי צורות שוין מאחר דאיכא צורה אחרת ביניהם אך על הפסוק ששינה גם הסדר שהניח הכרוב סמוך לאדם ואין אריה מפסיק ביניהם לכך קשיא ליה הַיְנוּ 'פְּנֵי־כְּרוּב' הַיְנוּ 'פְּנֵי־אָדָם' דאין דרך להניח שני צורות שוין סמוכין זה לזה.

על כן הזכיר הכתוב בקושיתו ואמר אֶלָּא מַעֲתָּה פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוּב וּפְנֵי הַשֵּׁנִי פְּנֵי אָדָם דסמוכין זה לזה קשיא הַיְנוּ 'פְּנֵי־כְּרוּב' הַיְנוּ 'פְּנֵי־אָדָם'! ואין דרך להניח שתי צורות שוין סמוכין זה לזה, ותירץ אינם שוים אלא הם אַפֵּי רַבְרְבֵי וְאַפֵּי זוּטְרֵי.

אַפֵּי רַבְרְבֵי וְאַפֵּי זוּטְרֵי. נראה לי בס"ד טעם לזה להורות לענין חשיבות ומעלה יחשבם לגדולים וזהו אַפֵּי רַבְרְבֵי לעשות להם חשיבות טפי ממלאכים ולענין קטרוג עונות יחשבם לקטנים על דרך שאמר הכתוב כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ (הושע יא, א).

או יובן בס"ד אַפֵּי רַבְרְבֵי כנגד יעקב וְאַפֵּי זוּטְרֵי כנגד יוסף דכתיב (תהלים עז, טז) גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמֶּךָ בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֶלָה, שקראם על שם יעקב ועל שם יוסף וידוע יוסף בכור דכתיב (דברי הימים א' ה, ב) וְהַבְּכֹרָה לְיוֹסֵף, והיינו 'כְּרוּב' שהוא אפי זוטרי הוא אותיות 'בְּכוֹר'. גם כְּרוּב [228] עולה עֵץ חיים [228] שהוא ביסוד הנקרא יוסף.

או יובן בס"ד אַפֵּי רַבְרְבֵי כנגד משיח בן דוד וְאַפֵּי זוּטְרֵי כנגד משיח בן יוסף ולכן הקדים כרוב לאדם כי תחלה יתגלה משיח בן יוסף ואחר כך משיח בן דוד.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש אַפֵּי רַבְרְבֵי וְאַפֵּי זוּטְרֵי מורה דלפעמים נמשכין אורות דגדלות כמו שבת ויום טוב ולפעמים אורות דקטנות כמו בחול, עד כאן דבריו נר"ו.

כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: (ישעיה ו, ב) "**שֵׁשׁ כְּנָפַיִם, שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לָאֶחָד**". הגאון מורינו הרב אליהו מוילנא ז"ל כתב בסוף ספרו 'שנות אליהו' זרעים, דהיה כתוב על כל כנף תיבה אחד מפסוק 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד' ואמעוט אותם האמצעים אשר כתוב עליהם 'כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ' ופירש לכך אומרים במוסף 'גַּדֵּל כְּבוֹד מַלְכוּתֶךָ עָלֵינוּ בְּמְהֵרָה' שיתגלו אותם האמצעיים שכתוב עליהם 'כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ' עד כאן דבריו ז"ל.

ובזה נראה לי בס"ד רמז הכתוב (תהלים קמה, יא) כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ, רוצה לומר בעת אשר אותם הכנפים שכתוב עליהם **כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ** שירה שזה יהיה בביאת הגואל ובנין בית המקדש אז אותו זמן **גְּבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ** העולם שמראה הקדוש ברוך הוא גבורתו בנסים ונפלאות שיעשה לישראל כמו שנאמר (מיכה ז, טו) כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת, וכתיב (תהלים פ, ג) עוֹרְרָה אֶת גְּבוּרָתֶךָ וּלְכָה לִישֵׁעָתָה לָנוּ.

ורבנן דסבירא ליה אמעוט אותם שמכסות בהם רגליהם נמצא דאמעוט אותם שכתוב עליהם 'לְעוֹלָם וָעֶד' ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב מִי נָתַן לְמִשְׁפָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבִזָּזִים הֲלוֹא ה' זוּ חָטָאנוּ לוֹ, והיינו **לוֹ** ראשי תיבות 'לְעוֹלָם וָעֶד' חטאנו לשון חסרון.
ונראה לי לרבנן אמעוט הני מפני שישראל חטאו בפגם הירך המתייחס לרגליים. או יובן על פי מה שכתב הרב עוללות אפרים ז"ל הלוחות היו ששה טפחים כנגד שלשה כתרים ולפי דבריו בשתים יכסה רגליו כנגד כתר כהונה ובזה מובן הטעם לרבנן דאמעוט אלו בחרבן שנחסר כתר כהונה.

דף יד.

אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁמְּקַמְּטִים אֶת עַצְמָן מִשֵּׁנָה עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְגַלֶּה לָהֶם סוֹד הַנָּהָר לָעוֹלָם הַבָּא. נראה לי בס"ד נָהָר במלואו כזה נו־ן ה־ה רי־ש המלוי הוא אותיות **שֵׁינָה** רמז על ידי דמקמטין עצמן מן השינה יזכו לסוד הנהר. והנה ידוע מה שאמר רבינו ז"ל וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן (בראשית ב, י) נהר דעת, ולזה אמר 'יְגַלֶּה לָהֶם סוֹד הַנָּהָר' דכתיב וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל הוֹן יָקָר וְנָעִים (משלי כד, ד) ולכן מלוי נָהָר הם אותיות '**יש הון**'.
גם יובן רמז **הַנָּהָר** לתלמידי חכמים דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות נו:) הרואה נהר בחלום יצפה לשלום שנאמר הִנְנִי נֹטֶה אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם (ישעיהו סו, יב), ולכן החכמים זוכים לשלום יותר דכתיב (תהלים קיט, קסה) שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ שמאהבתם עוסקים בלילה גם כן אז זוכים לשלום שהוא סוד הַנָּהָר.
אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לְדָוִד, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא (דניאל ז, ט). נראה לי בס"ד כונת רבי עקיבא הוא על המלכות שנקראת בשם דוד כמו שאמרו בזוהר הקדוש (פרשת קדושים דף פד) הכי תנינן דוד אחרא את ליה לקודשא בריך הוא ואיהו ממנא על כמה אכלוסין עלאין ומשריין וכו' ובגין ההוא דוד עלאה אמר דוד פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי (תהלים כה, טז) עיין שם. ופרשו מבארי הזוהר דהכונה הוא על המלכות העליונה שגם היא מכונית בשם דוד.
ונראה בודאי גם הכא מה שאמר רבי עקיבא **אֶחָד לוֹ** קאי על התפארת **וְאֶחָד לְדָוִד** קאי על המלכות. ונודע שכל זה המראה שראה דניאל ע"ה הוא ראה בעשר ספירות דעשיה וכמו שכתב רבינו ז"ל בספר הלקוטים הנדפס בירושלם ת"ו [תבנה ותכונן] דאיך אמר וְעַתִּיק יוֹמִין יְתִב (דניאל ז, ט) מה שלא ראה משה רבינו ע"ה! אלא שכל זה המראה הוא בעשיה דבכל עולם יש עשר ספירות וחמשה פרצופים עליונים כנודע עיין שם.
והנה רבי יוסי ודאי ידע דאין כונת רבי עקיבא על דוד המלך ע"ה עם כל זה אמר לו

'**אַתָּה עוֹשֶׂה שְׁכִינָה חֹל**' כי באותם הימים לא נתפשטה חכמת האמת של סודות עליונים והשומעין שבבית המדרש יבינו שכונתו על דוד המלך ע"ה על כן הוא העתיק הדברים על שם הפעולה היוצאה מתפארת ומלכות כי התפארת שהוא רחמים פועל צדקה והמלכות שהיא גבורה פועלת דין. לכך אמר **אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לִצְדָקָה** והיינו הך דרשה של רבי עקיבא עצמו ולכך גם רבי עקיבה חש לחששה דרבי יוסי מפני השומעין ואז גם הוא תפס הדרשה בלשון זה דרבי יוסי ואמר אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לִצְדָקָה.

אמנם רבי אלעזר בן עזריה בא לפרש הכסאות על ענין אחר ואמר **אֶחָד לַכִּסֵּא וְאֶחָד לַשִּׁרַפְרַף** והוא כי שם אלקים כפשוטו עולה פ"ו כמנין הכסא [86] והוא בחינת דין בפני עצמו כנזכר בסוד פ"ו דש**ופר**. ועוד יש בחינת דין בשם אלקים והוא בסוד המלוי דשם אלקים שמתמלא ביודי"ן שעולה מספר ש' [אל־ף למ־ד ה־י יו־ד מ־ם = 300] והוא בסוד ש' **ש**ופר. ועוד רמוז בשם אלקים בחינת פ"ר דינין דמנצפ"ך והם מתחלקים בחמשה אותיות שם בכל אות חלק נ"ו מן פר ונודע כי אלו הפ"ר דינין הם כפולים שהם פרפר בסוד אֱמָנָה וּפַרְפַּר נַהֲרוֹת דַּמֶּשֶׂק (מלכים ב' ה, יב), ובסוד הכתוב באיוב שָׂלֵו הָיִיתִי וַיְפַרְפְּרֵנִי (איוב טז ,יב) כנזכר בשער הפסוקים.

ולזה אמר **אֶחָד לַכִּסֵּא** כנגד בחינת הגבורות הרמוזים בשם אלקים כפשוטו שהוא פ"ו כמנין הכסא שרמוזים באותיות פ"ו דשופר. ואמר **אֶחָד לַשִּׁרַפְרַף** רמז בזה על שני בחינות של גבורות ודינין הרמוזים בשם אלקים האחת הוא בחינת שם אלקים במלואו שעולה ש' והוא סוד אות ש' **ש**ופר והשנית הם פר דינים דמנצפ"ך המתחלקים בחמשה אותיות של שם אלקים שהם כפולים 'פר פר' וכל זה רמז בשם שִׁרַפְרַף שהוא אות ש' ואותיות פרפר.

ובזה יובן בס"ד לתרץ קושיא עצומה איך תלמודא מסיק 'אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לְדָוִד' והלא דבר זה דחאו רבי יוסי וגם רבי עקיבא עצמו הדר ביה ושנה 'אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לִצְדָקָה'? ובזה שכתבתי בס"ד ניחא דבאמת דבר זה לא נדחה ורק רבי יוסי ערער על לשון זה בשביל השומעין שאין בקיאין בחכמה זו של הסוד ולפי משמע אזניהם נראה להם דעושה שכינה חול אבל באמת מה שאמר אֶחָד לְדָוִד הכונה על המלכות ולשון דנקיט רבי יוסי, ולשון דנקיט רבי עקיבא שניהם עולין בקנה אחד וכאשר אמרנו, ורבי עקיבא לא חזר ושנה בלשון רבי יוסי אלא משום חשש השומעין שלא נגלו עדיין להם מראות אלקים המה סודות העליונים אבל בזמן חתימת התלמוד נתפשטה חכמה זו דסודות עליונים אצל רוב האמוראים ולכן מסדר התלמוד לא חש בימיו לחששא דרבי יוסי ולכן מסיק בלשון דנקיט רבי עקיבא אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לְדָוִד.

לָא קַשְׁיָא, כָּאן בִּישִׁיבָה, כָּאן בְּמִלְחָמָה. הנה נודע דמה שנגלה לעיניהם הוא בדרך שאמר הכתוב (הושע יב, יא) וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה, שאין הנביאים רואין מראה ממש אלא כל אחד יצטייר לפניו כפי מה שיוכל להשיג ולסבול וכן כאן נצטייר לעיניהם אורות חסדים עליונים במראה שערות לבנות ועל הים נצטייר לעיניהם אורות גבורות עליונים במראה שערות שחורות ומלבד שהיה זה המראה כדי להשכילם ענין סודיי ונסתר על הארת העולמות למעלה.

עוד לימדם בזה בינה להבין ולהשכיל דכן ראוי להיות בישיבה זקן ובמלחמה בחור ויבינו בזה דבר מתוך דבר דבמלחמה צריך זרוז ומהירות במעשה המלחמה ולא יתנהגו בכבידות אלא כטבע הבחור שהוא תקיף וזריז ומהיר אך בישיבה שהוא ענין לימוד תורה לתלמידים לא טוב החפזון ומהירות אלא יתנהג בכבידות כטבע הזקן.

שְׁמוֹנָה עָשְׂרֵה קְלָלוֹת קִלֵּל יְשַׁעְיָה הַנָּבִיא אֶת יִשְׂרָאֵל. נראה לי בס"ד טעם למספר שמונה עשרה כנגד שמונה עשרה טרפיות וכנגד שמונה עשרה פרסאות של גיהנם.

או יובן מספר שמונה עשרה עולה מספר קע"א במספר הקדמיי כמנין עקא [171] כי שמונה עשרה קללות אלו הם עקא גדולה ולא נתקררה דעתו עד שקללם באחרת נמצא נעשו תשע עשרה ומספר תשע עשרה במספר הקדמיי נחשב במספר קץ [90] ובזה נעשה קץ וסוף לקללות.

ברם קשא וכי לא נשאר בספר ישעיה עוד דברים של פורענות, ואמאי מנה רק האמור בפסוק זה? ונראה לי דכל השאר לא חשיבי קללות כי זכות התורה שעוסקים בה מגין לדחות הפורענות מה שאין כן בהאי קרא שהזכיר ביטול תורה ולימודה אם כן כל הני פורענות דהזכיר כאן חשיב קללות דאין מי שידחה אותם.

(**ישעיה ג, א**) 'מַשְׁעֵן', **אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא**. 'מַשְׁעֵנָה', **אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה**. נראה לי בס"ד ישראל אמרו 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע' ופרשו רבותינו ז"ל נַעֲשֶׂה הוא המעשה וְנִשְׁמָע זה הלימוד לכן פירש 'מִשְׁעַן' אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא כי 'מַשְׁעֵן' בהפוך אתוון 'נִשְׁמָע' וכן 'מַשְׁעֵנָה' בהפוך אתוון 'נִשְׁמְעָה'. ולהיות כי המקרא הוא בחינת זכר קרי ליה מִשְׁעַן לשון זכר והמשנה שהיא בחינת נוקבא קרי לה מַשְׁעֵנָה לשון נקבה.

ועוד נראה לי בס"ד מַשְׁעֵן אותיות '**שמן עי"ן**' כי המקרא קדים לכל לימוד כדמיון השמן שהוא צף ועליון על כל המשקים ואות עי"ן רמז דהמקרא תלוי בראיית עין דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה. ולזה אמר 'מִשְׁעַן' בַּעֲלֵי מִקְרָא אך מַשְׁעֵנָה דריש על משנה כי המשנה היא תורה שבעל פה שיש לה שבעים פנים וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (במדבר רבה יג, טז) שבעים פנים לתורה, ואותיות מַשְׁעֵנָה הוא **משנה ע'** כלומר משנה

שיש לה ע' פנים.

ומה שאמר **כְּגוֹן רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא וַחֲבֵרָיו** כדגריס בעין יעקב נראה לי בס"ד דנקיט רבי יהודה בן בתירא על פי מה שכתב בפתח עינים דעד בני בתירה היו קורין ת"ר סדרי משנה ממשה רבינו ע"ה ואחר כך נסדרו ששה סדרים בלבד. ולכן נקיט רבי יהודה בן בתירא שהוא היה הגדול בבני בתירה וזקן מופלג והיה דר בנציבין דאליו שלחו שלום מירושלים בהך עובדא דאותו גוי שהיה אוכל פסחים בערמה ונודע להם על ידי חכמתו ושלחו לו שלם לך רבי יהודה בן בתירא דאת בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים (פסחים ג:), ולכן דריש 'מַשְׁעֲנָה' על רבי יהודה בן בתירא שהיה משענה לקיום מצות התורה.

'**כֹּל־מִשְׁעַן־לֶחֶם**', **אֵלּוּ בַּעֲלֵי תַלְמוּד גְּמָרָא**. נראה לי בס"ד **בַּעֲלֵי גְּמָרָא** אלו הן מסקי שמעתתא אליבא דהלכתא ופרשתי בס"ד במקום אחר הא דרבנן אקרו מלכי דכתיב (משלי ח, טו) בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ, היינו אלו דמסקי שמעתתא אליבא דהלכתא דהלכה כמותם ואז דבריהם קימים כדברו של מלך דאין להשיב.

וידוע דהתורה נקנית בארבעים ושמונה מעלות והמלכות נקנית בשלושים מעלות (משנה אבות ו, ו), על כן אלו שהם חכמים ומלכים יש להם ארבעים ושמונה ויש להם שלושים הרי כאן צירוף לחם [30+48=78] שהוא שלושים וארבעים ושמונה, לכן דריש 'מִשְׁעַן לֶחֶם' אֵלּוּ בַּעֲלֵי גְּמָרָא.

ואמר '**מִשְׁעַן מָיִם**' אֵלּוּ בַּעֲלֵי אַגָּדוֹת כי כל לימוד האדם קץ בסופו מחמת הטורח אך באגדות שהם מושכין לבו של אדם ושמח בהם אינו קץ כלל אלא שש ושמח בסוף כמו ההתחלה נמצא דרוש שלהם שוה בסופו כתחילתו ולכן קוראו בשם 'מָיִם' שהם שוים שגם אם נקראים מסיפא לרישא נקראים בשם מים.

'**גִּבּוֹר**', **זֶה בַּעַל שְׁמוּעוֹת**. נראה לי בס"ד למוד התורה מרב אחד מכונה בשם בור דכתיב (משלי ה, טו) שְׁתֵה מַיִם מִבּוֹרֶךָ וְנֹזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךָ וְיָפוּצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה, ובעל שמועות יש לו שלשה מיני שמועות האחד הלכות פסוקות ששמע מרבותיו והשני טעמים של הלכות והשלישי סודות של הלכות, ונרמזים שלשה אלה באות ל' שהוא שלשה קוין ראש ואמצע וסוף וקו הראש הזקוף למעלה הוא רומז לשמועה של הסוד שהוא עליון וקו האמצע שעשוי כבריח רומז לשמועה של הלכות פסוקות וקו התחתון היורד תחתיו רומז לשמועה של טעמי ההלכות, וכולם צורת ווי"ן שהם תורה שבעל פה שנחלקת לששה סדרים. ונמצא שלשה מיני שמועות הנזכר הם דלויים משלשה בורות שכל אחד נקרא בור בפני עצמו ככתוב 'שְׁתֵה מַיִם מִבּוֹרֶךָ' ולכן בעל שמועות נקרא 'גִּבּוֹר' חלק התיבה לשתים וקרי ביה ג' בור.

'**אִישׁ־מִלְחָמָה**', זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ לִשְׁאָ֫ וְלִתֵּן בְּמִלְחֶמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה. נראה לי בס"ד על פי מה שאמר עטרת ראשי הרב מר אבי זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] במאמר נשאת ונתת באמונה (שבת לא.) דהמלכות העליונה מכונית בשם אמונה וזהו נשאת ניצוצי קדושה מן הקליפה ונתת אותם באמונה במלכות הנקראת אמונה וזה יהיה עסק התורה ולכן שואלין אותו אחרי זה: קבעת עתים לתורה? עד כאן דבריו דפח"ח [דברי פי חכם חן].

ולזה אמר כאן שֶׁיּוֹדֵעַ לִשְׁאָ֫ ניצוצי קדושה מן הקליפה וְלִתֵּת אותם בחלק הקדושה על ידי מִלְחֶמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה וזכר בזה לשון מלחמה היינו על ידי שילחם בקליפות לשברם כדי שיוציא מתוכם ניצוצי קדושה וזה יהיה קושיות ותירוצים שהוא מלחמה של תלמידי חכמים שעושין זה בזה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דכל האדם דמחדש חדושי תורה בעולם הזה כבר קבלה אותם נשמתו כשהיתה במעמד הר סיני אך קודם בואה לעולם הזה עתה כל חידושי תורה הם עצורים בתוך נשמתו בכח והאדם טורח בעסקו בתורה להוציאם מן הכח לפועל לגלותם בעולם הזה וזהו שאמר שיודע לישא חידושי התורה מן הכח העצור בקרב נשמתו וליתן אותם בעולם הזה להשומעין בית המדרש בפועל עד כאן דבריו נר"ו.

'**שׁוֹפֵט**', זֶה דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ. נראה לי בס"ד שהוא מרבה לחקור את העדים ואת בעלי דינים המדברים במרמה שמלבישים דבריהם במלבוש של ערמה ותחבולה ולכן נקרא **שופט** בהיפוך אתוון **פושט** שפושט מלבוש המרמה המכסה את האמת ומוציא האמת לאורה.

גם נקרא **שופט** שהוא אותיות **שוט פ**' כי מוציא מן הפה שלו שוט להכות על קדקודם של רמאים לגלות המרמה שלהם הן העדים הן בעל דרך.

'**שַׁר־חֲמִשִּׁים**', [זֶה] שֶׁיּוֹדֵעַ לִשְׁאָ֫ וְלִתֵּן בַּחֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תּוֹרָה. פירוש מחבר הלכות פסח עם הלכות שבת ומביא ראיות מזו על זו ומהנזקין להלכות טומאה וטהרה ומהלכות טומאה וטהרה להלכות סוכה ולולב וכיוצא בזה שהם דברים ועניינים חלוקים ומפוזרים בחמשה חומשי תורה הוא חורז ומחבר זה בזה ולומד מזה על זה.

'**חָכָם**', זֶה תַּלְמִיד הַמַּחְכִּים אֶת רַבּוֹתָיו. פירוש כענין ריש לקיש עם רבי יוחנן דאמרו בגמרא (בבא מציעא פד.) אחר שנפטר ריש לקיש היה רבי יוחנן מצטער מאד בחסרונו בא ר"א וישב בצידו במקום ריש לקיש וכל הלכה שהיה ר"י דורש היה אמר לו רבי אלעזר תנא דמסייע לך ועם כל זה לא הוה נח ליה לרבי יוחנן בזה ואמר לו אני רוצה תלמיד כריש לקיש דהיה מקשה לי כמה קושיות והייתי מוכרח לתרץ לו על פי סברות שהייתי

מחדש באותה הלכה וממילא רווחה שמעתתא בידן אך אתה אומר לי תנא דמסייע לך אטו אנא לא ידענא דשפיר קא אמינא! וכן ענין זה כאן המחכים את רבותיו ברבוי שאלות וקשיות שאומר להם בהלכות שהם מלמדין אותו.

'**חֲרָשִׁים**', **זֶה שֶׁנֶּעֱשׂוּ הַכֹּל לְפָנָיו כְּחֲרָשִׁים, בְּשָׁעָה שֶׁפּוֹתֵחַ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה**. פירוש הפתיחה היא הקושיות שמקשה במקראות או במשניות ואחר הקושיות יבואו התרוצים. ויש כשפותח בקושיות אינו יודע להקשות קושיות חזקות אלא קלות מאד שהשומעין יש להם פה לומר לו אין זו קושיא ואין זה דקדוק! אך החכם אינו מקשה קושיות קלות אלא חזקות ולכן כשפותח בדברי תורה שאומר הקושיות נעשין הכל לפניו כחרשין שאין מי שיוכל לתרץ והכל מוכרחים להטות אזן לדבריו לשמוע התירוצים ממנו כי לכולם יהיו הקשיות האלו פלאות רבות.

'**וְנָבוֹן**', **זֶה הַמֵּבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר**. פירוש לא מבעיא הלכה מתוך הלכה אלא דבר הלכה מתוך דבר דמילי דעלמא וכמו דאיתא בגמרא דחולין (חולין קיא:) דגים שעלו בקערה רב אמר אסור לאכלן בכותח וקאמר בגמרא הא דרב לאו בפירושא אתמר אלא מכללא אתמר דרב אקלע לבי רב שימי בר חייא בר בריה חש בעיניו עבדו ליה שייפא בצעא בתר הכי רמו ליה בשולא בגווה טעם ליה טעמא דשייפא אמר יהיב טעמא כולי האי, ופירש רש"י כולי האי שחוזר ונותן טעם בקערה ומאן דשמע סבר דאית לרב נותן טעם בר נותן טעם בעלמא אסור עיין שם. וזהו ענין דקאמר הכא **מֵבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר** רוצה לומר דבר תורה מדבר בעלמא של חולין כמו שאמרו שיחת תלמידי חכמים צריכה תלמוד.

ומה שאמר **דִּבְרֵי תוֹרָה שָׁנִּתְנוּ בְּלַחַשׁ** כלומר הוא חלק הסוד דעליו אמרו רבותינו ז"ל (סוכה מט:) בפסוק 'חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ' (שיר השירים ז, ב) מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר, ולכן מכנהו בשם לחש כי 'לחש' בהפוך אתוון 'שלח' שהוא רוצה לומר חרב שזה החלק הוא מבטל חרב עשו ויהיה חרב פיפיות להכרית הקליפות.

אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּנֹעָרִים מִן הַמִּצְווֹת. פירוש שהם רשעים גמורים שאם יעשו לפעמים איזה מצוה תחטוף אותה הקליפה מהם ולא ישאר אצלם ממנה אפילו שיעור אבק כאדם שמנער את בגדיו שלא ישאר בהם אבק שהוא דבר מועט.

ומה שאמר **תַּעֲלֵי בְּנֵי תַּעֲלֵי** רוצה לומר שהם ערומים כשועל שאין רשעתם ניכרת לעיני בני אדם ועל ידי כך יזיקו לאחרים יותר שאין נשמרים מהם וכמו שאמרו המפרשים על פסוק (תהלים קיח, ז) ה' לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי.

חַד אָמַר שֵׁשׁ מֵאוֹת סִדְרֵי מִשְׁנָה. נראה לי בס"ד שש מאות הוא מספר 'בית יעקוב' [600] מלא בוא"ו שעולין שש מאות כי תורה שבכתב נקראת 'בית ישראל' ותורה שבעל פה

'בית יעקב' ולכן כל מצות דרבנן הם בסוד יעקב ומצות דאורייתא הם בסוד ישראל כנודע. גם שש מאות הוא מספר שם מצפץ [300] ב' פעמים ששם זה הוא חלוף שם הוי־ה בא־ת ב־ש והוא נרתק לשם הוי־ה כן המשנה נרתק של תורה שבכתב על דרך מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דשם אדנ־י [65] הוא מספר היכל [65] כי הוא נרתק של שם הוי־ה.

והנה באלו הששׁ מאות סדרי משנה שהם תורת אמת נכניע דרגא דשקר [600] שמספרו ת"ר ולכן מניחין שני ש' בתפילין של ראש כנגד ששׁ מאות סדרי משנה ולכן אמר וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ (דברים כח, י), ואמר רבי אליעזר אלו תפלין שבראש.

ונמצא תחלה היו ששׁ מאות סדרים עתה הם ששה דוקא והנה ששׁ בקריאה הוא רוצה לומר ששה ובמספר הוא ששׁ מאות ותחילה היו ה'ששׁ' [600] במספר ועתה נשארו במשמעות הקריאה, רמז לדבר (ויקרא כו, כז) וְהָלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּכֶם בַּחֲמַת קֶרִי, לשון קריאה שאמעט השגתכם ותחלה היו ששׁ במאות ועתה נעשו באחדים ותחלה היו כמנין צדקות [600] וכאשר נתמעטו צדקות שלהם נתמעטו גם הסדרים של המשנה ולכן אמר ביחזקאל (יחזקאל טז, י) וָאֶחְבְּשֵׁךְ בַּשֵּׁשׁ וָאַכַסֵּךְ מֶשִׁי, כי לעולם הם ששׁ אך תחלה במספר ואחר כך במשמעות הקריאה.

ומה שאמר '**חַד אָמַר שְׁבַע מֵאוֹת**' נראה לי בס"ד כמספר 'יצירה עשיה' [700] כי עסק התורה עולה עד היצירה ונמצא מתקן יצירה ועשיה כי העשיה היא קודם היצירה ועובר עליה גם כן.

דְּבָרִים שֶׁבְּנֵי אָדָם מִתְכַּסִּים בָּהֶם כְּשִׂמְלָה יֶשְׁנָן תַּחַת יָדֶיךָ. נראה לי בס"ד קאי על חלק הסוד שמוכרח להלבישו במלבושין ואי אפשר לגלותו כמו שהוא.

ומה שאמר 'יֶשְׁנָן תַּחַת יָדֶיךָ' רמזו בזה תחת אותיות **יד** יש אותיות **כה** והוא רמז לאור שהיא תיבת כ"ה בתורה שאם תמנה מן בראשית עד 'יְהִי אוֹר' (בראשית א, ג) תמצא תיבת אור היא תיבת כ"ה כלומר אתה תוכל להוציא הדברים לאורה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש מה שאמר 'דְּבָרִים שֶׁבְּנֵי אָדָם מִתְכַּסִּים בָּהֶם כְּשִׂמְלָה' הוא על דרך מה שאמר הכתוב בקהלת וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד לִמַּד דַּעַת אֶת הָעָם וְאָזַן וְחִקֵּר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה (קהלת יב, ט) וכן כאן אומרים לו אתה חכם שיודע למשל משלים יפים וזהו כשמלה שהוא רמז על המשל ותגיד לנו מהם, והוא משיב 'וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה' (ישעיהו ג, ז) כלומר לא הנמשל ולא המשל שאין לי ידיעה לדבר לא בזה ולא בזה! עד כאן דבריו נר"ו.

(ישעיהו ג, ז) "**וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה**", **שֶׁאֵין בְּיָדִי, לֹא מִקְרָא וְלֹא מִשְׁנָה וְלֹא תַּלְמוּד.** נראה לי דריש לֶחֶם על מקרא כי הלחם הוא מאכל כל אדם ואי אפשר בלעדו וכן המקרא מאכל כל אדם ואי אפשר בלעדה דהכל צריכין למארי חטייא (הוריות יג:), והשמלה דריש לה על משנה ותלמוד שבהם יתכבד האדם וכן השמלה היא לכבוד.

והא דדריש לה אתרתי נראה לי בס"ד על פי מה שכתוב בספר מגדל דוד על התורה דתיבת שמלה היא מתיבות המתהפכות שהם שִׂמְלָה וּשַׂלְמָה כמו כֻּבָּשׁ וְכֶשֶׂב וכל תיבות המתהפכות הם אחד אור ישר ואחד אור חוזר והם מבחינת דעת יעוין שם. ובזה ניחא דדריש תיבת שמלה על תרתי משנה וגמרא כי היא מתיבות המתהפכות 'שִׂמְלָה וּשַׂלְמָה' שהם אחד אור ישר זו משנה ואחד אור חוזר זו גמרא שיש בה מלחמה וגבורה.

דף יד:

לֹא כָּךְ שָׁנִיתִי לָכֶם: וְלֹא בְּמָרְכָּבָה בְּיָחִיד, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה חָכָם מֵבִין מִדַּעְתּוֹ. עיין מהרש"א ז"ל שכתב לדעת רבן יוחנן בן זכאי לא היה רבי אלעזר בן ערך עדיין ראוי להודיע לו מעשה מרכבה שלא היה חכם ומבין מדעתו, לכך הקשה אם כן איך כבר לימדו רבן יוחנן בן זכאי דהא אמר לו 'דָּבָר אַחַר שֶׁלִּמַּדְתָּנִי'? ונדחק לתרץ. ועוד יש להקשות יותר דהא באבות (משנה אבות ב, ח) הפליג רבן יוחנן בן זכאי בשבח רבי אלעזר בן ערך שמכריע כל חכמי ישראל? ודוחק לתרץ שדבר זה היה קודם שנתגדל רבי אלעזר בן ערך.

ונראה לי בס"ד שבאמת אין מלמדין פרק שלם אלא ראשי פרקים וכמו שאמרו לעיל (דף יג:) ולא במרכבה ביחיד תני רבי חייא: אבל מוסרים לו ראשי פרקים. ולכן כיון דאמר לו 'שְׁנֵה לִי פֶּרֶק אֶחָד בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה' דבקש פרק שלם לכך אמר לו ולא כך שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד? ומה שלמדו מכבר לא למדו פרק שלם אלא ראשי פרקים!

מִיָּד יָרַד רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מִן הַחֲמוֹר, וְנִתְעַטֵּף וְיָשַׁב עַל הָאֶבֶן אַחַת תַּחַת הַזַּיִת. נראה לי בס"ד נתעטף בציצית שהוא אור מקיף כמו המתפללין ועל ידי כך נמשך אור שהקיף סביב האילנות וישב על אבן להורות הכנעה שלא יתגאו מן הכבוד הזה הנעשה להם מן השמים והאבן היא מדרס לכל אדם וכמו שאומרים 'ונפשי כעפר לכל תהיה'.

וְיָשַׁב תַּחַת הַזַּיִת שיוצא ממנו שמן על ידי כתישה כן האדם אינו מוצא שמנה של תורה אלא על ידי כתישה שכותש החומר שלו. גם תחת אותיות 'זַיִת' יש אותיות 'חִכֵּךְ' כי כף דמנצפ"ך הוא אחר אות ת' רמז בזה על מה שאמר הכתוב (שיר השירים ז, י) וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש הטעם שישב תַּחַת הַזַּיִת שיוצא ממנו השמן שרומז לחכמה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות נז.) הרואה שמן זית בחלום יצפה לחכמה ורמז בזה על עיקר ההלכה דאין דורשין במעשה מרכבה ליחיד אלא אם כן היה חכם עד כאן דבריו נר"ו.

מִפְּנֵי מַה יָרַדְתָּ מִן הַחֲמוֹר. כלל של 'מִפְּנֵי מַה' ידוע והיינו שיש לפניו שני טעמים ושואל מפני מה? ונראה לי בס"ד הכא נראה לו שני דברים לומר אם ירדת כדי ללמדני כאשר בקשתי ממך תחלה או אם ירדת כדי לשמוע מה שאדרוש לפניך כאשר אמרתי לבסוף? ומה שאמרו **פָּתְחוּ כָּל הָאֵילָנוֹת וְאָמְרוּ שִׁירָה** הכונה המלאכים הממונים על האילנות. והנה בפרקי שירה איתא דשירת המלאכים הממונים על האילנות היא פסוק אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר (דברי הימים א' טז, לג), וכמו שאמרו יש אומרים. ונראה לפי דברי תנא קמא שאמרו שירה חדשה שאינה קבועה להם מרוב שמחתם בדבר זה שנעשה באקראי.

וְאַף מַלְאָךְ נַעֲנָה מִתּוֹךְ הָאֵשׁ וְאָמַר: **וַדַּאי, הֵן הֵן מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה**. יש להקשות למה מלאך נענה ולא כולם? ועוד מאי קא משמע לן מתוך האש? ודאי דהוא מתוך האש! ונראה לי בס"ד דזה המלאך אינו ממלאכים שירדו מן השמים דאמר עליהם רבן יוחנן בן זכאי ומלאכי השרת מלוין אותנו אלא הוא מלאך נברא עתה מחדש מן התורה שדרש רבי אלעזר בן ערך.

ואמר **הֵן הֵן מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה** על דרך מה שהיה המגיד הנברא מן המשנה שהיה לומד מרן ז"ל בעל פה שאומר למרן אני הוא המשנה שלמדתני וכנזכר בספר מגיד מישרים וכן המלאך הזה אמר הן הן מעשה מרכבה שאני נבראתי מהם.

ומה שאמר **וַדַּאי הֵן הֵן מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה** רמז בתיבת וַדַּאי על האבות דראשי תיבות שלהם הוא מספר ודאי [21] ואמרו רבותינו ז"ל בתיקונים האבות הן הן המרכבה. גם רמז בתיבת וַדַּאי על שם קדוש הנקרא 'ודאי' והוא ראשי תיבות וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ (דברי הימים א' כט, י) שהוא מספר אהי"ה [21] והוא שם הכתר והוא שם המפורש וכמו שכתב מאורי אור. ועיין בשער הכונות דרוש ראש השנה דף ק' בביאור הפיוט של 'הַוַּדַּאי שְׁמוֹ כֵּן תְּהִלָּתוֹ' שביאר רבינו האר"י ז"ל יעוין שם וכאן הזכיר השם הזה לרמוז שהאיר השם הזה על ידי גילוי סודות אלו.

ומה שאמר **הֵן הֵן** בכפל לרמוז על עולמות היושר ועל עולמות העיגולים. ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש הֵן הֵן בכללות ובפרטות. אי נמי בחצוניות ובפנימיות עד כאן דבריו נר"ו.

אֲבָל אַתָּה אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ, נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְנָאֶה מְקַיֵּם. הקשה מהרש"א ז"ל מאי מְקַיֵּם שייך בזה? עיין שם. ונראה לי בס"ד על דרך מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בענין היחודים דאית בהו תרתי למעליותא שהוא יחוד העולמות וגם עסק התורה יעוין שם. ובזה מובן הכפל של הֵן הֵן מעשה המרכבה ולזה אמר נָאֶה דּוֹרֵשׁ כנגד עסק התורה וְנָאֶה מְקַיֵּם שבזה הדרש עשית קיום לעולמות ביחוד שלהם.

ומה שאמר **אַשְׁרֶיךָ אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁאֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ יָצָא מֵחֲלָצֶיךָ** אפשר דרבי אלעזר בן ערך היה מבחינת החסד שאחוז בו אברהם אבינו ע"ה.

וְנִתְקַשְּׁרוּ שָׁמַיִם בָּעָבִים. נראה לי בס"ד הטעם כי ד' חלקי פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] הם כנגד אבי"ע [אצילות, בריאה, יצירה, עשיה] וכנגד ד' מלואים דשם הוי־ה וחלק הסוד הוא כנגד אצילות וכנגד שם הוי־ה דיודי"ן שהוא ע"ב שעולה מספר חסד [72] ולכן חלק הסוד נקראת תורת חסד דכתיב (משלי לא, כו) וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ.

וידוע כי הענן הוא בסוד החסד לכן ענני כבוד היו בזכות אהרן הכהן ע"ה וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים ולכן אמר השם יתברך למשה רבינו ע"ה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן (שמות יט, ט) לתת לך חלק הסוד גם כן שהוא בסוד ע"ב.

ולכן עתה שהיו דורשים בחלק הסוד **נִתְקַשְּׁרוּ שָׁמַיִם בָּעָבִים וְנִרְאֶה כְּמִין קֶשֶׁת** שיש בו שלשה גוונים כנגד התורה הנקראת תלתאי (שבת פח.) וניתנה מן הבריאה שהיא שלישית מתתא לעילא. וְהֵיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִתְקַבְּצִין וּבָאִין כִּבְנֵי אָדָם שֶׁמִּתְקַבְּצִין וּבָאִין לְרְאוֹת בְּמִזְמוּטֵי חָתָן וְכַלָּה עשה הדמיון בזה של חתן וכלה לרמוז שנעשה על ידי סודות התורה ההם באותה שעה זווג עליון במידות העליונות.

טָרַקְלִין גְּדוֹלִים מוּכָנִים לָכֶם. נראה לי בס"ד **טָרַקְלִין** רמז לשכר של בירור ניצוצי קדושה שהוא שתי פעולות בתחילה ניר רוצה לומר חורש בשדה למעלה ואחר כך לקט מלקט ניצוצי קדושה וזהו אותיות טְרַקְלִין הם אותיות 'ניר לקט'.

וּמַצָּעוֹת גְּדוֹלוֹת רמז למצות עסק התורה שהיא נדרשת בשבעים פנים וזהו מַצָּעוֹת אותיות מצות ע'.

ומה שאמרו **מְזֻמָּנִים לְכַת שְׁלִישִׁית** נראה לי בס"ד דידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל יש להם חלק לעולם הבא ועוד אמרו בן עולם הבא ועוד אמרו מזומן לחיי עולם הבא, פירש רבינו האר"י ז"ל דיש לו חלק לעולם הבא הוא מדריגה קטנה ולמעלה מזה בן עולם הבא ולמעלה מזה מזומן לחיי עולם הבא. וזהו שאמרו מְזֻמָּנִים לְכַת שְׁלִישִׁית שהוא מדרגת מזומנים לחיי עולם הבא.

תָּנוּ רַבָּנָן: אַרְבָּעָה נִכְנְסוּ לַפַּרְדֵּס. הנה בשערי קדושה (חלק ג שער ו) כתב רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל מה שנקרא בתלמוד עליית הפרדס הוא היצירה הנקרא עולם מטטרו"ן ולזה היו שמשים ידועים לפתוח השערים שיש מן עולם השפל והעשיה והיצירה וליחד היחודים והתפילות הנאותים כפי עולם היצירה בעשר ספירות שבה. זהו סוד שמוש פרקי היכלות שנשתמשו בו רבי נחוניא ורבי עקיבא ורבי ישמעאל ואנשי כנסת הגדולה, ואחר כך נשתכחו גם דרכי השמושים ההם.

ועוד אחרת כי נאבד טהרת אפר פרה בזמן האמוראים עד זמן אביי ורבא כנזכר בתלמוד (דף כה) ולכן לא נשתמשו מאז ואילך בעלית הפרד"ס. ומאז ואילך נשתמשו בשמושי עולם העשיה לבדה, ולהיותו עולם השפל מכולם וגם כי המלאכים שבה מעוטן טוב ורובן רע, ולא עוד אלא שהטוב והרע מתדבקים יחד מאד, לכן אין בו השגה כלל, כי אי אפשר להשיג טוב לבדו ולכן מעורבת ההשגה בטוב ורע, אמת ושקר, עד כאן לישונו עיין שם.

ובפירוש פרקי אבות לרבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל הנדפס בסוף שער מאמרי רבותינו ז"ל (פרק ו) בביאור ברייתא דרבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה (משנה אבות ו, א), כתב מה שאמר נִכְנְסוּ לַפַּרְדֵּס שהוא פשט רמז דרש סוד ונכנסו להבין פנימיות הסוד שהוא יותר רוחני וכו' עיין שם. ובשער מאמרי רבותינו ז"ל (שם) כתב רבינו ז"ל ביאור מאמר זה דגמרא דידן שארבעה חכמים אלו שהיו מופלגים בחכמה והיו צופים ברוח הקודש ובמעשה מרכבה עלה בדעתם לתקן חטא פגם העצום של אדם הראשון ושלשה מהם טעו בסדר התיקון אך טעות אלישע היתה גדולה מכולם ולכך נאחזו בו הקליפות ונטרד שם בר מינן ורק רבי עקיבא תיקן יותר טוב מכולם עיין שם.

ולפי זה מה שאמר בביאור פרקי אבות 'שנכנסו להבין ולידע פנימיות הסוד' זו היתה תכלית כוונתם אך באו לתקן תחלה חטא אדם הראשון כדי שאחר כך יהיו יכולים להשיג פנימיות הסוד דהא בהא תליא וכיון דלא עלתה בידם תיקון חטא אדם הראשון אז לא השיגו פנימיות הסוד והבן היטב.

מַהוּ לִסְרוּסֵי כַּלְבָּא. יש להקשות למה שאלוהו על הכלב דוקא? ונראה לי בס"ד דאיתא בפרקי שירה שביאר רבינו האר"י ז"ל שהקליפה הנקראת כלב היא בעשיה והיא קליפה קשה מאד וזהו סוד וְהַכְּלָבִים עַזֵּי נָפֶשׁ (ישעיהו נו, יא) שהם מבחינת קליפה העזה דעשיה הנקראת נפש ולכן אמר עַזֵּי נֶפֶשׁ. וידוע דפלוני נקרא כלב שהוא הקליפה העזה שבעשיה וידוע מה שאמרו בזוהר הקדוש (בסבא דמשפטים קנ) אל אחר אסתרס ולא עביד פירין.

ובזה פרשתי הטעם דהכלב התחתון לקה בתשמיש שלו שהוא נקשר כמו שאמרו בגמרא (סנהדרין קח:) כי הוא דוגמה לאותו הכלב שנקרא 'אל אחר' ובזה מובן הטעם ששאלוהו על סירוס הכלב התחתון דיש פה לומר כיון דהוא דוגמה לאותו הכלב הנקרא 'אל אחר' דאסתרס מכבר לכך מותר לסרס לזה הכלב התחתון. והשיב כל שֶׁבְּאַרְצָכֶם לֹא תַעֲשׂוּ (ויקרא כב, כד) דאף על גב שזה הכלב התחתון הוא דוגמה לאל אחר דאסתרס מכל מקום כיון שזה הכלב התחתון הוא בְּאַרְצָכֶם למטה לֹא תַעֲשׂוּ בו סירוס דאל אחר דאסתרס אינו בארצכם.

דף טו.

אָמַר לוֹ: מֵאַיִן וּלְאַיִן בֶּן זוֹמָא. כתב מהרש"א שחשדו שלא קם מחמת גאוה ורמז לו שיזכור מאין בא ולאן הולך (משנה אבות ג, א) ודחוק הדבר הזה לומר שיחשוד אותו צדיק לאותו צדיק בכך!

ונראה לי בס"ד שהבין מדעתו שהוא עסוק בכונת יחוד העולמות והספירות וידוע שבכל עולם יש עשר ספירות מכתר הנקרא **אין** עד המלכות הנקראת **אני** בסוד אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן (ישעיהו מד, ו) ומלכות עולם זה תהיה בחינת כתר הנקרא אין בעולם שתחתיו ואם כן היחוד של העולמות יהיה מן בחינת אין שהוא סוד הכתר אל בחינת אין וכן על זה הדרך בכל העולמות. וזהו שאמר מאין ולאין בן זומא אם אתה טרוד ועסוק ביחוד העולמות שהוא מן בחינת אין לבחינת אין ולכך לא שמת לבך אלי.

צוֹפָה הָיִיתִי בֵּין מַיִם הָעֶלְיוֹנִים לְמַיִם הַתַּחְתּוֹנִים, וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה, אֶלָּא שְׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת בְּלִבַּד דִּכְתִיב: "וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם". נראה לי בס"ד דמפיק לשלש מדכתיב (בראשית א, ב) וְרוּחַ אֱלֹקִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם, דשם אלקים [86] פ"ו ומספר מים [90] תשעים וכין דאמר עַל פְּנֵי הַמָּיִם אם כן תוציא ממספר אחד שמרחף עליו רוח אלקים נשאר פ"ט והפרש שיש בין מספר פ"ט למספר פ"ו הוא שלשה רמז לשלשה אצבעות!

ובדרשות על התורה פרשתי בס"ד מים עליונים הוא חלק הסוד ומים תחתונים חלק הנגלה וההפרש שיש ביניהם הוא דחלק הסוד צריך ללמדו בלחישה ובקיצור ראשי פרקים וחלק הנגלה בפרסום ובהרחבה והסיבה של הפרש זה שיש ביניהם הוא מפני דעולמות בי"ע [בריאה,יצירה, עשיה] עדיין לא נתקנו לגמרי ועודם דין ולכך יש תגבורת הקליפות וממילא יש פחד בגילוי הסודות מה שאין כן לעתיד בגמר התיקון דבי"ע לא יש שום פחד מגילוי הסודות. ועל זה כתיב כִּי כוּלָּם יֵדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם (ירמיהו

לא, לג) דהתינוקות לומדים סוד תורה כמו המקרא.
וזהו שאמר צוֹפֶה הָיִיתִי בֵּין מַיִם הָעֶלְיוֹנִים שהוא חלק הסוד וּמַיִם הַתַּחְתּוֹנִים שהוא חלק הפשט וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה רוצה לומר סיבה שעושה הפרש בין זה לזה אֶלָּא שָׁלֹשׁ אֲצָבָעוֹת בְּלָבַד רמז לג' עולמות בי"ע שעדיין לא נשלם תיקונם הם גורמים שיהיה הפרש בין זה לזה בלימוד.
ובאופן אחר נראה לי בס"ד דידוע מה שכתוב בעץ חיים שער מ"ד ומ"ן [מיין דוכרין ומיין נוקבין] בצורת אות אל"ף דיו"ד העליונה היא בסוד מ"ד ויו"ד התחתונה מ"ן והוא"ו שבנתיים הוא הפריסה הנזכר בזוהר הקדוש אשר המ"ד יורדין עד ההוא פריסו והמ"ן עולים עד ההוא פריסו יעוין שם. וידוע שזו הפריסה שהיא סוד וא"ו הנזכר חלוקה לשלשה שהם סוף תוך ראש.
וזהו שאמר צוֹפֶה הָיִיתִי בֵּין מַיִם הָעֶלְיוֹנִים הוא סוד מ"ד אשר ביו"ד העליונה לְמַיִם הַתַּחְתּוֹנִים הם מ"ן שהם ביו"ד התחתונה ואין ביניהם אֶלָּא שָׁלֹשׁ אֲצָבָעוֹת שהוא אות וא"ו שהוא סוד הפריסו שנחלק לשלש שהם סוף תוך ראש.
אִתְיָהִיבָא לֵיהּ רְשׁוּתָא לְמִמְחַק זַכְוָתָא דְּאַחֵר. יש להקשות מה חידוש קא משמע לן בזה פשיטא כיון דיצא לתרבות רעה כל כך ודאי ימחקו זכיותיו?
ונראה לי בס"ד דקא משמע לן אף על גב דקמי שמיא גליא שסופו להתקן ויכנס לגן עדן וכדאמר לקמן אם כן אין מן הראוי שימחקו זכיותיו אלא ישארו כתובים ותלויים ועומדין בפנקס עם כל זה ניתן לו רשות למחוק.
אי נמי קא משמע לן אפילו זכיות שלו הכתובים בפנקס צדיקים אחרים שהם תלמידיו שלימדם תורה ומוכרח שיהיה נזכר בהם שמו גם כן בזכיות התורה שלימדם וזה קשה להם לעשות מחקים בפנקסם עם כל זה אתיהיב ליה רשותא בזה.
שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים, **חוּץ מֵאַחֵר**. הנה ודאי קראתו אַחֵר על שם שדבק באל אחר ונפרד מן הקדושה ששם הכל אחד.
ועוד נראה לי בס"ד דכל חכם מאירים בו אחוריים של שם מ"ה דאלפין פשוטים ומלאים שהם ע"ב וק"ל שעולה מספרם רב בסוד הִנֵּה יְהֹוָה רֹכֵב עַל עָב קַל (ישעיה יט, א) ולכן החכם נקרא רב וכיון שפקר נסתלקה הארה זו ממנו ואם תסיר מספר רב [202] מן מספר אלישע [411] ישאר מספר אחר [209] לכך קראתו אחר.
נָפַק אַחֵר לְתַרְבּוּת רָעָה. **אַשְׁפַּח זוֹנָה תְּבָעָה**. הטעם דעבירה ראשונה שעבר בגלוי היתה בזונה נראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב הקדוש מהרש"ם ז"ל שיש קליפה רעה ממונה על ניאוף ונקראת זבוב ועל ידי עסק התורה מתבטלת עיין שם. ובזה פירשתי קהלת

(קהלת י, א) זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ יָקָר מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעַט ודוק. ולכן אחר שיצא לתרבות רעה שעזב עסק התורה שהיה מבטל קליפת הזנות על כן עתה חטא בזנות שמצא זונה ותבעה.

עָקַר פּוּגְלָא מִמִּשְׁרָא בְּשַׁבָּת. נראה לי בס"ד הטעם שנזדמן לידו חטא זה שנרמז בו עיקר הסיבה שגרמה לו להיות נדחה אל הקליפות שעל ידי כך יצא לתרבות רעה והוא כמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בענין הטעות שלו בעלייתו לפרדס שהמשיך הגבורות לבדם ועל ידי כך גברה הקליפה עליו בר מינן ונמשך אליה ונרמז בפוגלא על הגבורות כי פּוּגְלָא [120] מספר ק"ך והגבורות הם סוד שם אלקים שיש בו ק"ך צרופים והיא עקר הפוגלא שהוא סוד הגבורות לבדם ולכן נדחה אל הקליפה ויצא לתרבות רעה.

אי נמי הפוגלא הוא צנון שעיקר הפרי הוא מכוסה בקרקע וזה הפך שאר פירות וירקות ונרמז על סיבת נפילתו בשביל שעלה לראות דבר המכוסה שאינו ראוי לראותו.

לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה לָאֱגוֹז? **לוֹמַר לְךָ**: **מָה אֱגוֹז, אַף עַל פִּי שֶׁמְּלֻכְלָךְ בְּטִיט וּבְצוֹאָה, אֵין מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ נִמְאָס, אַף תַּלְמִיד חָכָם, אַף עַל פִּי שֶׁסָּרַח, אֵין תּוֹרָתוֹ נִמְאֶסֶת**. הנה נודע שיש כמה פירות כיוצא בו כגון בטנים שקדים אפרקסים ועוד ועוד אך בחר לדמות דברי תורה לאגוז מפני שבאותיות אגוז יש רמו לתורה שבכתב ותורה שבעל פה שהם זוג אך הם אחד וכן אגוז למפרע זוג א'. וגם רמז בזה שתלמיד חכם לא נאה ללמוד לבדו אלא עם חבירו שיהיו זוג אך צריך שיהיו באהבה זה בזה כגוף אחד ונפש אחת.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש אגוז [17] גימטריא טוב [17] וגם הוא בגימטריא חֵט [17] כמו שכתב מור"ם בהלכות ראש השנה רמז שעל ידי התורה הנקראת טוב יתהפך חט להיות טוב דהיינו זכות ולכך המשילה לאגוז עד כאן דבריו נר"ו.

תַּקְפִּיהּ וְעַיְלֵיהּ בֵּי מִדְרָשָׁא. קשא איך תקפיה כיון ששמע שאמרה בת קול חוץ מאחר? ונראה לי בס"ד דרבי מאיר הוה מפרש דברי בת קול הכי **שׁוּבוּ בָנִים** אף על פי שאתם **שׁוֹבָבִים** בתשובה כלומר אף על פי שאתם שבים תשובה מיראה גם כן אקבל אתכם **חוּץ מֵאַחֵר** שאין אני מקבלו בתשובה כזאת שהיא מיראה או בשביל איזה סיבה אבל אין הכי נמי אם שב מאהבה אקבלנו כי על תשובה מאהבה נאמר אין לך דבר עומד בפני התשובה (ירושלמי פאה א, ה).

ורבי מאיר עשה לו טעמים והוכחות לפרש דברי בת קול בהכי ולא כאשר היה מבין אחר מקודם אך אחר לא היה מודה בפירוש זה של רבי מאיר אלא מפרש חוּץ מֵאַחֵר בכל גוונא איני מקבלו והכריחו בראיות והוכחות שעשה לפירושו ונתרצה בתנאי ליכנס

עמו לבית המדרש לשמוע איזה דבר מפי התינוקות שיאמרו פסוקים לפי תומם שבהם יתברר אם האמת כרבי מאיר או כאלישע.

דף טו:

שָׂקַל סַכִּינָא וְקַרְעֵיהּ וְשַׁדְרֵיהּ לְתַלְיֵיסַר בֵּי מִדְרָשָׁא. הנה לפי פשט המאמר שהרג את התינוק קשא איך נתגלגל דבר זה על ידי רבי מאיר שישפוך אחר דם נקי? **ועוד** מה ראה אחר לנוול התינוק כל כך לחתוך גופו שלש עשרה חתיכות ולשלחו לשלש עשרה מדרשות? **ועוד** מה חטא לו הילד בזה אפילו אם נאמר שאמר כן במתכוין? והלא לא קללו בכך אלא אמר (תהלים נ, טז) מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקַּי וכו' וכי אלישע יכחיש בדברים אלו לומר שהוא נקי וצדיק ואין בו דברים אלו? והלא עושה עבירות בפרהסיא! **ועוד** הוה ליה למימר שקל סכינא וגדייה ולא אמר וקרעיה?

ונראה לי בס"ד דלא קאי וְקַרְעֵיהּ על התינוק אלא על הספר שבידו כי התינוק ודאי היה לומד מתוך הספר שבידו וכשאמר לו פְּסֹק לִי פְּסוּקֵיךְ רוצה לומר שתאמר לי הפסוק שאתה עומד וקורא בו עתה ברגע זה והנה בפסוק זה שקראו התינוק 'וְלֶאֱלִישָׁע אָמַר אֱלֹקִים' נתאמת דעתו של אלישע שהיה מתייאש מן התשובה ולכך קרע את הספר הזה שבו נתאמת דעתו ושלחו לשלש עשרה מדרשים לומר להם אל תהרהרו אחרי לומר למה אינני חוזר בי הלא מן השמים כך גזרו והמבחן נתברר ונודע בזה הספר.

מָתַי אָמוּת וְאַעֲלֶה עָשָׁן מִקִּבְרוֹ. תלה דבר זה ביום פטירתו כי הצדיק יום פטירתו כוחו גדול עצום ונורא וכאשר פירש רבינו האר"י ז"ל על מאמר רבותינו ז"ל (חולין ז:) שאמרו גדולים צדיקים במיתתם יותר מחייהם יעוין שם.

אִי נָקִיטְנָא לֵיהּ בְּיָדִי, מַאן מֵירְמֵי לֵיהּ מִינָּאי. הדבר יפלא איך יוכל הצדיק להכניס רשע לגן עדן בלתי שיתוקן תחלה ויטהר מטומאת עונותיו ובסה"ק אַדֶּרֶת אֵלִיָּהוּ בפרשת ואתחנן פרשתי מאמר זה יפה דהכוונה שיבא אלישע בגלגול להתקן בעולם הזה אך כדי שלא יקלקל יותר עשה לו תקנה זו שהוא רבי יוחנן עצמו תבא נפשו עמו בסוד העיבור ואז תשמרהו מן הקליפות שבאים עליו לקלקלו, ולזה אמר 'מַאן מֵירְמֵי לֵיהּ מִינָּאי' רוצה לומר מאן מכוחות החיצונים והקליפות יוכל להשליכו מידי להפילו עוד הפעם בבור שחת לקלקלו וכמפורש כל זה בהרחבת דברים על פי דבריו של גדול רבינו אדונינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים יעוין שם.

יָרְדָה אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם, וְסִכְּסָכָה סַפְסָלּוֹ שֶׁל רַבִּי. נראה לי בס"ד רמזו לו מן השמים שיזכור תיקון שנעשה לו באש גיהנם על ידי בקשתו של רבי מאיר שאמר 'מתי אמות ואעלה

עשן מקברו' ולכן למה קורא עליו פסוק זה (איוב יח, יט) לֹא נִין לוֹ וְלֹא נֶכֶד בְּעַמּוֹ? גם סכסכה הספסל לרמוז על מקום הנשמות שהוא תחת כסא הכבוד שאמרו רבותינו ז"ל כל נשמות ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד ולכן ראוי שלא ידח ממנו נדח שלא תהיה נדחית נשמתו של אלישע לגמרי.

ונרמז תיקונו באש באותיות שמו אלישע הוא אותיות 'יעל אש' שיהיה לו עליה על ידי אש. או יעל לשון כניסה בתלמוד כמו ליעול וליתי והיינו שיכנס באש על פי בקשתו של רבי מאיר ע"ה.

דְּקָא גָּמַר שְׁמַעְתָּא מִפּוּמֵיהּ דְּאַחֵר. קשא לשון 'קָא גָּמַר' משמע השתא, ואותו זמן כבר נפטר רבי מאיר ע"ה! ונראה לי בס"ד דרבי מאיר היה שונה בגן עדן בישיבה שלו הלכות שהיה שונה אותם בחייו בעולם הזה כי כן הדרך כנודע וממילא היה בהם הלכות שלמדם בחייו מאחר ונמצא גם באותו זמן שדבר עמו הוה גמר מפומיה דאחר.

רַבִּי מֵאִיר, רִמּוֹן מָצָא, תּוֹכוֹ אָכַל, קְלִפָּתוֹ זָרַק. ראיתי לרבינו ז"ל בשער הליקוטים פרשת עקב בסוד פסוק (דברים ח, ח) אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן שכתב על מאמר זה דאותיות ט־ט דמ**טט**רו־ן אין אחיזה לחיצונים בהם. אבל באותיות רמון דמ**ט**טרו־ן יש אחיזה לחיצונים בהם עיין שם.

ואנא עבדא איישב המאמר הזה לפי דברי רבינו ז"ל הנזכר בכך דאחר כשעלה לפרדס וראה את מטטרו־ן יושב לא נדבק ונמשך אחר ט־ט שהם התוך אלא נדבק ונמשך אחר רמו־ן שיש אחיזה לחיצונים ולכך נתגברו עליו הקליפות ונדחה ויצא לתרבות רעה ואם היה דבק באותיות ט־ט שהם תוך היה מתגבר על הקליפות ולכן אחר שיצא לתרבות רעה ובא רבי מאיר אליו ומצאו שהוא דבק באותיות רמון בלבד ששם נתאחזו החיצונים וגברו עליו הנה ־ נתגבר להדבק באותיות ט־ט שהם תוך ובזה נתגבר לדחות אחיזת החיצונים מן הרמון ולזרוק אותם.

וזהו שאמר רבי מאיר **רִמּוֹן מָצָא** ברבו אלישע אך הוא מה עשה תוכו של הרמון אכל שנתחזק ונאחז ודבק באותיות ט־ט שהם תוך אותיות רמון ואחר שנאחז באותיות ט־ט שהם תוך הרמון. על ידי כך נתגבר יותר שהסיר אחיזת הקליפה גם מעל הרמון שנתאחזה שם. וזהו **קְלִפָּתוֹ זָרַק** רוצה לומר קליפתו של הרמון שנדבקה בו גם כן זרק וניקה את הרמון מאחיזת הקליפות.

עוד נראה לי בס"ד **רִמּוֹן מָצָא תּוֹכוֹ אָכַל** כי רמון במלואו כזה ר־ש מ־ם ו־ו נו־ן המלוי היוצא במבטא הוא אותיות 'שומן' כלומר אכל השומן שהוא חלק הטוב וזרק הפסולת. **ובני ידידי** כבוד הרב יעקב נר"ו פירש אם תמלא אותיות רמון כזה ר־ש מ־ם ו־ו

נו"ן יהיה התוך מספר כ"ז כמנין שם הוי"ה ע"ה וכמנין כ"ז אותיות התורה שהם כ"ב ומנצפ"ך. ולזה אמר **תּוֹכוֹ אָכַל** וידוע דמצינו בחשבונות רבינו האר"י ז"ל דלפעמים עושה מלוי אות מ' ביו"ד גם כן עד כאן דבריו נר"ו.

והנה הא קשיא לי כי במערבא עשו משל בתוחלא שדומה למשל שעשה רבה ברמון ולמה לא נתקבלו דבריהם בשמים ממעל? ודוחק לומר דדברי המערבא היה אחר דברי רבה בר רב שילא!

ונראה לי בס"ד במערבא הליצו בעד רבי מאיר בדבר אחד משתי טענות שיש עליו אך רבה הצילו לגמרי גם מן השנית והוא כי רבי מאיר כשהיה לומד תורה מאחר היה זה בשתי אופנים.

האחד שהיה הולך לביתו של אחר ושואל ממנו ספיקות שיש לו בדברי תורה ובזה נמצא פוגע בו תחלה בדברי תורה כי תכף כשבא אצלו שואלו בדברי תורה אך לא יבצר מהיות רואה שם אחר שיבא קלקול מעשים בו ולזה ידמה המשל של בני מערבא בתמרה שהאדם פוגע בפרי תחלה שאוכל הפרי וכשיגיע לגרעין זורקו כן הוא כשבא אצל רבו אוכל ממנו הפרי תחלה שהם דברי תורה שבקרבו והמעשים רעים שרואה בו אחר כך זורקן ואינו לוקח ממנה כלום.

אך יש עוד אופן אחר בלימודו מאחר דלפעמים רבי מאיר יושב בית המדרש ביום שבת ואלישע רוכב על הסוס בשבת ועובר על בית המדרש ואומרים לרבי מאיר רבך בחוץ והוא הולך אצלו כדי לשאל ממנו דברי תורה ורואהו רוכב על סוס נמצא פוגע בו תחלה במעשה איסור ואחר כך לוקח ממנו הפרי שהוא דברי תורה ועל אופן זה החמור לא עשו התנצלות במערבא לכך לא הספיק המשל שלהם בשמים.

אבל המשל של רבה בר רב שילא יבא נכון גם על אופן זה החמור דאמר רמון מצא תוכו אכל קליפתו זרק דברמון פוגע בקליפה תחלה ואחר כך אוכל הפרי אך ודאי אף על פי שאוחז בקליפה תחלה אין האוכל כונתו לאכול ממנה כלום אלא לזרקה וכן רבי מאיר אף על פי שיזדמן כשיבא אצל רבו ללמוד ממנו דברי תורה הוא רואה אותו דעביד איסור דנמצא פוגע במעשים רעים שלו הוא אינו לוקח ממעשיו כלום וכאלו אינו רואה אותם כלל ולכן מה חטא בכך ובזה נתקבלו דבריו ואז אמר קודשא בריך הוא שמעתא מפומיה דרבי מאיר.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש דרבה חידש במשל הרמון על בני מערבא כי אחר כיון שחטא היה דבק בו שלשה מיני רוחות טומאה של מעשה ודבור ומחשבה ור"מ זרק את כולם ולכך הביא משל הרמון שהוא יש בו קליפה החיצונה העבה ותחתיה קליפה

הדקה ואחריה קליפה אחרת שדבקים בה גרגרים של הרמון שהם הפרי הרי כאן שלשה מיני קליפין וזה יבא מכוון כנגד ענין זה של רבי מאיר שזרק שלשה מיני כוחות טומאה שהיו באחר ולא נגע בהם מה שאין כן משל המערבא בתמרה אין שם אלא קליפה אחת, עד כאן דבריו נר"ו.

ועוד נראה לי בס"ד טעם אחר שיש חידוש במשל הרמון של רבה יתרון על משל בני מערבא והוא דידוע הטעם שאין ללמוד תורה מאדם רשע האחד שמא ילמוד ממעשיו הרעים שעושה בגלוי לפניו והשני שמא זה מערב לו דברים של מינות בתוך דברי תורה אשר מלמדו ולא ירגיש בהם בתחלה שיערבם בערמה ואחר כך ילכד בהם שיהיה לבו נוטה להם וכאשר האריך רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בענין זה בביאור משלי עיין שם.

נמצא יש שתי חששות של נזק אחת באתגלייא ואחת באתכסייא. והנה רבי מאיר לא נזוק משתיהם כי בין הרעות דהוה עביד אחר באתגלייא בין הרע שהיה לו באתכסייא היה זורק הכל ולוקח ממנו רק פרי הטוב. והנה במשל התמרה דעבדי במערבא שם לא יש אלא רק קליפה אחת שהיא הגרעין של תמרה שהיא מכוסית ולא יש בתמרה קליפה גלויה אך ברמון יש שתי קליפות אחת גלויה ואחת מכוסית וזה המשל יבא נכון על רבי מאיר שזרק זה וזה ואכל הפרי הטוב בלבד.

אַשְׁכְּחֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, דְּתָלֵי וְקָאֵי אַעִיבְּרָא דְּדַשָּׁא, וְקָא בָּכֵי. נראה לי בס"ד מה שתלה עצמו שם מפני שהיה מצטער בעבור התורה שנקראת שער כמו שאמרו בגמרא (שבת לא:) חבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתיה עביד ולכן ראשית התורה **בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים** ראשי תיבות 'בבא' שהוא שער בלשון תרגום. ונראה לי דנקראת 'שער' בהפוך 'עשר' שהיא כלולה בעשרת דברות. גם עשר לשון עושר דכתיב (משלי ג, טז) בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד וכן כתוב (משלי ח, יח) עֹשֶׁר וְכָבוֹד אִתִּי.

כָּל עֲמָר דְּנָחֵית לְיוֹרָה, סָלִיק. נראה לי בס"ד דשאלו על ירידת הנפש בנפילת אפיים שהאדם מוריד נפשו אל מקום הקליפות ללקט משם ניצוצי קדושה ולעלותם עם נפשו למעלה עד האצילות וכנזכר בספר הכונות וגם רמז על עת השינה בלילה שיורד אל דרגא דאילנא דמותא במקום הקליפות וכנזכר שם. וזהו שאמר **כָּל עֲמָר** היא נפש קדושה **דְּנָחֵית לְיוֹרָה** רוצה לומר במקום הקליפות **סָלִיק** שתצליח ותעלה משם.

והשיב לו דְּנָקֵי **אַגַּב אִמֵּיהּ** היא התורה דנקראת אֵם כמו שנאמר (משלי ב, ג) כִּי אִם לַבִּינָה תִקְרָא. או **אַגַּב אִמֵּיהּ** על יראת שמים שגם יראה נקראת אם זה סליק שאם יודע לכוין הכונות הראויים לדבר זה ואין לו יראת שמים וגם זכות תורה מה יועילו הכונות לבדם.

דף טז.

(דברים לג, ב) "**וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ**", **אוֹת הוּא בְּרִבָבָה שֶׁלוֹ**. נראה לי בס"ד נקטי בזה ארבעה קראי כנגד ד' עולמות אבי"ע [אצילות, בריאה, יצירה, עשיה] כי בכל עולם מן אבי"ע יש אבי"ע. והנה מה שאמר עלה בשלום וירד בשלום פירש רבינו ז"ל הכונה הוריד את יסוד דחכמה הנקרא שלום עם עטרא דחסד שבו ואחר כך העלה היסוד התחתון דבינה הנקרא שלום שהעלהו למעלה עיין שם.

ובזה מובן הדרשה כאן אות הוא היסוד דחכמה הנקרא אוֹת בְּרִבָבָה שֶׁלוֹ הוא יסוד דבינה. וכן נמי אומרו דְּגְמָא הוא פירוש היסוד שכולו פנים וכן אומרו אָדוֹן אָדוֹן פירוש היסוד שנקרא אדון. וכן דרשת דְּמָמָה קאי על היסוד שהוא אות צ' שמספרו דממה [89] עם הכולל ואות צ' הוא יסוד בכל מקום כנודע.

וּמְסַפְּרִים בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. יש להקשות סדרן בגוף האדם הדעת במוח והסיפור בפה שהוא תחתיו והקומה בהתחלת הגוף שהוא תחת הצואר ואמאי לא נקיט להו בסדר זה? ונראה לי בס"ד הנך תרתי מצויים באדם תמיד אך סיפור לשון הקודש אינו בתמידות אלא לפרקים. אי נמי מגיע לאדם בעולם הזה חשיבות מהנך תרתי טפי מסיפור לשון הקודש לכך הקדים אותם.

אֶלָּא מַה לְּפָנִים, מַה דַּהֲוָה הֲוָה?! רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר, דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ: לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו: לְכוּ וּבְנוּ לִי פַּלְטֵרִין גְּדוֹלִים עַל אַשְׁפָּה וכו'.. נראה לי בס"ד הכונה דידוע שבמקום שבעה תחתונות דאצילות של עתה שהם זו"ן [זעיר ונוקבא] הנקראים בשם 'עולם הזה' היו מקודם שבעה תחתונות הנקראים 'שבעה מלכים' שנשברו שהיו בחינת דינים וגבורות ובהם מעורבים השמרים והקליפות וכנזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל אך לא ביאר בפירוש באיזה אופן היו מעורבים השמרים והקליפות במקום העליון והקדוש ההוא דהא ודאי דבר זה עמוק הוא ואסור לחשוב ולצייר ולדבר בו.

ונראה לי גם על זה היתה אזהרת רבותינו ז"ל לבלתי נשאל 'מַה לְּפָנִים' רוצה לומר מה היה לפנים קודם התיקון במקום השבעה תחתונות של עתה ואיך היו עומדים השבעה מלכים בתערובת השמרים והקליפות במקום העליון הקדוש ההוא. ועל זה מקשי הש"ס 'מַה דַּהֲוָה הֲוָה!' ומה בכך אם נשאל לדעת הדבר הזה על בוריו? והשיב: רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו: לְכוּ וּבְנוּ לִי פַּלְטֵרִין גְּדוֹלִים עַל אַשְׁפָּה הָלְכוּ וּבָנוּ לוֹ וְאֵין רְצוֹנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁיִּזְכִּירוּ לוֹ שֵׁם אַשְׁפָּה.

וכן הנמשל הנה הקדושה שהיתה בשבעה מלכים בעת שנאצלו היתה קדושה גדולה

שהיתה שבעה תחתונות דעשר ספירות דאצילות אך גזרה חכמתו יתברך שיהיה מעורב באורות קדושה העליונים העצומים האלה שמרים וקליה ובכונה היו באופן זה בעבור טעם הידוע ועל זה נאמר במשל שאמר המלך בנו לי פלטרין גדולים על אשפה ענין אשפה קאי על השמרים והקליה ולכן אין רצונו של מלך שיזכירו אחר הבנין שם אשפה וכן בנמשל אין זה מן הכבוד שנזכיר עתה אחר התיקון איך היו מעורבים השמרים והקליפות באורות העצומים של שבעה תחתונות כשהיו עומדין במקום עליון ההוא.

ודע כי דברי הירושלמי בפרק ב' דמסכתא זו בתשובה שהשיב רבי יודן הנשיא לרבי שמואל בר נחמן שאמר לו רבי אלעזר רבך לא היה דורש כן אלא למלך שבנה פלטין במקום ביבין במקום אשפות במקום סריות וכו' גם כן יבואו דברים הנזכר לנכון על פי הביאור שביארנו כאן.

ומה שסיים שם כך מי שהוא אומר בתחלה היה העולם מים במים הוא פוגם הכונה שאומר על קודם התיקון שהיו מעורבים שמרים וקליה בשבעה תחתונות ולתערובת זו קרי לה מים במים על דרך מה שאמרו בזוהר הקדוש פרשת שמות וז"ל: אינון דהיכלא דזכותא איקרון מים מתוקים מים צלולין אינון דהיכלא דחובה איקרון מים מרירן מי המרים המאררים וכו' עיין שם ולכן קורא לתערובת הנזכר מים במים.

והשאלה של מה לאחור הכונה היא לפי ביאורנו הנזכר הוא כך כי נודע משך שנות עולם הזה הם שבעה אלפים שהם ששה ואחד המה כנגד שבעה תחתונות המתוקנות שנאצלו ונתקנו אחר התיקון ושאלת מה לאחור קאי על אחר תשלום השבעה אלפים שנה שהם תשלום שבעה תחתונות המתוקנות מה יהיה עוד אחרי זה דאסור לחקור ולדרוש על זה. ועיין בשער מאמרי רשב"י בביאור אדרא רבה דף ל"ז מה שאמר רבינו ז"ל שם בטעות שטעו בה קצת המקובלים ז"ל עיין שם.

כָּל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה בַּסֵּתֶר, כְּאִלּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי הַשְּׁכִינָה. נראה לי בס"ד הָאָרֶץ הַלֵּזוּ (יחזקאל לו, לה) מכונית בשם רגלי השכינה בדרך משל ודמיון משום דכתיב (ישעיהו סו, א) וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי וידוע העולם קיים על שלשה דברים שהם האמת והדין והשלום כמו שאמרו בסוף פרק א' דאבות וידוע כי אותיות אֱמֶת הם ראש ותוך וסוף אותיות אלפא ביתא אם תכניס מנצפ"ך בפנים ולכן סֵתֶר שהוא **סוף תוך ראש** הוא רומז על האמת כאמור וזהו שאמר 'כָּל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה בַּסֵּתֶר' רוצה לומר במידת האמת שפוגם בו 'כְּאִלּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי הַשְּׁכִינָה' הוא עולם הזה כי האמת הוא אחד משלשה דברים המקיימים את עולם הזה.

ועוד נראה לי בס"ד כי הָעוֹבֵר עֲבֵרָה בַּסֵּתֶר הרי זה גונב דעת הבריות שמראה עצמו לפניהם שהוא צדיק והוא איש רשע וכיון שגונב דעת הבריות גורם שגם הקליפה תעיז

לגנוב משפע הקדושה יותר מדאי מדה כנגד מדה וידוע שאין הקליפות יכולין ליקח כלום אלא רק מן הגבורות שבקדושה הנקראים אלקים קדושים וידוע ששם אלקים שבקדושה שהוא סוד הגבורות בכללו פ"ו כמנין כוס [86] ובפרטיו מספר ת"ל [430] דכל אות ממנו כולל מספר שם אלקים שלם וכל זה נרמז באותיות שאחר אותיות שְׁכִינָה שהם אותיות ת־ל ואותיות כו־ס וזהו שאמר 'כָּל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה בַּסֵּתֶר' שגונב דעת הבריות ובזה גורם שהקליפה תגנוב ותינק מן הגבורות שבקדושה 'כְּאִלּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי הַשְּׁכִינָה' רוצה לומר הגבורות הרמוזים בסוף אותיות שכינה שהם ת־ל וכו־ס כאמור שגורם שינקו הקליפות מהם.

ועוד נראה לי בס"ד 'כְּאִלּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי הַשְּׁכִינָה' על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל במאמר כל הכועס כאלו שכינה אינה חשובה כנגדו (נדרים כב:), דאותיות שְׁכִינָה מתחלקים לשני חלוקות שהם ש־ך י־ה והכועס מגביר הדינים וממשיך ש־ך ניצוצין של הדינים ומסלק י־ה שהוא מספר שם אדנ־י ולזה אמר אין שכינה רמז לשם אדנ־י [65] הנרמז באותיות י־ה דשכינה חשוב כנגדו עד כאן דבריו בשער מאמרי רבותינו ז"ל עיין שם. ובזה יובן הָעוֹבֵר עֲבֵרָה בַּסֵּתֶר שאז הוא כופר בהשגחתו יתברך הרי זה מגביר הדינים מדה כנגד מדה שממשיך ש־ך ניצוצין של הדינים ומסלק שם אדנ־י שרמוז באותיות י־ה שבסוף שכינה וזהו רַגְלֵי הַשְּׁכִינָה כי י־ה הם סוף שם שכינה.

כָּל הַמִּסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים עֵינָיו כֵּהוֹת. נראה לי הכונה ראוי לו שיהיו עיניו כהות. אי נמי קאי על עיני הנפש שלו על דרך שכתבו המפרשים במאמר רבותינו ז"ל (שבת קט:) יד מסמא יד מחרשת, אם נוגעת קודם נטילה דאין הכונה על עין ואוזן הגוף אלא על הנפש וכמו שכתב בחסד לאברהם סימן ד'.

ומה שאמר כאן על איסור הסתכלות בקשת משום דכתיב (יחזקאל א, כח) כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת וכו' אין הכונה שהנביא מדמה מראה כבוד השכינה למראה הקשת לענין זהרירותו אלא הדמיון הוא לענין תכונת טבע המראה הנמצא בקשת לעיני האדם והוא דידוע דמראות הקשת מתהוים כאשר יעופו חלקי מים דקים באויר והעב על פניהם מלמעלה והשמש זרחה על המים ההם שבתוך הענן אז מזה נעשה המראה הנקרא קשת כי המים נעשים כמראה הלטושה ולכן כאשר יושם כלי מלא מים לפני השמש אז יתראה בדופן הכלי כמראה הקשת וכנזכר כל זה בספר הברית ברחבה יעוין שם.

נמצא מראות גוונים אלו אשר בקשת אינם מראות ממשות אלא כך נראה לעיני האדם מראה כוזב ועל זאת התכונה של מראה הקשת שאינה ממשית מדמה את מראה כבוד השכינה אשר יתראה לעיני הנביא שאין זה מראה ממשי אלא כך יצויר לעינים לפי

שעה. ומה שאסור להסתכל בקשת היינו מפני שנעשה בו דמיון למראה כבוד השכינה לענין זה שביארנו על כן צריך לנהוג בו כבוד שלא להסתכל בו.

אֵין 'אֱלוֹף' אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "**אַלּוּף נְעוּרַי אָתָּה**". נראה לי בס"ד שם אלקים [86] מספרו פ"ו והוא פועל הדין אך בתחלת שם אלקים יש אֵ־ל [17] שהוא חסד והיצר הרע אומר לאדם תעשה עבירה ואל תפחד מן פועל הדין כי שם אלקים שפועל הדין תחלתו אֵ־ל שהוא חסד ובודאי ימחול וירחם עליך במדת חסד. ולזה אמר שהיצר הרע מבטיח לאדם באלוף דהיינו אַלּוּף אותיות 'אֵ־ל פ"ו' כלומר שם אֵ־ל שבשם אלקים שמספרו א"ל והיינו אֵ־ל של פ"ו ולהיות ששם אלקים הוא בסוד הקטנות לכך נאמר (ירמיהו ג, ד) 'אַלּוּף נְעוּרַי אָתָּה' אלוף היינו אֵ־ל פ"ו.

נִשְׁמָתוֹ שֶׁל אָדָם מְעִידָה בּוֹ. קשא והלא הנשמה היא הנידונת בדין ואיך תעיד על עצמה? ומה שיאמר בעל דרך עצמו אין זה נקרא עדות אלא הודאה! ונראה לי בנפש יש נר"ן [נפש רוח נשמה] ובחטא אין הפגם מגיע לחלק הנשמה שבנפש כל כך שיש מיני עונות שאין נוגעים בחלק הנשמה והיא תעיד עליהם דוקא.

ומה שאמר **אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם מְעִידִין בּוֹ** נראה לי בס"ד על ניצוצי נשמות שמתעברים בו דאלו אין נוגע בהם חטא שיעשה האדם כנודע וקראם איבריו על דרך מה שאמר הכתוב (ישעיה מ, לא) וְקוֵי ה' יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים. אי נמי הכונה שרטוטין הנרשמים באברים של האדם הם מעידין בו כי כל מעשיו חקוקים על איברים שבגופו ונמצא האבר שלו מעיד בו.

דף טז:

לְהֵיכָן יָצָא? **אַבַּיֵי אָמַר: יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה**. הדבר יפלא איך יפרש אביי על מנחם שהיה חסיד ובעל רוח הקודש שיצא לתרבות רעה? ונראה לי בס"ד דגם אביי כונתו לומר שיצא לעבודת המלך הוא הורדוס וקרי להורדוס 'תרבות רעה' שמרד באדוניו והרגם וגם הרג חכמי ישראל לכן תרבותו היא תרבות רעה. ורבא בא לפרושי מיליתה דאביי ואמר האי תרבות רעה דנקיט אביי הוא על עבודת המלך הורדוס.

כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לַנָּשִׁים. נראה לי בס"ד הא דנקיט לשון זה דנחת רוח גבי נשים דידוע האנשים שורשם למעלה בתפארת שהוא סוד רוח והנשים שורשם במלכות שהוא סוד נפש ועם כל זה יש מגע לנשים בסוד הרוח מכח בעלים שלהם שהם בסוד רוח ולכן כתב רבינו ז"ל שנשלמים במצוות עשה שהזמן גרמא מכח האנשים ולכן כאן אף על גב דמצוה זו שייכא בזכרים שהם בסוד הרוח עם כל זה הביאו העגל אצל הנשים לסמוך

כמעשה האנשים כדי לעשות נחת רוח לנשים כלומר להורות שיש להם מגע גם במצות של אנשים שהם בסוד רוח.

דף כ.

כַּמָּה גְּדוֹלִים דִּבְרֵי חֲכָמִים, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: בְּלִבּוֹ לְשָׁמְרוֹ, טָהוֹר! אֵין בְּלִבּוֹ לְשָׁמְרוֹ, טָמֵא.
קשא מה נתחדש לו אותה שעה דבר להשביח דברי חכמים מכח מעשה זו?
ונראה לי בס"ד דהוה קשיא ליה בדברי חכמים למה כפלו לשונם להזכיר דבר והפוכו ודי להם לומר 'אֵין בְּלִבּוֹ לְשָׁמְרוֹ טָמֵא' ואנא ידענא בלבו לשמרו טהור! אך בזה המעשה ראה שיש צורך בלשון זה דאי נקטי רק זאת אין בלבו לשמרו טמא הוה אמינא דאם אומר ברור לו שלא קרה לו טומאה חשיב זה כאלו בלבו לשמרו כיון דברור לו שלא קרה לו שום טומאה ובאמת זה אינו דהא ראה מעשה זו שהיתה אומרת ברור לי שארגתיו בטהרה שלא קרה לי שום טומאה ורק לא היה בלבי לשומרו ואחר שבדקה בחקירות נזכרה שנדה אחת משכה עמה בחבל ואז הבין דברי חכמים שהוצרכו לפרש בדבריהם היה בלבו לשומרו טהור לומר אין שום מציאות בעולם שיהיה טהור אלא רק בהיה בלבו לשומרו ולא סגי לומר ברור לי שלא קרה לי טומאה.

דף כו:

נֵס גָּדוֹל נַעֲשָׂה בְּלֶחֶם הַפָּנִים, כְּסִדּוּרוֹ כָּךְ סִלּוּקוֹ. נראה לי בס"ד טעם לנס זה ללמדנו על התורה שרמוזה בלחם הפנים שיהיה התלהבות וחמימות חשק האדם בה בסוף שעת לימוד שנתייגע כהתחלת שעת לימודו שעדיין לא יגע ובמסכת יומא כתבתי בזה בס"ד.

דף כז.

עַכְשָׁיו שֶׁאֵין הַמִּזְבֵּחַ קַיָּם, שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל אָדָם מְכַפֵּר עָלָיו. נראה לי 'שלחן' [388] בגימטריא 'יכפר כמזבח' [387] עם הכולל גם 'אשם' ראשי תיבות **ש**לחן **א**דם **מ**כפר.
ונראה לי אֲדֹנָ־י שְׁמָעָה אֲדֹנָ־י סְלָחָה אֲדֹנָ־י הַקְשִׁיבָה (דניאל ט, יט) 'שמעה' ראשי תיבות **ש**לחן **מ**כפר **ע**ל **ה**אדם והכי קאמר: אֲדֹנָ־י הבט בזכות זה אף על פי שאין לנו מזבח עתה שְׁמָעָ־ה **ש**לחן **מ**כפר **ע**ל **ה**אדם ולכן אֲדֹנָ־י סְלָחָה אף על פי שאין לנו מזבח.
גם נרמז באותיות שלחן אימתי מכפר דוקא אם אומרים עליו דברי תורה דכתיב בה אַיֶּלֶת אֲהֲבִים וְיַעֲלַת חֵן (משלי ה, יט) וזהו שלחן חלק האותיות לשתים וקרי ביה 'של חן' רוצה לומר יהיה השלחן של חן זה חשיב שלחן לכפר.

תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין אוּר שֶׁל גֵּיהִנֹּם שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן. קַל־וָחֹמֶר מִסָּלָמַנְדְּרָא. מקשים אם כן יהיו התלמידי חכמים הולכים על האש ולא ישרפו כיון דיליף מסלמנדרא? ונראה לי דדם הסלמנדרא הוא גשמי יוכל להדבק בגוף הגשמי ויגין עליו מן האש אבל התורה רוחנית אינה נדבקת בגוף שהוא גשמי כדי שתגין עליו אבל על הנפש שהיא רוחנית תדבק ותגין עליה מן האש.

ועוד נראה לי בס"ד כיון שחטא אדם הראשון נעשה בגוף האדם זוהמת הנחש והיא חוצצת בין הגוף ובין אור התורה הקדוש כשיהיה מלביש את הגוף אך כנגד דם הסלמנדרא אינו חוצץ כי מין במינו אינו חוצץ ולכן תמצא שיש חכמים שגופם נטהר מן זוהמת הנחש גם בעודם בחיים ולכך היו בעודם בחיים נוגעים באש ואינם נכוים וכמו רבי זירא. ואל תתמה על רבי חנינא בן תרדיון שנשרף באש כי ענין עשרה הרוגי מלכות היה מפלאות תמים דעים ויש טעם כמוס בדבר.

תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁגּוּפָן אֵשׁ. יש להבין מהיכא משמע שגופן אש דבקרא מפורש על דברי תורה דכתיב (ירמיה כג, כט) הֲלוֹא כֹה דְּבָרִי כָּאֵשׁ? ועיין מהרש"א ז"ל.

ונראה לי בס"ד דהדיבור של התורה שהאדם מוציא מפיו בחמשה מוצאות הפה הנה הוא יוצא מכח הגוף שלו ונמצא זה הדבור והקול וההבל של דברי תורה הוא גופו של האדם וכיון דדברי תורה קראם אש נמצא גופו של אדם נעשה אש שיש לו דין אש.

ונראה לי בס"ד הכתוב (תהלים קב, יד) אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן, 'תָקוּם' ראשי תיבות **ת**קח **ק**ל **ו**חומר **מ**סלמנדרא ובזה תְּרַחֵם צִיּוֹן הוא תלמיד חכם המצויין בהלכה על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ח.) אוֹהֵב ה' שַׁעֲרֵי צִיּוֹן (תהלים פז, ב). ולדעת רבי שמעון בן לקיש שיש קל וחומר ממזבח הזהב בזה יובן רמז הכתוב (תהלים מד, כז) קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ, 'קוּמָה' ראשי תיבות **ק**ל **ו**חומר **מ**מזבח **ה**זהב הוא יהיה עֶזְרָתָה לָּנוּ.

והנה מהרש"א ז"ל נרגש מאלישע אחר שעלה עשן מקברו והיה אור של גיהנם שולט בו עיין שם. ונראה לי בס"ד בעונשים של גיהנם יש כמה מינים שיש מדורות שהם אש בוערה בהם תמיד ויש מדורים שאין בהם אש אלא הם מלאים עשן ונידונין שם בעשן בלבד ויש מדורים מלאים שלג וברד ונידונין בהם וכאן יליף על אש דוקא אך אחר נידון במדורים שיש בהם עשן בלבד ולכך אמר 'מתי ימות ויעלה עשן מקברו' ולא אמר יעלה אש להבה.

ומה שאמר רבי יוחנן (לעיל בדף טו:) 'רבותא למקלא רביה בנורא' הנה תלמודא דידן לא גריס בנורא ורק בעין יעקב גריס בנורא ולגרסתנו 'למקלא רביה' היינו בעשן ואפילו לגרס דגרסי 'בנורא' הנה רבי יוחנן קאמר הכי והאי מימרא דתלמידי חכמים אין אור גיהנם

שולטת בהם רבי אלעזר קאמר לו ואפשר דרבי יוחנן לית ליה האי קל וחומר דהכא ולכן חשב דאחר נידון באש ממש.

ועוד נראה לי בס"ד מה שאמר אין אור גיהנם שולטת היינו אינה שולטת לעשותו אפר דידוע הרשעים נשרפים ונעשים אפר ואחר כך חוזר זה האפר להיות גוף שלם ותכנס בו הנפש וחוזר ונשרף וכן על זה הדרך לא ישבותו וכאן קאמר אין שולטת לעשותו אפר כדי שיחזור ויהיה גוף אלא ישאר כמו שהוא ורק נכווה באש ומצטער שיעור כויה.

ודע דמפורש בספרים זה הגוף שנקבר בקבר ונעשה עפר ונשאר ממנו רק עצם אחד בלבד בשביל התחיה אין זה נשרף בגיהנם אלא מן עפרו יתהווה גוף חדש שתתלבש בו הנפש ויהיו נידונים שניהם בגיהנם וכמו שכתב מהר"א הכהן ז"ל.

פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, אֵין אוּר שֶׁל גֵּיהִנֹּם שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן, קַל־וָחֹמֶר מִמִּזְבַּח הַזָּהָב. כתב הגאון מהרי"ש [מורינו הרב יוסף שאול] ז"ל בדברי שאול, העולם מקשים דילמא סך מדמה של סלמנדרא על המזבח ולכך לא שלטה בו האש? ומתרצים כיון דסלמנדרא הוא טמא אין סכין המזבח דהיוצא מן הטמא טמא ולזה כיוונו התוספות שהביאו התרגום דסלמנדרא. וכתב דשאל אותו אחד על זה דהא המזבח אינו מקבל טומאה דהוה כלי עץ העשוי לנחת ותירץ לו דלא מבעיא ללישנא קמא אלא גם ללישנא בתרא דאמרי דמבטיל בטיל צפויין לגבייהו וכו' על כל פנים מאיס לגבוה שיסוכו בדבר טמא עיין שם.

ולי אנא עבדא נראה דאין כאן קושיא דהא אמרינן באורח חיים סימן תקפ"ו גבי שופר אם צפהו זהב באורך השופר מבחוץ במקום שאין נוגע שם בשפתיו וגם לא הוסיף על ארכו אם נשתנה קולו מחמת הצפוי אסור משום דהוי קול שופר ודבר אחר עיין שם. ואם כן הכא נמי רחמנא אמר וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר (שמות כה, יא) זהב אמר רחמנא ולא זהב ודבר אחר ואם יש צורך בצפוי זה היה צריך לצוותו בפירוש על דבר זה.

ועוד נראה לי בס"ד כיון דסלמנדרא היא בריה בעל חי לא מהני דמה אלא לבריה בעל חי כמוה ולא לעץ וכיוצא, תדע כיון דידעו בבית שני שהאויב ישרוף את ההיכל וכמו שאמרו רבן יוחנן בן זכאי להיכל למה אתה מבעית עצמך (יומא לט:) כבר ידענו שנתנבא עליך הנביא פְּתַח לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ וְתֹאכַל אֵשׁ בַּאֲרָזֶיךָ (זכריה יא, א) ואמאי לא סכו אותו בסלמנדרא כדי שלא תשלוט בו האש? אלא ודאי דם סלמנדרא אינו דוחה האש אלא רק מבשר בעלי חיים ולא מן העץ.

ועוד נראה לי בס"ד דמזבח הפנים מביאים לו האש בכל יום במחתה ממזבח החיצון ושם היה אש של מעלה מעורב בו ובודאי דם סלמנדרא לא יוכל לדחות כח אש של מעלה שזה טבע וזה למעלה מן הטבע ואמרו בגמרא (יומא כא:) דאפילו בבית שני היה

אש של מעלה ורק לא סייעה לאכול הקרבנות ועם כל זה לא יוכל דם של סלמנדרא לדחות כחה.

פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמְּלֵאִים מִצְוֹות כְּרִמּוֹן. נראה לי בס"ד אותיות רִמּוֹן במילואם כזה רי־ש מ־ם וא־ו נו־ן יהיה מאותיות המלוי צירוף ישאו־ן מ־ו וידוע מים בלשון מצרי הוא מו וכמו שכתב מהר"ם מלבים ז"ל בביאור התורה.

וידוע ישראל מעלין מיין נוקבין מן בירורי ניצוצי קדושה שמבררים על ידי המצות ואלו הבירורין נקראים מים שהם מו בלשון מצרי וזהו ישאון מ־ו הנרמז בתוך אותיות רמון דאלו המים נושאין ומעלים אותם מתתא לעילא רמוזים בתוך רמון. ולזה אמר מְלֵאִים מִצְוֹות כְּרִמּוֹן רוצה לומר כמלוי רמון שהוא ישאון מו.

ועוד נראה לי בס"ד הא דנקיט רִמּוֹן כי **רמון** בהפוך **מרון** שהוא לשון חירות כמו שאמרו רז"ל על מאמר עוברין לפניו כבני מרון (משנה ראש השנה א, ב) והאדם יהיה לו חירות מכח המצות.

נמצא מזבח הפנימי שהוא עץ מצופה זהב הוא סימן טוב לישראל כי ממנו יוצא הוכחה טובה להם כדיליף הכא לכן עץ זהב הוא מספר סימן טוב כי עץ [160] גימטריא סימן [160] וזהב [17] גימטריא טוב [17] וידוע העץ הוא מצד החסד והזהב מצד הדין והרי כאן הדין עושה הגנה לעץ שדוחה דין של אש שלא ישלוט בעץ וְהָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה (דברים כ, יט) וזהב שהוא רמז למצות שהם תיקון העשיה שהיא דין מגינים על האדם. גם זהב רמז לתורה כמו שאמרו רז"ל על פסוק (בראשית ב, יב) וּזֲהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב, שהיא תורת **חיים**.